

ਪੀ. ਏਣਡ ਏਸ. ਬੈਂਕ

ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਅੰਕੁਰ

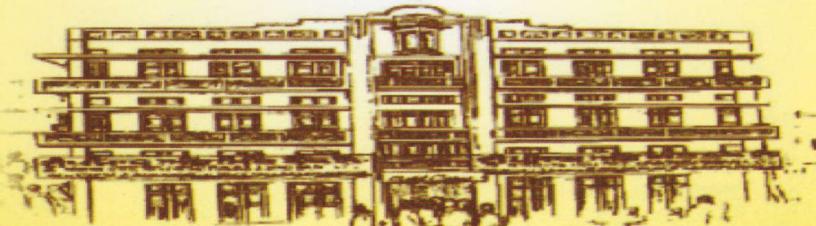
ਜੂਨ - 2019

ਨਿਯਮਿਤ ਯੋਗ ਕੀਜਿਏ
ਜਿੰਦਗੀ ਭਰ ਰੋਗ ਸੇ ਦੂਰ ਰਹਿਏ

ਆਪਕੇ ਵਿਸ਼ੁਵਾਸ ਕੀ ਨੀਵ ਕੇ ਸਾਥ ਹਮ ਟੁਢਤਾ ਸੇ ਆਗੇ ਬਣੇ ਹੋਏ
ਇਸ ਦਿਵਸ ਪਰ ਹਮ ਰਾ਷ਟਰੀ ਕੀ ਸੇਵਾ ਮੌਖਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਵਿੱਚ ਸਮਝੀ ਕਰਦੇ ਹੋਏ

112th
ਸਥਾਪਨਾ ਦਿਵਸ
ਪਕੜ

ਬੈਂਕ ਨੇ ਹੋਲ ਬਾਜ਼ਾਰ ਅਮ੃ਤਸਰ (ਭਵਨ ਕਾ ਰੇਖਾਵਿਤ) ਸੇ ਵਰ्ष 1908 ਮੌਖਿਕ ਯਾਤਰਾ ਪ੍ਰਾਰੰਭ ਕੀ

ਪੰਜਾਬ ਏਣਡ ਸਿੰਘ ਬੈਂਕ

(ਬਾਹਿਰੂੰ ਸਾਰਾਂ ਕੋ ਤਰ੍ਹਾਂ)

ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਸੇਵਾ ਲੀ ਜੀਕੀਨ - ਵੈਖੀ ਹੈ

ਨਾਨਾ ਸਾਹਿਬਜੀ ਨੂੰ ਨਾ ਜਾਗਿਆ

Punjab & Sind Bank

(A Govt. of India Undertaking)

Where service is a way of life

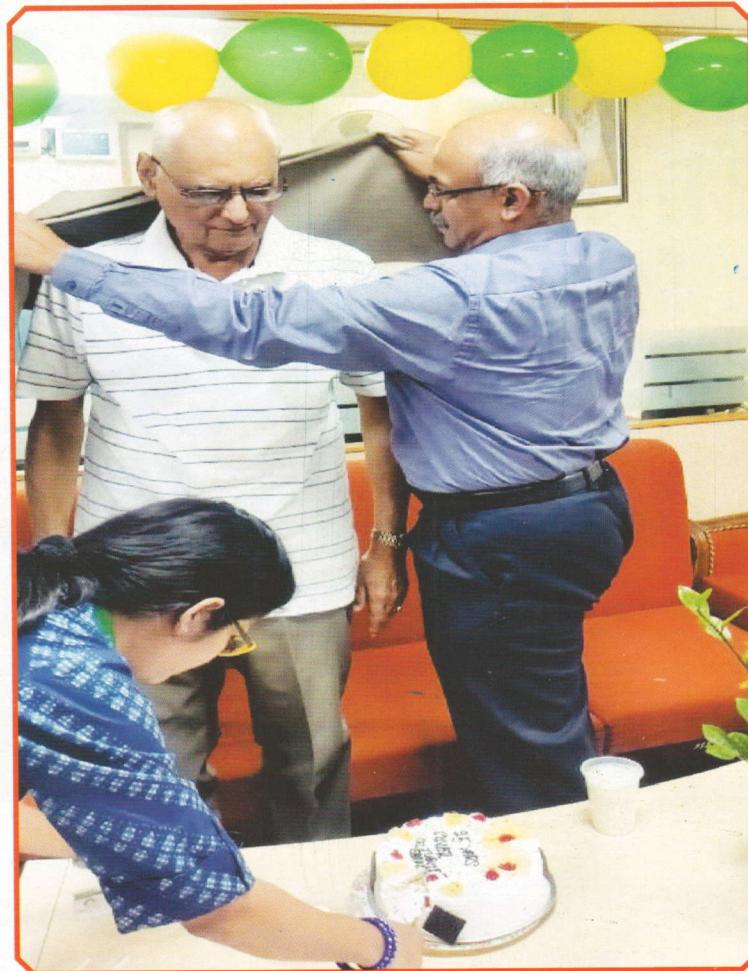
ਆਜੇ ਬਾਲੀ
ਪੀਂਦੀ ਕੇ
ਲਿਏ ਧਰਿਆਰਣ
ਬਚਾਏਂ

੧੯੮੩ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ||
ਪੰਜਾਬ ਏਣਡ ਸਿੰਘ ਬੈਂਕ
Punjab & Sind Bank
ਪੰਜਾਬ ਐਂਡ ਸਿੰਘ ਬੈਂਕ
(ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਉਪਕ੍ਰਮ / A Govt. of India Undertaking)
(ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ)

बैंक द्वारा “बैंकिंग आपके द्वारा” योजना का शुभारम्भ किया गया है जिससे संबंधित पर्ची बैंक के सभी एटीएम में उपलब्ध होगी। शाखा राजेन्द्र प्लेस के एटीएम में इस योजना का उद्घाटन करते हुए बैंक के प्रबंध निदेशक एवं मुख्य कार्यकारी अधिकारी श्री एस. हरिशंकर जी, साथ है बैंक के कार्यकारी निदेशक डॉ फरीद अहमद जी, आँचलिक कार्यालय नारायणा के आँचलिक प्रबंधक श्री गोपाल कृष्ण तथा शाखा राजेन्द्र प्लेस के प्रभारी श्री अशोक कुमार।

बैंक द्वारा बैंक शाखाओं के वरिष्ठ महत्वपूर्ण ग्राहकों को सम्मानित करने की योजना आरंभ की गई है। बैंक के प्रबंध निदेशक एवं मुख्य कार्यकारी अधिकारी श्री एस. हरिशंकर जी शाखा राजेन्द्र प्लेस के वरिष्ठ महत्वपूर्ण ग्राहक को शाल उढ़ाकर सम्मान करते हुए।

ਪੰਜਾਬ ਏਣਡ ਸਿੰਘ ਬੈਂਕ

ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਅੰਕੁਰ

ਪੰਜਾਬ ਏਣਡ ਸਿੰਘ ਬੈਂਕ

ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਾਰਾਲਿਯ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਕੀ ਹਿੰਦੀ ਪ੍ਰਤਿਕਾ

ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਅੰਕੁਰ

(ਕੇਵਲ ਆਂਤਰਿਕ ਵਿਤਰਣ ਹੇਤੁ)

'ਬੈਂਕ ਹਾਊਸ' ਪ੍ਰਥਮ ਤਲ, 21, ਰਾਜੇਨਦ ਪਲੇਸ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ-110 125

ਅਪੈਲ—ਯੂਨ, 2019

ਮੁਖ ਸੰਰਕਕ

ਏਸ. ਹਰਿਸ਼ਕਰ

ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਿਦੇਸ਼ਕ ਏਵਾਂ
ਮੁਖ ਕਾਰ੍ਯਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ

ਸੰਰਕਕ

ਡਾਕ. ਫਰੀਦ ਅਹਮਦ
ਕਾਰ੍ਯਕਾਰੀ ਨਿਵੇਸ਼ਕ

ਸ਼੍ਰੀ ਗੋਵਿੰਦ ਏਨ ਡੋਂਗੇ
ਕਾਰ੍ਯਕਾਰੀ ਨਿਵੇਸ਼ਕ

ਮੁਖ ਸੰਪਾਦਕ

ਸ਼੍ਰੀ ਸ਼ੰਜੀਵ ਸ਼੍ਰੀਵਾਸਤਵ
ਉਪ ਮਹਾਪ੍ਰਬੰਧਕ ਸਹ
ਮੁਖ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਅਧਿਕਾਰੀ

ਸੰਪਾਦਕ ਏਵਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ

ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਜੀਵ ਕੁਮਾਰ ਰਾਧ
ਵਰਿ਷ਠ ਪ੍ਰਬੰਧਕ (ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ)

ਸੰਪਾਦਕ ਮੰਡਲ

ਡਾਕ ਨੀਂਹ ਪਾਠਕ
ਪ੍ਰਬੰਧਕ
ਕੌਸ਼ਲੇਨਦ੍ਰ ਕੁਮਾਰ
ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਅਧਿਕਾਰੀ

ਈ-ਮੈਲ : hindipatrika@psb.co.in

ਪੰਜੀਕਰਣ ਸੰ.: ਏਫ. 2(25) ਪ੍ਰੈਸ. 91

(ਪ੍ਰਤਿਕਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਤਿਥਿ : 20/07/2019)

'ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਅੰਕੁਰ' ਮੰਨ੍ਹ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਸਾਮਗ੍ਰੀ ਮੰਨ੍ਹ ਦਿੱਏ ਗਏ ਵਿਚਾਰ, ਸੰਬੰਧਤ ਲੇਖਕਾਂ ਕੇ ਅਪਨੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਏਣਡ ਸਿੰਘ ਬੈਂਕ ਕਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਸਹਮਤ ਹੋਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਾਮਗ੍ਰੀ ਕੀ ਮੈਲਿਕ ਏਵਾਂ ਕੌਪੀ ਰਾਇਟ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਭੀ ਲੇਖਕ ਸ਼ਵਾਂ ਤੁਤਰਦਾਹੀ ਹੈ।

ਮੁਦ्रਕ : ਸੁਧੀਰ ਪ੍ਰਿੰਟਸ

151, ਦੇਸ਼ਬੰਧੁ ਗੁਨਾ ਮਾਰਕੈਟ,
ਕਰੋਲ ਬਾਗ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ - 110005
ਫੋਨ: 011-23522683, ਮੋ. 9810334493
ਈ-ਮੈਲ: sudhirprinters1971@gmail.com

ਵਿ਷ਯ-ਸੂਚੀ

ਕ੍ਰ. ਸਾ.	ਵਿਵਰਣ	ਪ੃ਛ ਸਾ.
1.	ਸੰਪਾਦਕ ਮੰਡਲ/ਵਿ਷ਯ ਸੂਚੀ	1
2.	ਆਪਕੀ ਕਲਮ ਸੇ	2
3.	ਸੰਪਾਦਕੀਯ	3
4.	ਬੈਂਕ ਕਾ ਸਥਾਪਨਾ ਦਿਵਸ	4-5
5.	ਲੰਬੀ ਸੀਟੀ ਦੇਕਰ ਜਬ ਗਾਡੀ ਖੁਲਨੇ ਵਾਲੀ ਥੀ	6-7
6.	ਨਰਾਕਾਸ ਤਪਲਬਿਧਿਆਂ	8-9
7.	ਸਿਕਕੇ ਪੇ ਸਿਕਕਾ	10
8.	ਵਿਵਿਧ ਸਮਾਚਾਰ	11
9.	ਰਾ਷ਟ੍ਰਕਵਿ ਰਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਹ ਦਿਨਕਰ	12-15
10.	ਨਿੰਦਕ ਨਿਯਰੇ ਰਾਖਿਏ (ਓਡਿਡਿਆ ਲੇਖ ਹਿੰਦੀ ਰੂਪਾਂਤਰ ਸਹਿਤ)	16-19
11.	ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਾਰਾਲਿਯ ਮੰਨ੍ਹ ਸਥਾਪਨਾ ਦਿਵਸ	20-21
12.	ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਕਾ ਸ਼ਹੀਦੀ ਗੁਰੂਪਰਵ	22-23
13.	ਕਾਟੂਨ ਕੋਨਾ/ਜ਼ਰਾ ਸੋਚਿਏ	24
14.	ਨਕਦੀ ਰਹਿਤ ਅਰਥਵਾਵਸਥਾ.....	25-27
15.	ਧੋਗ ਕੇ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਏਵਾਂ ਸਾਂਸਕ੃ਤਿਕ ਮਹਤਵ	28-32
16.	ਵਾਰ਷ਿਕ ਕਾਰ੍ਯਕ੍ਰਮ	33
17.	ਕਾਵਯ-ਮੰਜੂਸ਼ਾ	34-35
18.	ਵਿਰਾਸਤ	36-37
19.	ਤੁਤਰਾਖਣਂ ਸਾਂਸਕ੃ਤਿਕ ਏਵਾਂ ਭੌਗੋਲਿਕ ਪਰਿਵੇਸ਼	38-39
20.	ਗ੍ਰਾਹਕ ਕੇ ਮੁਖ ਸੇ	40
21.	ਹਿੰਦੀ/ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਰ੍ਯਸ਼ਾਲਾ	41
22.	ਪਰਾਵਰਣ ਬਚਾਓ	42-43
23.	ਆਪਕੀ ਕਲਮ ਸੇ....	44

ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਸਿੰਧ ਬੈਂਕ

ਪੰਜਾਬ ਏਣਡ ਸਿੰਧ ਬੈਂਕ

ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਅੰਕੁਰ

ਆਪਕੀ ਕਲਾਸ ਦੋ

ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਕੀ ਸਾਜ-ਸਜ਼ਾ ਔਰ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਮੌਂ ਸ਼ਾਮਿਲ ਫੋਟੋ ਗਤਿਵਿਧਿਆਂ ਬੇਹਤਰੀਨ ਹੈ। ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਮੌਂ ਸ਼ਾਮਿਲ ਆਲੋਖਿਆਂ ਦੇ ਸ਼ਟਾਫ ਸਦਸ਼ਿਆਂ ਕੇ ਬੈਂਕਿੰਗ ਔਰ ਅਰਥਵਿਵਸਥਾ ਕੇ ਵਿ਷ਯ ਜੈਸੇ ਭਾਰਤ ਕੇ ਬਢਾਤੇ ਕਦਮ, ਡਿਜਿਟਲ ਭਾਰਤ ਔਰ ਭਵਿ਷ਧ ਨਿਧਿ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਮਹਤਵਪੂਰਨ ਜਾਨਕਾਰੀ ਉਪਲਬਧ ਕਰਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਇਸਕੇ ਸਾਥ ਹੀ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਮੌਂ ਕੁੰਭ ਮੇਲਾ, ਮਹਿਲਾ ਸ਼ਕਤਿਕਰਣ ਔਰ ਤੁਗਾਦਿ ਤ੍ਯਹਾਰ ਜੈਸੇ ਅਨ੍ਯ ਵਿ਷ਯਾਂ ਪਰ ਆਲੋਖ ਭੀ ਵਾਚਕਾਂ ਦੇ ਲਿਏ ਪਠਨੀਂ ਹੈ।

ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਦੇ ਸ਼ਟਾਫ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਵਿਖੇ ਸਾਡੀਆਂ ਟੀਮ ਦੀ ਸ਼ੁਭਕਾਮਨਾ।

ਡਾਕਤਮਾਨ ਕਾਰਨਾਵਿਟ

ਮਹਾਪ੍ਰਬੰਧਕ, ਬੈਂਕ ਑ਫ ਬੱਡੀਵਾ

ਆਦਰਣੀਅ ਸ਼ਾਮਲ ਮਹੋਦਿਤ,

ਆਪਕੇ ਦ੍ਰਾਗ ਪ੍ਰੇ਷ਿਤ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਦੇ ਮਾਰਚ 2019 ਅੰਕ ਮੇਲਾ, ਆਭਾਰ! ਯਦ੍ਯਪਿ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਦੇ ਸਭੀ ਅੰਕ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਪਰਤੁ ਨਵੀਨਤਮ ਅੰਕ ਦੇ ਬਹੁਤਾਤ ਲੇਖ ਬੇਹਦ ਜਾਨਕਾਰੀ ਪਰਖ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੀ ਗੋਪਾਲ ਕੁਣਾ ਦੀ “ਨਾਰੀ ਸ਼ਕਤਿਕਰਣ” ਲੇਖ ਤਕਨੀਕੀ ਪਹਲੁਆਂ ਦੀ ਛੂਤ ਹੈ, 19 ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ 21 ਵੀਂ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਤਕ ਕਾ ਲੇਖਾ-ਜੋਖਾ ਹੈ। ਡਾਕਤਮਾਨ ਪਾਠਕ ਦੀ ਅਨੁਵਾਦਿਤ ਤੇਲਗੁ ਭਾਸ਼ਾ ਰਚਨਾ ਮੂਲ ਲੇਖਨ ਦੇ ਬਾਬਰ ਹੈ, ਡਾਕਤਮਾਨ ਦੀ ਮੇਨਤ ਵਿਖੇ ਦੂਰਦਰਸ਼ਿਤ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

ਕਾਵਿ-ਮੰਜੂਸ਼ ਮੌਂ ਸਮਾਹਿਤ ਕਵਿਤਾਏਂ ਮਨ ਦੀ ਛੂਤੀ ਹੈ। “਋ਤੁ ਕਾ ਆਗਮਨ” ਦੀ ਲੇਖਿਕਾ ਦੀ ਬਧਾਈ ਏਵਾਂ ਸਾਧੁਵਾਦ। ਸ਼ਿਖਾ ਸ਼੍ਰੀ ਕਾ ਲੇਖ ਭਵਿ਷ਧ ਨਿਧਿ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਕਾਰ੍ਯਕਲਾਪਿਆਂ ਪਰ ਵਿਸ਼੍ਵਰੂਪ ਵਿਖੇ ਜਾਨਕਾਰੀਪਰਖ ਸਾਮਗ੍ਰੀ ਜੁਟਾਨੇ ਦੀ ਲਿਏ ਲੇਖਿਕਾ ਦੀ ਬਧਾਈ ਵਿਖੇ ਸ਼ੁਭਕਾਮਨਾ। ਡਿਜਿਟਲ ਭਾਰਤ ਅਭਿਯਾਨ ਮੌਂ ਸਮਾਹਿਤ ਮੁਦਿਆਂ ਦੀ ਤਠਾਨੇ ਦੇ ਲੇਖਕ ਪ੍ਰਤੀਤ: ਸ਼ਟਾਫ ਰਹਾ ਹੈ। ਸੁਮਨ ਕੁਮਾਰ ਦੀ ਲੇਖ ਨੇ ਮਨ ਪ੍ਰਫੁਲਲਤਾ ਦੇ ਭਰ ਦਿਓ।

ਅਧਿਕ ਅਚਾਨਕਾ ਹੋਤਾ ਯਦੀ ਛਾਡਾਚਿਤ੍ਰਿਆਂ ਦੀ ਪ੃ਥਿਕਾਂ ਪਰ ਸਹਭਾਗਿਅਆਂ ਦੀ ਨਾਮ, ਵਿਭਾਗ ਦੀ ਨਾਮ ਹੋਤਾ।

ਕੁਲ ਮਿਲਾਕਰ ਯਹ ਅੰਕ ਸਦੈਵ ਸਮਰਣੀਅ ਰਹੇਗਾ। ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਦੀ ਦਿਨ-ਦੂਜੀ ਰਾਤ ਚੌਗੁਨੀ ਤਰਕਕੀ ਦੀ ਲਿਏ ਹਾਰਦਿਕ ਸ਼ੁਭਕਾਮਨਾ।

ਡਾਕਤਮਾਨ ਸਿੰਘ

ਸੇਵਾਨਿਵ੃ਤ ਮੁਖਾਂ ਪ੍ਰਬੰਧਕ (ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ)

ਮਹੋਦਿਤ, ਮੁੜ੍ਹੇ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਅੰਕੁਰ ਦੇ ਦਿਸੰਬਰ 2018 ਦੇ ਅੰਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁਆ। ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਅੰਕੁਰ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਅੰਕ ਦਰ ਅੰਕ ਤਕਨੀਕੀ ਵਿਭਿਨਨ ਰੁਚਿਕਰ ਵਿਖੇ ਵਾਰ ਲੇਖ ਸਾਮਗ੍ਰੀ ਔਰ ਛਾਡਾਚਿਤ੍ਰਿਆਂ ਦੀ ਬੇਹਤਰ ਸੰਕਲਨ ਦੇ ਸੁਸਜ਼ਿਤ ਹੋਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਮੌਂ ਕੁਛ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਐਸੀ ਕਵਿਤਾਏਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹੈਂ ਜੋ ਜੀਵਨ ਦੀ ਵਾਸਤਵਿਕਤਾ ਦੀ ਪਰਿਚਿਆਤ ਕਰਾਤੀ ਹੈਂ ਜੈਸੇ-ਡਿਜਿਟਲ ਬੈਂਕਿੰਗ, ਗੌਰਵ ਦੀ ਕਾਰ੍ਯਾਲਾਇਅ, ਸ਼ਵਚਛ ਸਮਾਜ ਤੱਤ ਦੀ ਸਮਾਜ। ਸਾਥ ਹੀ ਵਿਭਿਨਨ ਲੇਖ ਜੋ ਕਿ ਬੈਂਕਿੰਗ ਸੰਬੰਧੀ ਅਤੀ ਆਵਥਿਕ ਜਾਨਕਾਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਾਂਦੇ ਹੈਂ ਤਨਮੈਂ ਦੇ ਮੈਨੇ ਸਵਰਗੀਅ ਅਪਨੇ ਬੈਂਕ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਪਦਾਰਥ ਵਿਖੇ ਬਾਬਰ ਅਚਾਨਕਾ ਹੈ। ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਦੀ ਪਦਾਰਥ ਦੇ ਸਮਾਂ ਮੈਨੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਪਨੇ ਦੀ ਨੀਚੇ ਦੇ ਗਏ ਰੁਚਿਕਰ ਤੱਤ ਦੀ ਦੇਖੀ ਜੋ ਕਿ ਸਮਾਜ ਔਰ ਜੀਵਨ ਦੀ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦੀ ਸਿਖਾਤੀ ਹੈ। ਵਾਸਤਵ ਮੌਂ ਹਮਾਰੀ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਅੰਕੁਰ ਅਤੀਤ ਰੁਚਿਕਰ ਹੋਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਲਿਏ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਾਰ੍ਯਾਲਾਇ ਦੀ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਸਦਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਬਧਾਈ ਕਾ ਪਾਤਰ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ (ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਟੀਮ) ਦੀ ਮਾਧਿਅਮ ਦੇ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਅੰਕੁਰ ਦੀ ਤਜ਼ਵਿਲ ਭਵਿ਷ਧ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਕਰਾਂਦੀ ਹੁੰਹਾਂ।

ਯਹ ਹਿੰਦੁ !!!

ਵਿਜਿਤ ਕੁਮਾਰ ਨਿਰਾਜਨ,

ਆਂਚਲਿਕ ਪ੍ਰਬੰਧਕ, ਬੇਰੇਲੀ

ਰੂਪ ਮੌਲ
ਵਿਕਾਸ ਯਾਤਰਾ ਕੇ

ਸਾਂਗਠਕੀਅ

ਸਾਥਿਯੋ,

ਬੈਂਕ ਦੁਆਰਾ ਉਠਾਏ ਗਏ ਵਿਭਿੰਨ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਕਦਮਾਂ ਤਥਾ ਆਪ ਸਾਬਕੇ
ਸਤਤ ਪ੍ਰਯਾਸਾਂ ਸੇ ਆਜ ਕੇ ਕਠਿਨ ਆਰਥਿਕ ਦੌਰ ਮੌਲ ਭੀ ਬੈਂਕ ਨੇ ਅਪਨੀ
ਉਪਲਭਿਧਿਆਂ ਦਰਜ ਕੀ ਹੈਂ। 'ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਅੰਕੁਰ' ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਭੀ ਆਂਤਰਿਕ ਸੰਚਾਰਕ ਕੇ
ਅਪਨੇ ਸਭੀ ਰਚਨਾਕਾਰਾਂ ਕੇ ਸਹਯੋਗ ਸੇ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਹਿੰਦੀ ਕੇ ਵਿਕਾਸ ਕੇ ਸਾਥ ਬੈਂਕ ਕੀ
ਮਹਤਵਪੂਰਨ ਸੋਪਾਨਾਂ ਕੋ ਸੱਜੋਏ ਅਪਨਾ ਸਹਯੋਗ ਦੇਨੇ ਮੌਲ ਸਦੈਵ ਤਤਪਰ ਰਹੀ ਹੈ।

ਬੈਂਕ ਸਮਾਜ ਕੇ ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਂਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਸੰਸਥਾਏਂ ਹੈਂ ਔਰ ਪਤ੍ਰਿਕਾਏਂ ਇਸ ਸਾਂਵੇਦਨਸ਼ੀਲਤਾ ਕੋ ਬਡੀ ਹੀ ਸ਼ਾਲੀਨਤਾ ਸੇ ਅਪਨੇ ਪਾਠਕਾਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾਨੇ ਕਾ ਕਾਮ ਕਰਤੀ ਹੈਂ। ਸਾਂਗਠਕੀਅ ਵਿਖਵ ਗਲੋਬਲ ਵਾਰਮਿੰਗ ਔਰ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਕੀ ਸਮਸਥਾ ਸੇ ਜੂੜ ਰਹਾ ਹੈ, ਹਮਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਮੌਲ ਭੀ ਪਾਨੀ ਕੀ ਕਮੀ ਔਰ ਸੂਖੇ ਜੈਸੀ ਸਮਸਥਾ ਵਿਕਾਰਾਲ ਰੂਪ ਧਾਰਣ ਕਰ ਚੁਕੀ ਹੈਂ। ਇਸ ਅੰਕ ਮੌਲ ਸੂਤਰਵਾਕਿ ਪਾਨੀ ਔਰ ਪ੍ਰਕ੃ਤਿ ਕੇ ਪ੍ਰਤੀ ਮਨੁ਷ਿਆਂ ਕੀ ਸਾਂਵੇਦਨਹੀਨਤਾ ਕੋ ਦਰਸਾਨੇ ਕਾ ਪ੍ਰਯਾਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹੈਂ। ਇਸਕੇ ਅਤਿਰਿਕਿਤ ਪਰਿਵਰਣ ਬਚਾਓ ਔਰ ਆੰਚਲਿਕ ਕਥਾਕਾਰ ਸ਼੍ਰੀ ਫਣਿਸ਼ਵਰ ਨਾਥ ਰੇਣੁ ਸੇ ਸਾਕਾਤਕਾਰ ਭੀ ਇਸ ਅੰਕ ਕੀ ਵਿਸ਼ੇ਷ਤਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਾਹਿਤਿਕ ਸਮਾਜ ਕਾ ਆਈਨਾ ਹੋਤਾ ਹੈ ਤਡੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਭੀ, ਕਿਸੀ ਸੰਸਥਾ ਵਿਸ਼ੇ਷ ਕੀ ਸਮਗਰੀ ਰੂਪ ਮੌਲ ਝਲਕ ਦਿਖਲਾਤੀ ਹੈ। ਹਮਾਰੀ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਭੀ ਇਸੀ ਵਿਸ਼ੇ਷ਤਾ ਕੋ ਸੱਜੋਏ ਨ ਕੇਵਲ ਵਿਵਿਧ ਸਾਹਿਤਿਕ ਵਿਧਾਓਂ ਬਲਿਕ ਬੈਂਕ ਕੀ ਵਿਭਿੰਨ ਗਤਿਵਿਧਿਆਂ ਸੇ ਭੀ ਹਮ ਸਭੀ ਕੋ ਰੂ.-ਬ-ਰੂ ਕਰਾਤੀ ਹੈ। 24 ਜੂਨ ਕੋ ਬੈਂਕ ਕਾ 112 ਵਾਂ ਸਥਾਪਨਾ ਦਿਵਸ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਾਰਾਈਲਾਈ, ਸਭੀ ਆੰਚਲਿਕ ਕਾਰਾਈਲਾਈਆਂ ਔਰ ਸ਼ਾਖਾਓਂ ਮੌਲ ਜੋਰ-ਸ਼ੋਰ ਸੇ ਮਨਾਯਾ ਗਿਆ, ਜਿਸਕੀ ਪ੍ਰਸ਼ੁਤਿ ਇਸ ਅੰਕ ਮੌਲ ਸਮਾਹਿਤ ਹੈ। ਪ੍ਰਸ਼ੁਤ ਅੰਕ ਮੌਲ ਪ੍ਰਾਦੇਸ਼ਿਕ ਭਾਸ਼ਾ ਕੀ ਸ਼੍ਰੂਂਖਲਾ ਮੌਲ ਤੱਡਿਆ ਭਾਸ਼ਾ ਮੌਲ "ਹਿੰਦੀ ਅਨੁਵਾਦ ਸਹਿਤ" ਲੇਖ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਿਯਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਕੇ ਤੱਤਰੋਤਾਰ ਵਿਕਾਸ ਕੇ ਲਿਏ ਆਪ ਸਭੀ ਕੀ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਆਵਸ਼ਿਕ ਹੈ।

ਆਸਾ ਹੈ ਬੈਂਕ ਮੌਲ ਹਿੰਦੀ ਕੇ ਪ੍ਰਚਾਰ-ਪ੍ਰਸਾਰ ਕੇ ਉਦੇਸ਼ਿਆਂ ਕੋ ਲੇਕਰ ਚਲ ਰਹੀ 'ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਅੰਕੁਰ' ਕਾ ਯਹ ਅੰਕ ਭੀ ਆਪਕੋ ਪਸੰਦ ਆਏਗਾ। ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਆਪਕੋ ਕੈਸੀ ਲਗੀ, ਕੁਪਧਾ ਹਮੌਂ ਅਪਨੀ ਪ੍ਰਤਿਕਿਧਿਆਂ ਸੇ ਅਵਸਥਾ ਅਵਗਤ ਕਰਾਏਂ ਜਿਸਦੇ ਕਿ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਕੋ ਔਰ ਸੁਰੂਚਿਪੂਰਨ ਬਨਾਯਾ ਜਾ ਸਕੇ।

ਸੰਜੀਵ ਸ਼੍ਰੀਵਾਸਤਵ

ਉਪ ਮਹਾਪ੍ਰਬੰਧਕ

ਸਹ ਮੁਖਾ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਅਧਿਕਾਰੀ

बैंक का स्थापना दिवस समागम

ਪੰਜਾਬ ਏਣਡ ਸਿੰਘ ਬੈਂਕ

ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਅੰਕੁਰ

ਪਵਿਤ੍ਰ ਨਗਰੀ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਮੈਂ ਬੈਂਕ ਕੇ 112ਵੇਂ ਸਥਾਪਨਾ ਦਿਵਸ ਕਾ ਭਵਾ ਆਯੋਜਨ ਕਿਯਾ ਗਿਆ। ਜਿਸਮੇਂ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸਾਹਿਬ, ਅਧਿਕਾਰੀ ਸ਼੍ਰੀ ਎ਸ. ਹਰਿਸ਼ਕਰ ਜੀ, ਕਾਰਕਾਰੀ ਨਿਦੇਸ਼ਕ ਸ਼੍ਰੀ ਗੋਵਿੰਦ ਏਨ ਡੌਗੇ ਜੀ, ਬੋਰਡ ਕੇ ਸਦਸ਼ ਸ਼੍ਰੀ ਵਿਜੇਨਦ ਜੀ, ਸ਼੍ਰੀ ਹਰਿਵੀਰ

ਪੰਜਾਬ ਏਣਡ ਸਿੱਧ ਬੈਂਕ

ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਅੰਕੁਰ

ਬੈਂਕ ਵਾਂ ਸਥਾਪਨਾ ਦਿਵਸ ਸ਼ਾਮਾਰਗੇਲ

ਰਕਤਦਾਨ ਸ਼ਿਵਿਰ ਤਥਾ ਸਾਂਸਕ੃ਤਿਕ ਕਾਰ੍ਯਕ੍ਰਮ ਕਾ ਆਯੋਜਨ ਕਿਯਾ ਗਿਆ। ਇਨ ਕਾਰ੍ਯਕ੍ਰਮਾਂ ਮੌਕੇ ਬੈਂਕ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਿਦੇਸ਼ਕ ਏਵਾਂ ਮੁਖ ਕਾਰ੍ਯਕਾਰੀ ਜੀ ਤਥਾ ਬੈਂਕ ਦੇ ਅਨ੍ਯ ਉਚਚਾਧਿਕਾਰਿਯਾਂ ਦੇ ਸਾਥ ਬੈਂਕ ਦੇ ਸਟਾਫ਼ ਨੇ ਭਾਗ ਲਿਆ। ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਹੈ ਕਾਰ੍ਯਕ੍ਰਮਾਂ ਦੀ ਝੱਲਕਿਆਂ

ਲਾਭੀ ਸੀਟੀ ਦੇਕਰ ਜਬ ਗਾੜੀ ਖੁਲਨੇ ਵਾਲੀ ਥੀ।

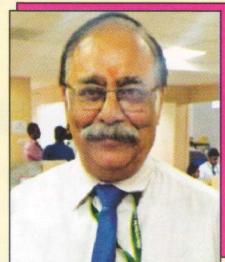
ਜੀਵਨ ਕੇ ਕੁਛੇਕ ਅਵਿਸਮਰਣੀਧ ਕਥਣ ਜਿਸਮੋਂ ਉਪਲਾਬਿਧਿਆਂ ਕਾ ਸ਼ਵਾਦ ਘੁਲਾ ਹੋ, ਵਧਤਿ ਕੀ ਧਰੋਹਰ ਹੀ ਤੋਂ ਹੋਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਧਰੋਹਰ ਕਾ ਕੋਈ ਮੂਰਤ ਰੂਪ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹੋਤਾ ਲੇਕਿਨ ਤਿਸਕੀ ਯਾਦ ਮਨ ਕੋ ਸ਼ਵਦਿਤ ਕਰਤੀ ਹੈ। ਹਦਦ ਯਹੀ ਚਾਹਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੀ ਯਾਦਾਂ ਮੋਂ ਫੂੰਬੇ ਰਹੇ ਤੋਂ ਜੀਵਨ ਕੀ ਅਧਿਕਾਂਸ਼ ਸਮਸਥਾਏ ਨੇਪਥਾਂ ਮੋਂ ਚੱਲੀ ਜਾਏਗੀ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਪੰਨੇ ਕਿਸੀ ਸਤਨ, ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਯਾ ਅਪਨੇ ਕ੍ਰੇਤ ਕੇ ਮੂਰਧਨ੍ਯ ਵਧਤਿ ਕੇ ਸਾਥ ਬਿਤਾਏ ਗਏ ਕਥਣ ਐਸੇ ਹੀ ਸ਼ਵਾਦਪਰਕ ਹੋਤੇ ਹੈਂ।

ਮਹਾਵਿਦ्यਾਲਾਨ ਕੇ ਹਿੰਦੀ ਵਿਭਾਗ ਦੀਆਂ ਹਿੰਦੀ ਸੰਗੋਢੀ ਕਾ ਆਯੋਜਨ ਕਿਯਾ ਜਾ ਰਹਾ ਥਾ। ਸੰਗੋਢੀ ਕੇ ਸੰਪੂਰਨ ਆਯੋਜਨ ਕਾ ਏਕ ਮਹਤਵਪੂਰਨ ਦਾਇਤਿਵ ਮੁੜ੍ਹੇ ਔਰ ਮੇਰੇ ਏਕ ਸਹਾਪਾਠੀ ਕੋ ਸੌਂਪਾ ਗਿਆ ਕਿ ਹਿੰਦੀ ਕੇ ਮੂਰਧਨ੍ਯ ਸਾਹਿਤਕਾਰ, ਆੱਚਲਿਕ ਕਥਾਕਾਰ ਸ਼੍ਰੀ ਰੇਣੁ ਜੀ ਕੋ ਇਸ ਕਾਰ੍ਯਕ੍ਰਮ ਕੇ ਮੁੱਖ ਅਤਿਥਿ ਕੇ ਰੂਪ ਮੋਂ ਆਮੱਤਿਤ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਦਾਇਤਿਵ ਇਤਨਾ ਸੌਭਾਗਿਕ ਥਾ ਕਿ ਹਮਨੇ ਅਗਲੇ ਹੀ ਦਿਨ ਰੇਣੁ ਜੀ ਕੇ ਪੈਤ੍ਰੂਕ ਗ੍ਰਾਮ ਸਿਮਰਹਾ ਜਾਨੇ ਕੀ ਤੈਤਾਰੀ ਕਰ ਲੀ। ਭਾਰਤ ਕੇ ਜਿਨ ਲੋਗਾਂ ਕੋ ਸਾਹਿਤ ਮੋਂ ਥੋੜੀ ਬਹੁਤ ਰੁਚਿ ਹੈ ਵੇਂਬਿਹਾਰ ਕੇ ਪੂਰਿਆ ਜਿਲੇ ਸੋ ਅੱਚਡੀ ਤਰਹ ਪਰਿਚਿਤ ਹੋਂਗੇ। ਇਸੀ ਪੂਰਿਆ ਜਿਲੇ ਕਾ ਏਕ ਗਾਂਵ ਹੈ ਸਿਮਰਹਾ। ਵਿਧਾਤਾ ਨੇ ਇਸੀ ਗਾਂਵ ਕੋ ਯਹ ਗਰੰਥ ਦਿਯਾ ਕਿ ਵਹ ਰੇਣੁ ਜੀ ਕੀ ਕਰਮਭੂਮੀ ਬਨੇ। ਕੇਵਲ ਲੇਖਨ ਮੋਹਰੀ ਨਹੀਂ ਵਰਨ ਆੱਚਲਿਕਤਾ ਰੇਣੁ ਜੀ ਕੇ

ਰਹਨ-ਸਹਨ, ਆਚਾਰ-ਵਿਚਾਰ, ਬੋਲਚਾਲ, ਮਨੋਭਾਵ ਔਰ ਪਹਨਾਵਾ ਮੋਹਰੀ ਸਹਜ ਹੀ ਪਰਿਲਕਿਤ ਹੋਤੀ ਥੀ। ਅਪਨੇ ਆੱਚਲਿਕ ਭਾ਷ਾ-ਪ੍ਰੇਮ ਕਾ ਵਰਣਨ ਕਰਤੇ ਹੁਏ ਕਿਸੀ ਬੈਠਕ ਮੋਂ ਰੇਣੁ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਵਧਾਂ ਬਤਾਵਾ ਥਾ ਕਿ ਹਿੰਦੀ ਸਾਹਿਤ ਜਗਤ ਮੋਂ ਥੋੜੀ-ਬਹੁਤ ਪਹਚਾਨ ਬਨਾਨੇ ਕੇ ਬਾਵਜੂਦ ਤਨ੍ਹੇਂ ਅਪਨੇ ਨਾਮ ਕੇ ਆੱਚਲਿਕ ਸ਼ਵਰੂਪ ਹੀ ਅਪੇਕ਼ਾਕ੃ਤ ਪ੍ਰਿਯ ਔਰ ਅਪਨਾਪਨ ਲਿਏ ਲਗਤਾ ਹੈ; ਜਵ ਕਿਸੀ ਸਿਮਰਹਾ ਸਟੇਸ਼ਨ ਸੋ ਕਹੀਂ ਜਾਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਵੇਂਬਿਹਾਰ (ਰੇਲਗਾੜੀ) ਪਕਡਨੇ ਮੋਂ ਥੋੜਾ ਦੇਰ ਹੋ ਜਾਤੇ ਥੇ ਤੋਂ ਲੋਗ ਤਨ੍ਹੇਂ 'ਰੇਣੁ ਜੀ' ਕਹਕਰ ਨਹੀਂ ਬਲਿਕ 'ਫਣੀਸ਼ਾਰਾ' ਕਹਕਰ ਪੁਕਾਰਤੇ ਥੇ ਜੋ ਤਨ੍ਹੇਂ ਆਨੰਦਿਤ ਕਰ ਦੇਤਾ ਥਾ ਔਰ ਤਸੀ ਪ੍ਰੇਮਭਾਵ ਕੇ

ਲਿਏ ਤਨ੍ਹੋਂ ਕੁਛ ਪੱਕਿਆਂ ਭੀ ਕਹੀ :

"ਲਾਭੀ ਸੀਟੀ ਦੇਕਰ ਜਵ ਗਾੜੀ ਖੁਲਨੇ ਵਾਲੀ ਥੀ, ਅਰੇ ਫਣੀਸ਼ਾਰਾ ਸੁਨਕਰ ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਨਿਕਲਨੇ ਵਾਲੀ ਥੀ।"

ਮਹਾਵਿਦ्यਾਲਾਨ ਫਾਰਬੀਸਗਾਂਜ ਮੋਂ ਥਾ ਜਿਸਕਾ

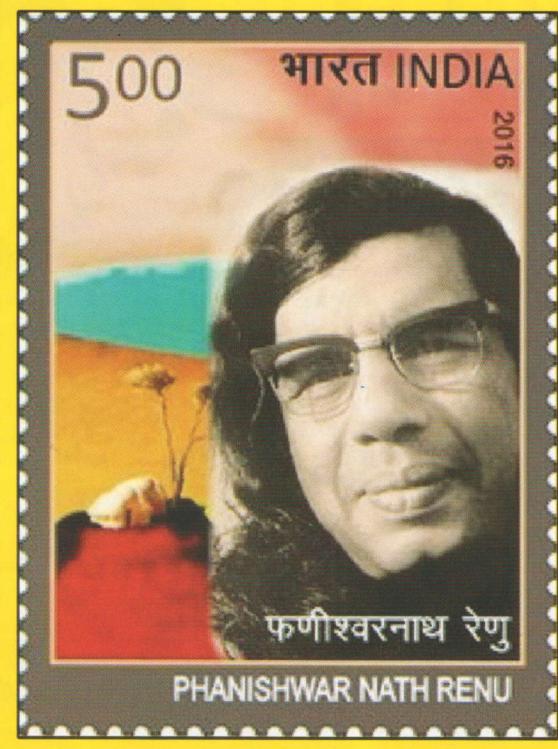
ਤਲਲੇਖ ਆਪਕੋ

ਵੀ. ਏਸ. ਮਿਸ਼ਾ

ਮੈਲਾ ਆੱਚਲ ਕੇ ਸੁਨਹਰੇ ਪ੍ਰਾਂਤੀਆਂ ਪਰ ਮਿਲ ਜਾਏਗਾ, ਯਹਾਂ ਸੋ ਰੇਲਗਾੜੀ ਸੋ ਆਧੇ ਘਣਟੇ ਮੋਹਰੀ ਸਟੇਸ਼ਨ ਪਹੁੰਚਨੇ ਕੇ ਬਾਦ ਬਤਾਵਾ ਗਿਆ ਕਿ ਆਧੇ ਕੋਸ ਕੀ ਦੂਰੀ ਪਰ ਇਸ ਮਨੀਓ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਕਾ ਪੈਤ੍ਰੂਕ ਨਿਵਾਸ ਹੈ। ਗਰਮੀ ਕੇ ਦਿਨ ਮੋਹਰੀ ਗ੍ਰਾਮ ਸੂਖਨਾ ਸ਼ਵਾਭਾਵਿਕ ਥਾ ਲੇਕਿਨ ਪਾਂਵ ਤੁਤਸਾਹ ਸੋ ਭੇਰੇ ਥੇ, ਮਨ ਮੋਹਰੀ ਤੁਮਾਂਗੋਂ ਔਰ ਤਡੇਗ ਕਾ ਇਤਨਾ ਤਥਲ-ਪੁਥਲ ਥਾ ਕਿ ਮਾਰਟਣ ਕੀ ਪ੍ਰਚੱਣਦ ਕਿਰਣੋਂ ਭੀ ਮਾਰਗ ਬਾਧਿਤ ਕਰਨੇ ਮੋਹਰੀ ਅਸਾਂਸਥ ਥੀਂ। ਹਮਨੇ ਪਗਡਿਡੀਆਂ ਕੇ ਰਾਸਤੇ ਇਸ ਯਾਤ੍ਰਾ ਕੋ ਪ੍ਰਾਰੰਭ ਕਿਯਾ। ਸਿਮਰਹਾ ਸਟੇਸ਼ਨ ਔਰ ਹਮਾਰੇ ਗੱਤਵਾਂ ਕੇ ਰਾਸਤੇ ਮੋਹਰੀ ਕਾਈ 50 ਸੋ 60 ਖੇਤ ਆਏ ਜਿਨਮੋਹਰੀ ਕਾਮ ਕਰਤੇ ਹੁਏ ਅਧਨਾਂਗੇ ਮਜਦੂਰਾਂ ਕੇ ਦੇਖਕਰ ਅਨੁਭਵ ਹੁਆ ਕਿ ਇਨ੍ਹੀਂ ਮਜਦੂਰਾਂ ਕੇ ਲਲਾਟ ਪਰ ਪਸੀਨੇ ਔਰ ਸ਼ਵਾਭਿਮਾਨ ਕੇ ਦੇਖਕਰ ਰੇਣੁ ਜੀ ਨੇ 'ਰਸ਼ਪਿਰਿਆ' ਔਰ 'ਸਿਰਚਨ' ਜੈਸੇ ਪਾਤ੍ਰ ਗਢੇ ਹਾਂਗੇ। ਕਥਾਓਂ

ਔਰ ਗਲਪਾਂ ਮੋਹਰੀ ਮਾਨਵ ਮਨ ਔਰ ਪਰਿਵੇਸ਼ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾ ਚਿਤ੍ਰਾਂਕਨ ਕਲਮ ਕੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੋਤੀ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਪਾਠਕ ਕੀ ਭਾਵ ਮੋਹਰੀ ਤੁਤਕਰ ਤਿਸਕੇ ਹਦਦ ਸਾਗਰ ਮੋਹਰੀ ਸ਼ਵਧਾਂ ਸੋ ਅੰਕਿਤ ਹੋ ਜਾਨਾ ਕਲਮਕਾਰ ਕੀ ਸੱਜੀਦਾਗੀ ਹੋਤੀ ਹੈ।

ਖੇਤਾਂ ਕੋ ਪਾਰ ਕਰਨੇ ਕੇ ਤਥਾਰਾਂ ਏਕ ਸਾਮਾਨ੍ਯ ਏਕ ਮੰਜਿਲਾ ਮਕਾਨ ਜਿਸਕਾ ਆਧਾ ਹਿੱਸਾ ਪਕਕਾ ਔਰ ਆਧਾ ਹਿੱਸਾ ਖਾਪੈਰੈਲ ਸੋ ਆਚਾਦਿਤ ਥਾ, ਕੇ ਸਾਮਨੇ ਹਮ ਖੱਡੇ ਥੇ। ਘਰ ਸਾਮਾਨ੍ਯ ਥਾ ਕਿਨ੍ਤੁ ਘਰ ਸੋ ਪ੍ਰਵਾਹਿਤ ਹੋਨੇ ਵਾਲੀ ਊਰਾ ਅਤਿ ਅਸਾਮਾਨ੍ਯ ਥੀ। ਘਰ ਕੀ ਸਮਝ ਵਿਭਿਨਨ ਪੁਣ੍ਹ, ਕਿਆਰਿਆਂ ਔਰ ਤਨ੍ਹੇਂ ਮਧਾ ਮਾਰਗ ਥਾ ਜੋ

ਪੰਜਾਬ ਏਣਡ ਸਿੰਘ ਬੈਂਕ

ਸ਼ਾਝਭਾਸਾ ਅੰਕੁਰ

ਘਰ ਕੇ ਫਾਰ ਤਕ ਪਹੁੰਚਤਾ ਥਾ। ਬਰਾਮਦੇ ਮੌਲਕ ਲਕਵੀ ਕੇ ਦੋ ਬੇਂਚ ਔਰ ਇੱਕ ਦੋ ਆਰਾਮ ਕੁਝਿਆਂ ਪਡੀ ਥੀਂ; ਹਮਾਰੇ ਮਨ ਮੌਲਕ ਵਹ ਕਲਪਨਾ ਆਈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਰਾਮ ਕੁਝਿਆਂ ਪਰ ਬੈਠਕਰ ਸਾਹਿਤਿ ਸ਼ਿਰੋਮਣਿ ਵਿਦੁਤਜਨਾਂ ਦੇ ਚੱਚਾ ਕਰਤੇ ਹੋਂਗੇ ਯਾ ਫਿਰ ਅਡੋਸੀ-ਪਡੋਸੀ ਗ੍ਰਾਮੀਣਾਂ ਦੇ ਤੁਨਕੀ ਹੀ ਭਾਸਾ ਮੌਲਕ ਤੁਨਕੇ ਸੁਖ-ਦੁਖ ਕੋ ਸਮਝਕਰ ਸਾਹਿਤਿ ਦੇ ਮਾਧਿਮ ਦੇ ਜਨ-ਜਨ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾਨੇ ਦੇ ਲਿਏ ਵਿਚਾਰ ਮਨ ਹੋਤੇ ਹੋਂਗੇ। ਇਸੀ ਕੁਝਿਆਂ ਪਰ ਮੈਲਾ ਆੰਚਲ, ਪਰਤੀ-ਪਰਿਕਥਾ, ਮਾਰੇ ਗਏ ਗੁਲਫਾਮ ਔਰ ਠੇਸ ਜੈਸੀ ਤ੍ਰੇ਷਼ਟ ਕ੃ਤਿਆਂ ਦੇ ਤਾਨਾ-ਬਾਨਾ ਬੁਨਾ ਹੋਗਾ। ਇਸੀ ਪਵਿਤ੍ਰ ਭੂਮੀ ਪਰ ਵਹ ਸਾਹਿਤਿ ਦੇ ਨਿੜਰ ਫ੍ਰੂਟਾਂ ਹੋਗਾ। ਸ਼ਵਤ: ਹਮ ਦੋਨੋਂ ਛਾਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਹਾਥ ਧਰਤੀ ਮਾਤਾ ਕੇ ਇਸ ਅਂਸ਼ ਦੇ ਸੰਪਰਿ ਔਰ ਪ੍ਰਣਾਮ ਕਰਨੇ ਦੇ ਲਿਏ ਬਢੇ। ਅਭੀ ਹਮਾਰੇ ਮਨ ਦੇ ਤੁਵੇਂ ਸ਼ਾਂਤ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹੁਆ ਥਾ ਕਿ ਗ੍ਰਾਮੀਣ ਪੋਸ਼ਾਕ ਮੌਲਕ ਏਕ ਵਕਤਿ ਠੰਡੇ ਜਲ ਦੇ ਸਾਥ ਦੋ ਬਡੇ-ਬਡੇ ਗਲਾਸ ਰਖ ਗਿਆ। ਤੁਨਕਾ ਯਹ ਕਥਨ ਕਿ “ਰੇਣੁ ਜੀ ਅਭੀ ਅਪਨੇ ਕਕ਼ਖ ਮੌਲਕ ਵਿੱਚ ਹੈ ਔਰ ਆਨੇ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਪੂਛਾ ਹੈ” ਹਮੌਂ ਅੱਚਾ ਲਗਾ। ਹਮਨੇ ਬਤਾਵਾ ਕਿ ਹਮ ਸਥਾਨੀਧ ਮਹਾਵਿਦਾਲਿਆਂ ਦੇ ਛਾਤ੍ਰਾਂ ਹੈਂ ਔਰ ਹਿੰਦੀ ਸਾਂਗੋਝੀ ਦੇ ਲਿਏ ਰੇਣੁ ਜੀ ਦੇ ਆਮਤ੍ਰਿਤ ਕਰਨੇ ਆਏ ਹੈਂ। ਕੇ ਹਮੌਂ ਬੈਠਕਰ ਸੂਚਨਾ ਦੇਨੇ ਦੇ ਲਿਏ ਅੰਦਰ ਗਏ।

ਦੱਸੇਕ ਮਿਨਟ ਹੁਏ ਹੋਂਗੇ ਕਿ ਦਰਵਾਜਾ ਖੁਲਾ ਔਰ ਬਹੁਤ ਢੀਲੇ ਪਿਆਸਾਂ, ਢੀਲਾ ਕੁਰਤਾ, ਦੈਵੀਧਮਾਨ ਚੇਹਰਾ, ਬਡੇ-ਬਡੇ ਬਾਲ ਲੇਕਰ ਪ੍ਰਕਟ ਹੁਏ; ਯਹੀ ਥੇ ਰੇਣੁ ਜੀ। ਦੋ ਅਦਨੇ ਛਾਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਸੀਧੇ-ਸੀਧੇ ਮਿਲਨੇ ਆਨਾ ਔਰ ਦੋਨੋਂ ਦੇ ਕਾਂਧੇ ਦਬਾਕਰ ਤੁਨ੍ਹਾਂ ਬੈਠਨੇ ਦੇ ਲਿਏ ਕਹਨਾ ਇਤਨਾ ਅਵਿਸਮਰਣੀਧ ਅਨੁਭਵ ਹੈ ਕਿ ਆਜ ਭੀ ਮਨ ਰੋਮਾਂਚ ਦੇ ਭਰ ਜਾਤਾ ਹੈ ਔਰ ਤੁਨਕਾ ਪਹਲਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇਖਿਏ ਕਿ “ਤੁਮ ਲੋਗਾਂ ਨੇ ਕੁਛ ਖਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ।” ਭੋਜਨ ਦੇ ਆਵਸ਼ਕਤਾ ਹੋ ਯਾ ਸ਼ਰੀਰ ਦੀ ਕਲਾਂਤਿ, ਪੇਸ਼ਾਨੀ ਦੇ ਸਵੇਦ ਕਣ, ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਥਕਾਨ ਸਥਾਨ ਦੀ ਛੂਮਤਰ ਹੋ ਗਏ। ਹਮ ਜਡ੍ਹਵਤ ਥੇ, ਤੁਸ ਵਿਸ਼ਾਲ ਵਕਤਿਤਵ ਦੇ ਪੀਛੇ ਹਿੰਦੀ ਸਾਹਿਤਿ ਦੀ ਜਗਮਗਾਹਟ ਨੇ ਹਮੌਂ ਅਭਿਭੂਤ ਕਰ ਰਖਾ ਥਾ। ਤੁਨ੍ਹਾਂ ਆਨੇ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਪੂਛਾ ਔਰ ਹਮਨੇ ਲਡੱਖਿਆਂ, ਅਸਫੁਟ ਧਵਨਿ ਮੌਲਕ ਕਾਰਕ੍ਰਮ ਔਰ ਅਪਨੇ ਪ੍ਰਾਚਾਰੀ ਦੇ ਆਮਤ੍ਰਿਤ ਕਿ ਵਿ਷ਯ ਮੌਲਕ ਦੇ ਬਤਾਵਾ। ਹਿੰਦੀ ਸਾਹਿਤਿ ਜਗਤ ਔਰ ਭਾਰਤਵਰਧ ਦੇ ਆੰਚਲਿਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਓਾਂ ਦੇ ਪਰਿਚਿਤ ਕਰਾਨੇ ਦੇ ਵਾਲੀ ਲੇਖਨੀ ਦੇ ਪਕਡਨੇ ਦੇ ਅਪਨੇ ਹਾਥਾਂ ਦੇ ਹਮਾਰੇ ਪੀਠ ਪਰ ਕਰੀਬ-ਕਰੀਬ ਧੌਲ ਜਮਾਤੇ ਹੁਏ ਕਹਾ ਕਿ ਇਤਨੀ ਗਰੰਥੀ ਮੌਲਕ, ਇਤਨੀ ਥਕਾਨ ਸਹਕਰ ਜੋ ਮੁੜੇ ਆਮਤ੍ਰਿਤ ਕਰਨੇ ਆਏ ਹੋ ਔਰ ਵਹ ਭੀ ਮਾਂ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੇ ਲਿਏ ਤੋ ਮੈਂ ਅਸਵੀਕਾਰ ਕੈਸੇ ਕਰ ਸਕਤਾ ਹੁਣ੍ਹ ਲੇਕਿਨ ਮੇਰਾ ਸ਼ਵਾਸਥਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਚਲ ਰਹਾ ਹੈ ਔਰ ਇਸ ਸਮਾਂ ਮੌਲਕ ਤੋ ਮੈਂ ਜ਼ਰੂਰ ਆਊਂਗਾ ਔਰ ਅੰਦਰ ਦੇ ਮਾਂਗਕਰ ਤੁਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਪਨੀ ਕਹਾਨੀ

ਸਾਂਗਰ ਦੀ ਦੋ ਪ੍ਰਤਿਯਾਂ ਹਮੌਂ ਸ਼ਵਹਸਤਾਕਾਰ ਦੇ ਭੇਂਟ ਕੀ। ਤੁਨਕੀ ਭੇਂਟ ਦੀ ਗਈ ਕਿਤਾਬ ਯਦਿ ਆਜ ਮੈਂ ਪਾਸ ਹੋਤੀ ਤੋ ਮੈਂ ਅਪਨੇ ਇਸ ਲੇਖ ਦੇ ਸਾਥ ਤੁਨਕਾ ਹਸਤਾਕਾਰਿਤ ਪ੍ਰਤਿਯਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦੇ ਲਿਏ ਉਪਲਬਧ ਕਰਾਤਾ ਔਰ ਵਹ ਮੈਂ ਲਿਏ ਵਿਰਾਸਤ ਦੇ ਬਹੁਤ ਬਡਾ ਹਿੱਸਾ ਹੋਤਾ ਲੇਕਿਨ ਅਪਨੇ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਏਕ ਕਿਤਾਬ ਮੈਂਨੇ ਮਹਾਵਿਦਾਲਿਆਂ ਦੇ ਪੁਸ਼ਟਕਾਲਿਆਂ ਦੇ ਰਖਵਾਂ ਦੀ ਔਰ ਮੈਂਨੇ ਮਿਤ੍ਰ ਨੇ ਅਪਨੇ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿ ਅਪਨੇ ਪਾਸ ਰਖ ਲੀ।

ਸ਼ਵਾਸਥਾ ਦੀ ਬਾਤ ਕਰਕੇ ਤੁਨਕਾ ਕਾਂਠ ਥੋਡਾ ਅਵਰੁਦ਼ਦ ਹੋਨੇ ਲਗਾ, ਚੇਹਰੇ ਦੇ ਅਸਵਸਥਾ ਦੇ ਲਕਣ ਤੁਭਰ ਆਏ ਔਰ ਤੁਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਮਸੇ ਕਸ਼ਮਾ ਯਾਚਨਾ ਦੇ ਹੁਏ ਵਿਸ਼ਾਮ ਦੀ ਅਨੁਮਤਿ ਚਾਹੀ। ਹਮਾਰੇ ਲਿਏ ਯਹ ਐਸਾ ਅਵਸਰ ਥਾ ਜੋ ਅਪਨੀ ਸਮੂਤ੍ਰਿ ਮੌਲਕ ਨੇ ਚਾਹਤੇ ਹੁਏ ਭੀ ਸੰਜੋਏ ਹੁਏ ਵਾਪਸ ਲੈਣੇ ਲਗੇ। ਅਪਨੇ ਲੇਖਾਂ ਦੇ ਆੰਚਲਿਕ ਉਪਨਿਆਸਕਾਰ ਦੀ ਦਰਜਾ ਪਾਨੇ ਵਾਲੇ ਦੇ ਵਕਤਿਤਵ ਮੌਲਕ ਆਤਿਥਿ ਭਾਵ ਦੇ ਰਹਨਾ ਸ਼ਵਾਬਾਵਿਕ ਥਾ, ਤੁਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸੇ ਹੀ ਤੋ ਸਮਾਜ ਦੇ ਨਿਮਨ ਤਕਕ ਦੀ ਛੋਟੀ ਦੀ ਛੋਟੀ ਪਰਮਪਰਾਓਾਂ ਦੇ ਗੁਣਗਾਨ ਨਹੀਂ ਕਿਯਾ ਹੋਗਾ। ਵਾਪਸ ਲੈਣੇ ਹੀ ਵਾਲੇ ਥੇ ਤੁਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਲੇਟਾਂ ਦੇ ਦਹੀ-ਚੂਡਾ, ਗੁਡੀ, ਹਰੀ ਮਿਰਚ ਔਰ ਕੁਛ ਅਚਾਰ ਹਮਾਰੇ ਲਿਏ ਪ੍ਰਸ਼ੁਤ ਕਿਯਾ ਗਿਆ। ਪਰੋਸੇ ਗਏ ਕ੍ਰੇਤੀਅਵ ਵਿੱਜਨ ਮੌਲਕ ਭਾਵ ਕੁਛ ਐਸਾ ਥਾ, ਹਮ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਪਾ ਰਹੇ ਥੇ ਕਿ ਯਹ ਗੁਡੀ ਦੀ ਸਾਂਗੋਝੀ ਦੀ ਸਿਰਿਸ ਏਕ ਮਿਠਾਸ ਔਰ ਅਪਨੇਪਨ ਦੀ ਗੱਧ ਦੇ ਸਾਰਾਬੋਰ ਕਰ ਰਹਾ ਥਾ।

ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਸ ਮੁਲਾਕਾਤ ਦੇ ਕਥਾ ਦੀ ਕਿਤਨੀ ਬਾਰ ਕਿਸੇ-ਕਿਸੇ ਸੁਨਾਵਾ ਹੋਗਾ ਮੈਂਨੇ। ਕੁਛ ਨੇ ਇਸੇ ਮੈਰੀ ਢੀਂਗ ਮਾਨਾ ਤੋ ਕੁਛ ਨੇ ਹਮਾਰਾ ਸੌਭਾਗਿਕ ਲੇਕਿਨ ਸਿਰਿਸ ਮੈਂ ਜਾਨਤਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸ ਮੁਲਾਕਾਤ ਦੇ ਪੱਸ਼ਚਾਤ ਮੇਰਾ ਸਾਹਿਤਿ ਅਨੁਰਾਗ ਕਿਤਨਾ ਬਢ੍ਹ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਰੇਣੁ ਜੀ ਦੀ ਸਿਰਿਸ ਤੁਨਕੀ ਦੀ ਕਥਾਓਾਂ, ਉਪਨਿਆਸਾਂ ਦੇ ਜਾਨਤਾ ਥਾ ਕਿ ਕੇ ਸਹਜ ਹੈ, ਆੰਚਲਿਕ ਕਥਾਕਾਰ ਹੈ ਔਰ ਤੁਨਕੇ ਲੇਖਨ ਮੌਲਕ ਅਪਨੀ ਮਿਟ੍ਰੀ ਦੀ ਸੁਗਾਂਧ ਸਾਡੇ ਵੈਦੀਧਮਾਨ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਯਹ ਵਹੀ ਸੁਗਾਂਧ ਹੈ ਜੋ ਆਜ ਮੁੜੇ ਯਹ ਲੇਖ ਲਿਖਨੇ ਦੇ ਲਿਏ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ 40 ਵਰ਷ ਵਿੱਤੀਤ ਹੋਨੇ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਨ ਤੁਸ ਸਮੂਤ੍ਰਿ ਦੀ ਮਿਠਾਸ ਕਮ ਹੁੰਡੀ ਔਰ ਨ ਹੀ ਤੁਨਕੀ ਜੀਵਤਾ।

ਮਨ ਮੌਲਕ ਪ੍ਰਸਨਤਾ ਔਰ ਤੁਮਗ ਲਿਏ ਵਾਪਸ ਫਾਰਬੀਸਗਾੰਜ ਆਨੇ ਦੇ ਲਿਏ ਹਮ ਦੋਨੋਂ ਸਹਹਾਠੀ ਸਿਮਰਹਾ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਪਰ ਟ੍ਰੈਨ ਮੌਲਕ ਬੈਠੇ ਗਏ ਥੇ; ਗਾੜੀ ਛੂਟਨੇ ਹੀ ਵਾਲੀ ਥੀ ਲੇਕਿਨ ਤੁਸ ਦੇ ਪਹਲੇ ਗਾੜੀ ਦੀ ਏਕ ਲੰਬੀ ਸੀਟੀ ਔਰ ਐਸਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁਆ ਜੈਸੇ ਫਿਰ ਕੋਈ ਰੇਣੁ ਜੀ ਦੀ ‘ਫਣੀਸ਼ਾ’ ਕਹਕਰ ਆਵਾਜਾ ਦੇ ਰਹਾ ਹੈ।

ਆੰਚਲਿਕ ਕਾਰਾਈਲਿਆਂ, ਭੋਪਾਲ

ਨਰਾਕਾਸ ਤੁਣਲਾਡਿਥਾਂ

ਸਹਿਵਾਲਿਆ, ਨਗਰ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਕਾਰ੍ਯਾਨਵਿਧਨ ਸਮਿਤਿ, ਆਧੁਨਿਕ ਨਿਰਮਾਣ ਇਟਾਰਸੀ ਦ੍ਰਾਰਾ ਹਮਾਰੇ ਬੈਂਕ ਕੀ ਸ਼ਾਖਾ ਇਟਾਰਸੀ ਕੋ ਸ਼੍ਰੇ਷਼ਠ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਕਾਰ੍ਯਾਨਵਿਧਨ ਕੇ ਲਿਏ ਪ੍ਰਥਮ ਪੁਰਸ਼ਕਾਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਿਯਾ ਗਿਆ। ਸ਼੍ਰੀ ਏਚ. ਆਰ. ਦੀਕਿਤ, ਮਹਾਪ੍ਰਬੰਧਕ ਏਵਾਂ ਨਰਾਕਾਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕੇ ਕਰਕਮਲਾਂ ਦੇ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਸ਼ੀਲਡ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਾਂਤੇ ਹੁਏ ਸ਼ਾਖਾ ਪ੍ਰਭਾਰੀ ਸ਼੍ਰੀ ਰੰਜੀਤ ਸਿੰਘ।

ਨਗਰ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਕਾਰ੍ਯਾਨਵਿਧਨ ਸਮਿਤਿ, ਹਿਮਤਨਗਰ ਦ੍ਰਾਰਾ ਹਮਾਰੇ ਬੈਂਕ ਕੀ ਸ਼ਾਖਾ ਹਿਮਤਨਗਰ ਕੋ ਸ਼੍ਰੇ਷਼ਠ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਕਾਰ੍ਯਾਨਵਿਧਨ ਕੇ ਲਿਏ ਪ੍ਰਾਤਿਸਾਹਨ ਪੁਰਸ਼ਕਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ।

ਨਰਾਕਾਸ਼ ਤੁਪਲਵਿਧਿਆਂ

ਬੈਂਕ ਨਗਰ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਕਾਰ੍ਯਾਨਵਿਧਨ ਸਮਿਤਿ, ਜਬਲਪੁਰ ਦੁਆਰਾ ਹਮਾਰੇ ਬੈਂਕ ਕੀ ਸ਼ਾਖਾ ਜਬਲਪੁਰ ਕੋ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਨੀਤੀ ਕਾਰ੍ਯਾਨਵਿਧਨ ਕੇ ਉਤਕੜਣ ਨਿ਷ਣਾਦਨ ਵੇਤ੍ਨ ਪ੍ਰਥਮ ਪੁਰਸ਼ਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁਆ। ਚਿਤ੍ਰ ਮੌਲਿਕ ਸ਼ੀਲਡ ਕੇ ਸਾਥ ਸ਼ਾਖਾ ਮੌਲਿਕ ਸੁਧਾ ਸੁਖਮਾ ਕੌਰਵ ਔਰਾ ਸ਼੍ਰੀ ਸ਼ਿਵਸ਼ਾਂਕਰ ਸੋਨਕੁਸਰੇ।

ਬੈਂਕ ਨਗਰ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਕਾਰ੍ਯਾਨਵਿਧਨ ਸਮਿਤਿ ਬਰੇਲੀ ਦੁਆਰਾ ਹਮਾਰੇ ਬੈਂਕ ਕੇ ਆੱਚਲਿਕ ਕਾਰ੍ਯਾਲਿਆਂ, ਬਰੇਲੀ ਕੀ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਕਾਰ੍ਯਾਨਵਿਧਨ ਕੇ ਕ੍਷ੇਤ੍ਰ ਮੌਲਿਕ ਸਮੀਕਾਰ ਬੈਠਕ ਕੇ ਲਿਏ ਤ੍ਰਤੀਧ ਪੁਰਸ਼ਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁਆ। ਬੈਂਕ ਨਰਾਕਾਸ਼ ਬਰੇਲੀ ਕੀ ਛਮਾਹੀ ਸਮੀਕਾਰ ਬੈਠਕ ਕੇ ਦੌਰਾਨ ਤੁਪਲਵਿਧਿਆਂ ਕਾਰ੍ਯਾਨਵਿਧਨ ਗ੍ਰਹ ਮੰਤ੍ਰਾਲਿਆਂ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ, ਸ਼੍ਰੀ ਅਜਿਯ ਮਲਿਕ ਆੱਚਲਿਕ ਪ੍ਰਬੰਧਕ, ਬਰੇਲੀ ਸ਼੍ਰੀ ਵਿਨੋਦ ਕੁਮਾਰ ਪਾਂਡੇ ਕੀ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਸ਼ੀਲਡ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਤੇ ਹਨ।

ਸਿਕਕੇ ਪੇ ਸਿਕਕਾ

ਆਜ ਸੇ ਲਗਭਗ ਪਾਂਚ ਵਰ्ष ਪੂਰ੍ਵ ਮੈਨੇ ਇਸੀ ਸੰਦਰਭ ਮੌਜੂਦ ਏਕ ਲੇਖ ਲਿਖਾ ਥਾ 'ਸਿਕਕੇ ਕੀ ਸਮਸ਼ਾ' ਔਰ ਆਜ ਫਿਰ ਉਸੀ ਪਰ ਲੇਖ ਲਿਖ ਰਹਾ ਹੂੰ ਲੇਕਿਨ ਦੋਨੋਂ ਕਾ ਵਿਥਾਅ ਇੱਕ ਹੀ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਸਮਸ਼ਾ ਅਲਗ-ਅਲਗ ਹੈ।

ਆਜ ਸੇ ਪਾਂਚ ਛੁ: ਵਰ਷ ਪੂਰ੍ਵ ਬਾਜ਼ਾਰ ਮੌਜੂਦ ਸਿਕਕਾਂ ਕਾ ਅਭਾਵ ਥਾ। ਲੋਗ ਸਿਕਕਾਂ ਕੇ ਲਿਏ ਤਰਸਤੇ ਥੇ ਔਰ ਸੌ ਰੂਪਯੇ ਕੇ ਸਿਕਕੇ ਇੱਕ ਸੌ ਦਸ ਰੂਪਯੇ ਪਰ ਮਿਲਤੇ ਥੇ। ਲੇਕਿਨ ਆਜ ਸਿਥਿਤ ਵਿਪਰੀਤ ਹੈ, ਸਿਕਕੇ ਇਤਨੇ ਜਧਾ ਹੈਂ ਕਿ ਲੋਗ ਇਸੇ ਦੇਖਤੇ ਹੀ ਸੁੱਹ ਸਿਕੋਡਨੇ ਲਗਤੇ ਹੈਂ। ਦੋਨੋਂ ਹੀ ਸਮਸ਼ਾ ਕਾ ਸਮਾਧਾਨ ਖੋਜਨਾ ਆਵਸ਼ਿਕ ਹੈ। ਯੇ ਸਮਸ਼ਾ ਠੀਕ ਸ਼ਰੀਰ ਕੇ ਰਕਤਚਾਪ ਕੀ ਤਰਹ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਨ ਤੋ ਬਹੁਤ ਜਧਾ ਅਚੀਂ ਹੈ ਔਰ ਨ ਹੀ ਬਹੁਤ ਕਮ। ਰਕਤ-ਚਾਪ ਕੇ ਲਿਏ ਤੋਂ ਦਵਾ ਕਾ ਅਵਿਕਾਰ ਹੁਆ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਸਾਂਤੁਲਨ ਬਨਾਏ ਰਖਤਾ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਸਿਕਕਾਂ ਕੀ ਸਮਸ਼ਾ ਕੀ ਸਮਾਧਾਨ ਕੇ ਲਿਏ ਹਮੇਂ ਕੁਛ ਕਰਨਾ ਪਡੇਗਾ।

ਅਥ ਹਮ ਬਾਤ ਕਰਤੇ ਹੈਂ ਆਜ ਕੀ ਸਮਸ਼ਾ ਕੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ - ਆਜ ਬਾਜ਼ਾਰ ਮੌਜੂਦ ਸਿਕਕਾਂ ਕੀ ਬਹੁਤਾਧਿਤ ਹੈ। ਕਹੀਂ-ਕਹੀਂ ਪਰ ਏਕ ਰੂਪਯੇ ਕੇ ਛੋਟੇ ਸਿਕਕੇ ਤੋਂ ਚਲਨੇ ਹੀ ਬੰਦ ਹੋ ਗਏ। ਏਕ ਬਾਰ ਕੀ ਘਟਨਾ ਮੁੜੇ ਯਾਦ ਆਤੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਏਕ ਦੁਕਾਨ ਸੇ ਸਾਮਾਨ ਲੇ ਰਹਾ ਥਾ ਔਰ ਵਹੀਂ ਏਕ ਦੂਸਰਾ ਗ੍ਰਾਹਕ ਕੁਛ ਸਾਮਾਨ ਲੇ ਰਹਾ ਥਾ ਥੈਲੇ ਸੇ ਚਿਲ੍ਹਰ ਪਕੜਾ ਦਿਏ। ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਨੇ ਤੁਸ ਗ੍ਰਾਹਕ ਕੋ ਗੁਸ਼ੇ ਦੇ ਦੇਖਤੇ ਹੁਏ ਕਹਾ ਕਿ ਆਪ ਸਾਮਾਨ ਢੋਡੇ ਦੇ ਪਰ ਮੈਂ ਯੇ ਸਿਕਕੇ ਨਹੀਂ ਲੇ ਸਕਤਾ, ਅਭੀ ਵਾਵਸਾਇ ਕੇ ਸਮਧ ਇਸੇ ਕੌਨ ਗਿਨੇਗਾ। ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਸਿਕਕੇ ਲੇਨੇ ਸੇ ਕਤਰਾਨੇ ਲਗੇ ਹੈਂ। ਕੁਛ ਵਾਧਾਰੀ ਤੋਂ ਮੁੜੇ ਕਹਤੇ ਹੈਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪਾਸ 15 ਲਾਖ ਕੇ ਸਿਕਕੇ ਇਕਠ੍ਠੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਇਸਕਾ ਕਿਾ ਕਰੁੱਝ? ਕੋਈ ਬੈਂਕ ਕੀ ਸ਼ਾਖਾ ਇਸੇ ਲੇਤੀ ਨਹੀਂ। ਏਕ ਦਿਨ ਏਕ ਬੈਂਕ ਕੀ ਸ਼ਾਖਾ ਮੌਜੂਦ ਏਕ ਕੈਸ਼ਿਯਰ ਔਰ ਗ੍ਰਾਹਕ ਕੇ ਬੀਚ ਸਿਕਕਾਂ ਕੋ ਲੇਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਝੜ੍ਹਪ ਹੋ ਰਹੀ ਥੀ। ਤੁਸ ਸ਼ਾਖਾ ਮੌਜੂਦ ਕੈਸ਼ਿਯਰ ਕੇ ਸਾਮਨੇ ਲਾਮ੍ਬੀ ਕਤਾਰ ਮੌਜੂਦ ਥੇ ਔਰ ਯਹ ਗ੍ਰਾਹਕ ਤੁਸੇ ਬੀਸ ਹਜਾਰ ਸਿਕਕੇ ਦੇ ਰਹਾ ਥਾ। ਤੁਸ ਕੈਸ਼ਿਯਰ ਕੀ ਸਿਥਿਤ ਕੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਅੰਦਾਜਾ ਲਗਾਯਾ ਜਾ ਸਕਤਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸਕੇ ਲਿਏ ਕਿਤਨੀ ਸਮਸ਼ਾ ਥੀ। ਰੋਜਾਨਾ ਬੈਂਕ ਕੀ ਸ਼ਾਖਾਓਂ ਮੌਜੂਦ ਹੋਤੇ ਹੈਂ ਕਿ ਆਪ ਸਿਕਕੇ ਲੇਨੇ ਸੇ ਮਨਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਤੇ। ਸਿਕਕੇ ਲੇਨੇ ਸੇ ਬੈਂਕ ਸਟਾਫ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੈਂ ਕਿਧੋਕਿ ਕਰੋਂਸੀ ਚੇਸਟ ਔਰ ਭਾਰਤੀਯ ਰਿੱਜਰਵ ਬੈਂਕ ਇਨ੍ਹੋਂ ਲੇਤਾ ਨਹੀਂ ਆਖਿਰ ਜਾਏਂ ਤੋਂ ਕਹਾ ਜਾਏਂ। ਏਸੀ ਏਕ ਨਹੀਂ ਕੋਈ ਘਟਨਾ ਹੈਂ ਜੋ ਹਰ ਦਿਨ ਅਲਗ-ਅਲਗ ਜਗਹਾਂ ਪਰ ਸਿਕਕੇ ਕੀ ਅਧਿਕਤਾ ਕੇ ਕਾਰਣ ਘਟਿਤ ਹੋਤੀ ਹੈ। ਸਿਕਕੋ ਕਾ ਇਸ ਤਰਹ ਸੇ ਜਮਾ ਹੋ ਜਾਨੇ ਕੇ ਪੀਛੇ ਸਿਕਕੇ ਸੇ ਜੁਡੀ ਅਫਵਾਹਾਂ ਕੋ ਫੈਲਨਾ ਭੀ ਹੈ। ਅਭੀ ਹਾਲ ਕੇ ਦਿਨਾਂ ਮੌਜੂਦ ਏਕ ਸਮਾਚਾਰ ਪੜ ਕੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕੁਛ ਜਗਹਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਕਰ ਦਕਖਿਣ ਭਾਰਤ ਕੇ ਰਾਜਾਂ ਜੈਸੇ ਤੇਲਾਂਗਾਨਾ, ਆਂਧਰਾਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਆਦਿ ਰਾਜਾਂ ਕੇ ਗ੍ਰਾਮੀਣ ਇਲਾਕਾਂ ਮੌਜੂਦ ਰੂਪਯੇ ਕੇ ਸਿਕਕੇ ਕੀ ਵਾਸਤਵਿਕਤਾ ਕੋ ਲੇਕਿ ਸਮਸ਼ਾ ਸਾਮਨੇ ਆਇਂ ਕਿ ਲੋਗ ਇਸੇ ਲੇਨੇ ਸੇ ਮਨਾ ਕਰਨੇ ਲਗੇ। ਸਿਕਕੇ ਕੀ ਸਮਸ਼ਾ ਹੈ ਤੋ ਬਡੀ, ਕਹੀਂ ਕੁਛ ਕਮ ਤੋਂ ਕਹੀਂ ਜਧਾ।

ਅਥ ਬਾਤ ਕਰਤੇ ਹੈਂ ਸਮਸ਼ਾ ਕੇ ਕਾਰਣਾਂ ਪਰ-ਬਾਜ਼ਾਰ ਮੌਜੂਦ ਸਿਕਕੇ ਕੀ ਅਭਾਵ ਸੇ ਅਧਿਸ਼ੋਧ ਏਵੇਂ ਅਤਿਰਿਕਤ ਪੂਰਤੀ ਕੀ ਕਾਰਣ ਕਿਆ ਹੈ? ਪਿਛਲੇ ਪਾਂਚ-ਛੁ: ਵਰ਷ਾਂ ਮੌਜੂਦ ਕਾਫੀ ਬਦਲਾਵ ਆਇਆ ਹੈ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤ: ਨੋਟਬੰਦੀ ਕੇ ਬਾਦ ਸੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਮੌਜੂਦ ਤੇਜ਼ੀ ਸੇ ਸਿਕਕੇ ਕੀ ਆਗਮਨ ਹੁਆ ਹੈ। ਨੋਟਬੰਦੀ ਕੇ ਬਾਦ ਬਾਜ਼ਾਰ ਮੌਜੂਦ ਕਰੋਂਸੀ ਨੋਟ ਕੀ ਅਭਾਵ ਹੋ ਗਿਆ ਜਿਸਕੀ ਪੂਰਤੀ ਕੇ ਲਿਏ ਭਾਰਤੀਯ ਰਿੱਜਰਵ ਬੈਂਕ

ਕਾਮੇਸ਼ ਸੇਠੀ

ਨੇ ਕਮਰ ਕਸ ਰਖੀ ਥੀ ਔਰ ਸਿਕਕੇ ਕੋ ਘੜਲਲੇ ਸੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਮੌਜੂਦ ਕਰ ਦਿਯਾ ਜਿਸਦੇ ਏਕ ਕਦਮ ਸੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਮੌਜੂਦ ਸਿਕਕੇ ਕੋ ਪ੍ਰਚਲਨ ਬਢਾ ਗਿਆ ਫਿਰ ਕੁਛ ਲੋਗਾਂ ਨੇ ਅਪਨੇ ਪਾਸ ਰਖੇ ਸਿਕਕੇ ਭੀ ਘੜਲਲੇ ਸੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਾਲਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਿਏ ਫਲਤ: ਕੁਛ ਹੀ ਮਹੀਨਾਂ ਮੌਜੂਦ ਬਾਜ਼ਾਰ ਮੌਜੂਦ ਸਿਕਕੇ ਹੋ ਗਏ। ਏਕ ਹਲਿਆ ਸਵੇਰੇ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ 10 ਰੂਪਯੇ ਦੇ ਸਿਕਕੇ ਕੀ ਮਾਤ੍ਰਾ 2016 ਮੌਜੂਦ 3,703 ਮਿਲਿਅਨ ਦੇ ਬਦਕਰ 2018 ਮੌਜੂਦ 5,049 ਮਿਲਿਅਨ ਹੋ ਗਏ। ਫਿਰ ਕਰੋਂਸੀ ਨੋਟ ਕੀ ਅਭਾਵ ਭੀ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ ਔਰ ਲੋਗਾਂ ਨੇ ਸਿਕਕੇ ਕੋ ਵਾਪਸ ਲੇਨੇ ਮੌਜੂਦ ਤੇਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਈ ਦੀ। ਫਲਤ: ਬਾਜ਼ਾਰ ਸਿਕਕੇ ਦੇ ਭਰ ਗਿਆ। ਮਨੁਘ ਕਾ ਏਕ ਸ਼ਵਾਭਾਵ ਭੀ ਹੋਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਚੀਜ਼ ਕੀ ਬਾਜ਼ਾਰ ਮੌਜੂਦ ਕਿਲਲਤ ਨ ਹੋ ਤੇ ਕੋਈ ਲੇਨਾ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਔਰ ਜਿਥੇ ਕਿਲਲਤ ਹੋਤੀ ਹੈ ਤੋਂ ਕਿਸੀ ਕੀ ਆਸਾਨੀ ਦੇ ਨਹੀਂ ਦੇਤਾ ਹੈ।

ਵਾਸਤਵਿਕਤਾ ਯਹ ਹੈ ਕਿ ਆਰਥਿਕ ਚੜ੍ਹਕ ਕੇ ਕਾਰਣ ਕਾਫੀ ਕਰੋਂਸੀ ਨੋਟਾਂ, ਸਿਕਕੇ ਕੀ ਬਾਜ਼ਾਰ ਮੌਜੂਦ ਕਮੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਔਰ ਕੁਛ ਦਿਨਾਂ ਬਾਦ ਬਹੁਤਾਧਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਭਾਰਤੀਯ ਰਿੱਜਰਵ ਬੈਂਕ ਸਿਕਕੇ ਕੋ ਵਾਪਸ ਬੈਂਕਾਂ ਦੇ ਨਹੀਂ ਲੇ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਸਦੇ ਸਮਸ਼ਾ ਕੀ ਤੁਰਾਂ ਸਮਾਧਾਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਯਾ ਫਿਰ ਜਨਤਾ ਕੇ ਲਗਭਗ ਏਕ ਵਰ਷ ਔਰ ਇੰਤਜਾਰ ਕਰਨਾ ਪਡੇਗਾ ਸਾਮਾਨ੍ਯ ਸਿਥਿਤ ਮੌਜੂਦ ਆਨੇ ਮੌਜੂਦ ਬੈਂਕਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਸਬਜੇ ਬਡੀ ਸਮਸ਼ਾ ਸਿਕਕੇ ਕੇ ਗਿਨਨੇ ਕੀ ਏਵੇਂ ਤੇ ਰਖਨੇ ਕੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਯਹੀ ਸਮਸ਼ਾ ਭਾਰਤੀਯ ਰਿੱਜਰਵ ਬੈਂਕ ਕੀ ਭੀ ਹੈ। ਏਕ ਬਾਤ ਔਰ ਹੈ ਜੋ ਬਾਤਾਂ ਸਿਕਕੇ ਕੀ ਅਭਾਵ ਕੇ ਸਮਧ ਥੀ ਜੈਸੇ ਕਿ ਸਿਕਕੇ ਕੋ ਗਲਾ ਦਿਯਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਯਾ ਬਲੋਂਡ ਬਨਾਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਤਿਆਦਿ ਸਾਬ ਗਲਤ ਸਾਬਿਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿਥੋਕਿ ਇਹ ਏਸਾ ਹੋਤਾ ਤੋਂ ਫਿਰ ਅਥ ਯੇ ਕਿਥੋਕਿ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹਾ ਹੈ।

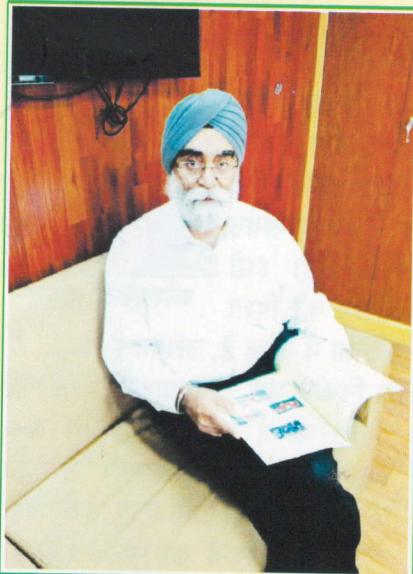
ਉਪਾਧ

ਇਸ ਸਮਸ਼ਾ ਕੇ ਸਮਾਧਾਨ ਕੇ ਲਿਏ ਦੋ ਉਪਾਧ ਹੈਂ ਏਕ ਤੋਂ ਜਿਸ ਤਰਹ ਸੇ ਭਾਰਤੀਯ ਰਿੱਜਰਵ ਬੈਂਕ ਨੇ ਅਭਾਵ ਕੇ ਸਮਧ ਸਿਕਕੇ ਕਾਉਂਟਾਂ ਦੇ ਬੋਰੀ-ਬੋਰੀ ਬੌਂਟਾ ਥਾ ਕਿਸੇ ਹੀ ਅਭ ਜਨਤਾ ਦੇ ਵਾਪਸ ਭੀ ਲੇ ਯਾ ਬੈਂਕਾਂ ਕੇ ਕਰੋਂਸੀ ਚੇਸਟ ਦੇ ਵਾਪਸ ਲੇ ਯਾ ਫਿਰ ਬੈਂਕ ਸਿਕਕੇ ਵਾਪਸ ਲੇਨੇ ਮੌਜੂਦ ਆਨਾ-ਕਾਨੀ ਨ ਕਰੋ। ਤਭੀ ਸਮਸ਼ਾ ਕੀ ਹਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿਥੋਕਿ ਏਕ ਬਾਰ ਲੋਗਾਂ ਦੇ ਪਤਾ ਚਲ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਇਨਕੇ ਨਿਕਲਨੇ ਕੀ ਸਾਧਨ ਹੈ ਤੋਂ ਫਿਰ ਯੇ ਸਿਕਕੇ ਕੀ ਅਤਿਰਿਕਤਾ ਕੀ ਸਮਸ਼ਾ ਰਹੇਗੀ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਰਿੱਜਰਵ ਬੈਂਕ ਦੀਆਂ ਸਮਧ-ਸਮਧ ਪਰ ਸਿਕਕੇ ਕੀ ਵਾਸਤਵਿਕਤਾ ਕੋ ਲੇਕਰ ਆ ਰਹੀ ਅਫਵਾਹਾਂ ਦੇ ਖੰਡਨ ਦੀਆਂ, ਤਨਕਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰ ਆਮ ਜਨਤਾ ਦੇ ਮਨ ਮੌਜੂਦ ਯਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਜਗਾਨਾ ਹੋਗਾ ਕਿ ਸਿਕਕੇ ਕੀ ਵਾਸਤਵਿਕਤਾ ਕੋ ਅਭ ਭਾਵ ਹੋ ਗਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਿਕਕੇ ਸਮਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਹੈਂ, ਤਨਕਾ ਪ੍ਰਚਲਨ ਸਾਮਾਨ੍ਯ ਰੂਪ ਦੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਮੌਜੂਦ ਕਿਥੋਕਿ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਸਮਸ਼ਾ ਕੀ ਸਮਾਧਾਨ ਸ਼ਵਤ: ਨਿਕਲ ਜਾਏਗਾ। ਅਥ ਇਸਦੇ ਲਿਏ ਬੈਂਕਾਂ ਕੋ ਬਢਾ-ਚਢਕਰ ਆਂਗ ਆਨੇ ਕੀ ਆਵਸ਼ਿਕਤਾ ਹੈ।

“ਵਾਸਤਵਿਕਤਾ ਯਹ ਹੈ ਕਿ ਸਿਕਕੇ ਸਮਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਹੈਂ, ਬਡਾ ਹੀ ਸ਼ੁਭਕਾਰੀ ਹੈ, ਇਨਕੇ ਖਨਕ ਦੇ ਹੀ ਬਟੁਆ ਔਰ ਜੇਵੇਂ ਭਰੀ-ਭਰੀ ਰਹਤੀ ਹੈਂ।”

ਆਂਚਲਿਕ ਪ੍ਰਬੰਧਕ, ਕੋਲਕਾਤਾ

ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਕਾ ਗੈਰਕ

ਬੈਂਕ ਕੇ ਮਾਨਨੀਧ ਅਧਿਕਾਰੀ ਮਹੋਦਾਯ (ਗੈਰ ਕਾਰ੍ਯਕਾਰੀ)
ਡਾਕੋਂ ਚਾਰਨ ਸਿੱਧ ਜੀ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਕਾ ਅਵਲੋਕਨ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ।

ਵਿਵਿਧ ਸਮਾਚਾਰ

ਬੈਂਕ ਕੇ ਸਟਾਫ ਪ੍ਰਸ਼ਿਕਾਣ
ਕੇਂਦਰ ਕੇ ਰੋਹਿੰਣੀ ਮੌਜੂਦਾ
ਦਿਵਸ ਕਾ ਆਯੋਜਨ ਕਿਯਾ ਗਿਆ
ਜਿਸ ਮੌਜੂਦਾ ਬੈਂਕ ਕੇ ਸਟਾਫ ਨੇ ਸਹਭਾਗਿਤਾ ਕੀ।

ਆਂਚਲਿਕ ਕਾਧੀਲਿਯ, ਜਧੁਪੁਰ ਮੈਂ ਯੋਗ
ਦਿਵਸ ਕਾ ਆਯੋਜਨ ਕਿਯਾ ਗਿਆ
ਜਿਸ ਮੌਜੂਦਾ ਬੈਂਕ ਕੇ ਸਟਾਫ ਨੇ ਸਹਭਾਗਿਤਾ
ਕੀ।

ਸ਼ਾਪਥ ਪੱਤ੍ਰ

ਪਲਾਸਟਿਕ ਮੁਕਤ ਪਰ्यਾਵਰਣ

ਵਿਨਾਂਕ 20.05.2019 ਕੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਾਰ੍ਯਾਲਾਯ ਮੌਜੂਦਾ “ਪਲਾਸਟਿਕ ਪ੍ਰਦੂ਷ਣ ਕਮ ਕਰਨਾ” ਕੇ ਅਭਿਆਨ ਕੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀ ਗਈ। ਇਸ ਅਵਸਰ ਪੈਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਾਰ੍ਯਾਲਾਯ ਕੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਵਿਭਾਗ ਔਰ ਆਂਚਲਿਕ ਕਾਰ੍ਯਾਲਾਯ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਰਮਿਕਾਂ ਨੇ ਪਲਾਸਟਿਕ ਵਸਤੂਆਂ ਕਾ ਉਪਯੋਗ ਨ ਕਰਨੇ ਕਾ ਸੰਕਲਪ ਲਿਆ।

ਆਤਕਵਾਦ ਏਂਵਾਂ ਹਿੰਸਾ ਕੇ ਵਿਰੁਦ਼ ਸ਼ਾਪਥ

“ਹਮ ਭਾਰਤਵਾਸੀ ਅਪਨੇ ਦੇਸ਼ ਕੀ ਅਹਿੰਸਾ ਏਂਵਾਂ ਸਹਨਸ਼ੀਲਤਾ ਕੀ ਪਰਾਪਰਾ ਮੈਂ ਵੱਡੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰਖਤੇ ਹੈਂ ਤਥਾ ਨਿ਷ਾਪੂਰਕ ਸ਼ਾਪਥ ਲੇਤੇ ਹੈਂ ਕਿ ਹਮ ਸਭੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੇ ਆਤਕਵਾਦ ਔਰ ਹਿੰਸਾ ਕਾ ਡਟਕਰ ਵਿਰੋਧ ਕਰੋਗੇ। ਹਮ ਮਾਨਵ ਜਾਤੀ ਕੇ ਸਭੀ ਵਰਗੀ ਕੇ ਬੀਚ ਸ਼ਾਂਤਿ, ਸਾਮਾਜਿਕ ਸਦ੍ਬਾਤ ਤਥਾ ਸੂਝਬੂਜ਼ ਕਾਧਮ ਕਰਨੇ ਔਰ ਮਾਨਵ ਜੀਵਨ ਮੂਲ੍ਯਾਂ ਕੋ ਖਤਰਾ ਪਹੁੰਚਾਨੇ ਵਾਲੀ ਔਰ ਵਿਘਟਨਕਾਰੀ ਸ਼ਕਿਤਿਆਂ ਸੇ ਲੱਡੇ ਕੀ ਭੀ ਸ਼ਾਪਥ ਲੇਤੇ ਹੈਂ।”

ਰਾ਷ਟ੍ਰਕਵਿ ਰਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਹ 'ਦਿਨਕਰ'

ਸਾਹਿਤ्य ਔਰ ਸਮਾਜ ਕਾ ਸੰਬੰਧ ਅਨ੍ਯੋਨ्यਾਸ਼ਵ ਰਹਾ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਕਾ ਧਾਰਾ ਜਹਾਂ ਸਾਹਿਤਿ ਕੋ ਜਨ-ਆਕਾਂਕਸ਼ਾਓਂ ਸੇ ਸੰਪ੍ਰੰਤੂ ਕਰ ਉਸੇ ਜੀਵਤ ਰਖਦਾ ਹੈ ਤੋ ਵਹੀਂ ਸਾਹਿਤਿ, ਸਮਾਜ ਕੇ ਆਗੇ ਜਲਤੀ ਵਹ ਮਸ਼ਾਲ ਹੈ ਜੋ ਸਮਾਜ ਕੋ ਭ੍ਰਮ ਕੀ ਦਿਸਾ ਵ ਦਸਾ ਮੇਂ ਰਾਹ ਦਿਖਲਾਤਾ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਕੋ ਗਤਿਸ਼ੀਲ ਬਨਾਏ ਰਖਨੇ ਮੇਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ, ਧਾਰਮਿਕ- ਸਾਂਸਕ੃ਤਿਕ ਵ ਐਤਿਹਾਸਿਕ ਮਾਨ੍ਯਤਾਓਂ ਕੀ ਭੂਮਿਕਾ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਗਰ ਮਾਨੀਅ ਸਭਿਤਾ ਕੇ ਵਿਕਾਸ ਕੇ ਚਰਣਾਂ ਕੀ ਧਿਆਨ ਸੇ ਦੇਖੋਂਗੇ ਤੋ ਯਹ ਜਾਤ ਹੋਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਸਭਿ ਮਾਨੀਅ ਸਮਾਜ ਕੀ ਪਹਚਾਨ ਤੁਝ ਸਮਾਜ ਕੇ ਦ੍ਰਾਗ ਰਚਿਤ ਸਾਹਿਤਿ ਸੇ ਕੀ ਜਾਤੀ ਹੈ। ਏਸਾ ਇਸੀਲਿਏ ਸੰਭਵ ਹੋ ਪਾਯਾ ਹੈ ਕਿਥੋਂਕਿ ਸਾਹਿਤਿ ਵਿਧਾ ਮੇਂ ਅਨ੍ਯ ਸਭੀ ਵਿਧਾਓਂ ਕੀ ਸਮਾਵੇਸ਼ ਹੋਤਾ ਹੈ।

ਮਸਲਨ, ਸਾਹਿਤਿ ਮੇਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ, ਧਾਰਮਿਕ- ਸਾਂਸਕ੃ਤਿਕ ਵ ਐਤਿਹਾਸਿਕ ਦੂਸ਼ਟਿਆਂ ਸਨਿਹਿਤ ਰਹਤੀ ਹੈ। ਜੈਸਾਕਿ ਵਿਦਿਤ ਹੈ, ਸਾਹਿਤਿ ਕਿਵੇਂ ਭੀ ਸਮਾਜ ਨਿਰਪੇਕ ਨਹੀਂ ਰਹ ਸਕਤਾ ਅਤੇ ਇਸੀਲਿਏ ਇਕ ਅਚਛਾ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਕਿਵੇਂ ਭੀ ਸਮਾਜ ਨਿਰਪੇਕ ਯਾ ਅਪਨੇ ਸਮਕਾਲੀਨ ਪਰਿਸਥਿਤਿਆਂ ਸੇ ਤਟਸਥ ਹੋ ਰਚਨਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਤਾ। ਜਿਸ ਕਿਸੀ ਭੀ ਰਚਨਾਕਾਰ ਕੀ ਰਚਨਾ ਮੇਂ ਸਮਾਜ ਕੀ ਇਚਛਾਏਂ, ਆਕਾਂਕਸ਼ਾਏਂ, ਅਨੁਭੂਤਿਆਂ, ਅਪਨੀ

ਵਾਸਤਵਿਕਤਾ ਕੇ ਸਾਥ ਸੰਵਿਤ ਹੋਤੀ ਹੈ, ਵਹ ਰਚਨਾਕਾਰ ਇਕ ਸ਼੍ਰੇ਷਼ਟ ਰਚਨਾਕਾਰ ਹੋਤਾ ਹੈ ਤਥਾ ਤੁਸਕੀ ਰਚਨਾਏਂ ਕਾਲਜੀ ਹੋਤੀ ਹੈ। ਹਿੰਦੀ ਸਾਹਿਤਿ ਮੇਂ ਇਕ ਐਸੇ ਹੀ ਰਚਨਾਕਾਰ ਹੈ- ਰਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਹ 'ਦਿਨਕਰ'। ਰਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਹ 'ਦਿਨਕਰ' ਕੀ ਰਾ਷ਟ੍ਰਕਵਿ ਕੀ ਨਾਮ ਸੇ ਜਾਨਾ ਜਾਤਾ ਹੈ। ਦਿਨਕਰ ਜੀ ਕੀ ਜਨਮ ਗ੍ਰਾਮ ਸਿਮਰਿਆ, ਜਿਲਾ ਬੇਗੂਸਾਰਾ, ਬਿਹਾਰ ਮੇਂ 23 ਸਿਤਾਬਰ 1908 ਕੋ ਇਕ ਸਾਧਾਰਣ ਕਿਸਾਨ ਪਰਿਵਾਰ ਮੇਂ ਹੁਆ। ਇਕ ਸਾਧਾਰਣ ਕਿਸਾਨ ਪਰਿਵਾਰ ਮੇਂ ਜਨਮ ਲੇਕਰ, ਗ੍ਰਾਮੀਣ ਪਰਿਵਾਰ ਮੇਂ ਆਰਥਿਕ ਸ਼ਿਕਸ਼ਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਾਹਿਤਿ ਅਕਾਦਮੀ, ਜਾਨਪੀਠ, ਪਦਾ ਵਿਭੂ਷ਣ ਜੈਸੇ ਪੁਰਸ਼ਕਾਰਾਂ ਵ ਸਮਮਾਨ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਦਿਨਕਰ ਜੀ ਕੀ ਪ੍ਰਤਿਆ ਵ ਉਨਕੀ ਲਗਨ ਕੀ ਦਰਸਾਤਾ ਹੈ। ਦਿਨਕਰ ਜੀ ਕੀ ਪਿਤਾ ਕੀ ਨਾਮ ਬਾਬੂ ਰਵਿਰਾਯ (ਰਵਿਸਿੰਹ) ਥਾ ਅਤੇ ਪਿਤਾਮਹ ਕੀ ਨਾਮ ਸ਼ੱਕਰ ਰਾਯ ਥਾ। ਤੁਸ ਜਮਾਨੇ ਮੇਂ ਸਿਮਰਿਆ ਗਾਂਵ ਕੀ ਘਰ-ਘਰ ਮੇਂ ਨਿਤ 'ਰਾਮਚਰਿਤਮਾਨਸ' ਕੀ ਪਾਠ ਹੋਤਾ ਥਾ। ਉਨਕੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਅਪਨੇ ਸਮਾਜ ਮੇਂ ਰਾਮਚਰਿਤਮਾਨਸ ਕੀ ਮਰਜ਼ ਸਮਝੇ ਜਾਤੇ ਥੇ ਅਤੇ ਲੋਗਾਂ ਕੀ ਖਾਲ ਥਾ ਕਿ ਉਨਕੋ ਯਹ ਗ੍ਰੰਥ ਲਗਭਗ ਪੂਰੀ ਤਰਹ ਕਠਿਤ ਹੈ। ਇਸੀ ਧਰਮਮਿਤ ਵਾਤਾਵਰਣ ਮੇਂ ਬਾਲਕ ਰਾਮਧਾਰੀ ਕੀ ਜਨਮ

ਮਹਾਕਵਿ ਦਿਨਕਰ

ਔਰ ਲਾਲਨ-ਪਾਲਨ ਹੁਆ।

ਜਿਸ ਸਮਾਜ ਮੇਂ ਤੁਹਾਨੋਂ ਹੋਸ਼ ਸੰਭਾਲਾ ਵਹ ਸਾਧਾਰਣ ਕਿਸਾਨਾਂ ਔਰ ਖੇਤਿਹਾਰ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਕੀ ਸਮਾਜ ਥਾ, ਜਹਾਂ ਅਧਿਕਾਂਸ ਲੋਗ ਨਿਰਕਿਰ ਔਰ ਅੰਧਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਥੇ। 'ਦਿਨਕਰਜੀ' ਨੇ ਅਪਨੇ ਜੀਵਨ ਮੂਲਾਂ ਇਸੀ ਪਰਿਵਾਰ ਮੇਂ ਸਿਥਰ ਕਿਏ। ਇਸੀ ਵਾਤਾਵਰਣ ਮੇਂ ਤੁਹਾਨੋਂ ਅਪਨੇ ਸਾਹਿਤਿ ਕੀ ਦਿਸਾ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕੀ। ਦਿਨਕਰਜੀ ਕੀ ਕਵਿਤਾ ਮੇਂ ਓਜ ਹੈ, ਤੁਤਸਾਹ ਹੈ, ਕ੍ਰਾਤਿ ਹੈ, ਵਿਦ੍ਰੋਹ ਹੈ ਔਰ ਇਨ ਸਭ ਬਾਤਾਂ ਕੀ ਨਿਚੋਡ ਇਕ ਮਾਨਵਤਾਵਾਦੀ ਚਿੰਤਨ ਹੈ।

ਕਾਊਲੇਨਡ੍ਰ ਕੁਮਾਰ

ਦਿਨਕਰਜੀ ਨੇ ਕਵਿਤਾ ਕੇ ਸਾਥ-ਸਾਥ ਨਿਵਾਰਣ ਵ ਪੁਸ਼ਟਕਾਂ ਭੀ ਲਿਖੀ। 'ਸੰਸਕ੃ਤਿ ਕੇ ਚਾਰ ਅਧਿਆਧ' ਕੇ ਲਿਏ ਤੁਹਾਨੋਂ ਜਹਾਂ ਸਾਹਿਤਿ ਅਕਾਦਮੀ ਕੀ ਪੁਰਸ਼ਕਾਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਿਯਾ ਗਿਆ ਵਹੀਂ 'ਤਰਵਸੀ' ਕਾਵਿ ਸੰਗ੍ਰਹ ਕੇ ਲਿਏ ਜਾਨਪੀਠ ਪੁਰਸ਼ਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁਆ। ਗੈਰਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਢਾਪਰ ਯੁਗ ਕੀ ਐਤਿਹਾਸਿਕ ਘਟਨਾ ਮਹਾਭਾਰਤ ਪਰ ਆਧਾਰਿਤ ਉਨਕੇ ਪ੍ਰਬਨਧ ਕਾਵਿ 'ਕੁਰੁਕ਷ੇਤ੍ਰ' ਕੀ ਵਿਸ਼ਵ ਕੇ 100 ਸਰਵਸ਼੍ਰੇ਷਼ਟ ਕਾਵਿਆਂ ਮੇਂ 74ਵਾਂ ਸਥਾਨ ਦਿਯਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਗਦ ਤਥਾ ਪਦ ਕੀ ਦੋਨਾਂ ਵਿਧਾਓਂ ਮੇਂ ਦਿਨਕਰਜੀ ਕੀ ਰਚਨਾਸ਼ੀਲਤਾ ਨੇ ਭਾਰਤੀਧ ਅਧ੍ਯੇਤਾਓਂ ਕੀ ਚਿੰਤਨਧਾਰਾ ਕੀ ਪ੍ਰੌਦ੍ਧ ਵ ਪਰਿਮਾਰਜਿਤ ਕਿਯਾ ਹੈ।

ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਮੇਂ ਪ੍ਰਸਿੰਦ੍ਧ ਕਵਿ ਸ਼੍ਰੀ ਹਰਿਵਿਸ਼ਾਰਾਯ ਬੱਚਵਨ ਜੀ ਕੀ ਯਹ ਬਾਤ ਦ੍ਰ਷ਟਵ ਹੈ ਕਿ-'ਦਿਨਕਰਜੀ ਕੀ ਇਕ ਨਹੀਂ, ਬਲਿਕ ਗਦ, ਪਦ, ਭਾਸਾ ਔਰ ਹਿੰਦੀ-ਸੇਵਾ ਕੇ ਲਿਏ ਅਲਗ-ਅਲਗ ਚਾਰ ਜਾਨਪੀਠ ਪੁਰਸ਼ਕਾਰ ਦਿਯੇ ਜਾਨੇ ਚਾਹਿਏ।' ਅਤ: ਰਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਹ 'ਦਿਨਕਰ' ਕੀ ਕਵਿਤਾਓਂ, ਨਿਬਾਂਧਾਂ, ਪੁਸ਼ਟਕਾਂ ਕੀ ਮਾਧਿਮ ਸੇ ਉਨਕੇ ਚਿੰਤਨ, ਉਨਕੀ ਰਚਨਾਧਰਮਿਤਾ ਤਥਾ ਰਚਨਾ-ਕਾਊਲੇਨਡ੍ਰ ਕੀ ਸਮਝਨਾ ਹੈ ਕਿਥੋਂਕਿ ਇਨ੍ਹੋਂ ਤਨ੍ਤੁਆਂ ਸੇ 'ਰਾ਷ਟ੍ਰਕਵਿ' ਜੈਸੇ ਵਿਰਾਟ ਵਿਕਿਵ ਕੀ ਨਿਰਮਾਣ ਹੋਤਾ ਹੈ।

ਆਜ ਕੀ ਪਰਿਦੂਸ਼ ਮੇਂ ਯਹ ਕਹਨਾ ਗਲਤ ਨਹੀਂ ਹੋਗਾ ਕਿ ਦਿਨਕਰ ਸਬਸੇ ਅਧਿਕ ਚੰਚਿਤ ਕਵਿ ਹੈ। ਲੇਖਾਂ ਮੇਂ, ਨਿਬਾਂਧਾਂ ਮੇਂ, ਭਾਸਣਾਂ ਮੇਂ, ਬਹਸਾਂ ਮੇਂ ਆਜ ਦਿਨਕਰਜੀ ਕੀ ਕਵਿਤਾਏਂ ਸਬਸੇ ਅਧਿਕ ਪ੍ਰਯੁਕਤ ਕੀ ਜਾਤੀ ਹੈ।

"ਕਿਸੀ ਅਨ੍ਯ ਕਾਈ ਵਿਕਲਪ ਨਹੀਂ ਹੈ।"

(ਕੁਰੁਕ਷ੇਤ੍ਰ ਸੇ)

ਪਾਨੀ ਕੀ ਅਨ੍ਯ ਕਾਈ ਵਿਕਲਪ ਨਹੀਂ ਹੈ।

“ਸਚ ਪੂਛੋ ਤੋ ਸਰ ਮੇਂ ਹੀ, ਬਸਤੀ ਹੈ ਦੀਪਿ ਵਿਨਿ ਕੀ; ਸਨਿ ਵਚਨ ਸਾਂਪ੍ਰਯ ਉਸੀ ਕਾ, ਜਿਸਮੇਂ ਸ਼ਕਿ ਵਿਜਯ ਕੀ।”

“ਦੋ ਨਿਆਂ ਅਗਰ ਤੋ ਆਧਾ ਦੋ, ਪਰ ਇਸਮੇਂ ਭੀ ਯਦਿ ਬਾਧਾ ਹੋ, ਤੋ ਦੋ ਦੋ ਕੇਵਲ ਪਾਂਚ ਗ੍ਰਾਮ, ਰਕਬੋ ਅਪਨੀ ਧਰਤੀ ਤਮਾਮ।”

(ਰਾਖਿਮਰਥੀ / ਤ੃ਤੀਅ ਸੰਗ / ਭਾਗ 3)

“ਜਬ ਨਾਸ ਮਨੁਜ ਪਰ ਛਾਤਾ ਹੈ, ਪਹਲੇ ਵਿਵੇਕ ਮਰ ਜਾਤਾ ਹੈ।”

(ਰਾਖਿਮਰਥੀ / ਤ੃ਤੀਅ ਸੰਗ / ਭਾਗ 3)

ਆਦਿ ਐਸੀ ਪੱਕਿਆਂ ਹੈ ਕਿ ਆਜ ਭੀ ਜਨ-ਜਨ ਕੇ ਮੁਖ ਪਰ ਰਹਤੀ ਹੈ। ਦਿਨਕਰ ਕੀ ਕਵਿਤਾਏਂ ਇਤਨੀ ਲੋਕਪ੍ਰਿਯ ਕਿਹੜੀਆਂ ਹਨ, ਯਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਸਹਸਾ ਹੀ ਮਸ਼ਿ਷ਕ ਕੇ ਕਿਸੀ ਕੋਨੇ ਮੌਜੂਦ ਤੱਤ ਹੈ। ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਕੇ ਅਨ੍ਯ ਕਵਿਤਾਓਂ ਕੋ ਜਨਤਾ ਨੇ ਆਦਰ ਨਹੀਂ ਦਿਯਾ ਯਾ ਉਨਕੀ ਕਵਿਤਾਓਂ ਕੋ ਨਹੀਂ ਪਢਾ, ਪਰਤੁ ਦਿਨਕਰਜੀ ਕੀ ਕਵਿਤਾਓਂ ਕੀ ਤਰਹ ਤੱਤੋਂ ਕਠਨਾ ਨਹੀਂ ਕਿਯਾ। ਇਸਕਾ ਏਕ ਬਡਾ ਕਾਰਣ ਰਹਾ ਹੈ—ਓਜ ਔਰ ਉਤਸਾਹ ਕਾ ਸ਼ਵਰ। ਇਨਕੀ ਕਵਿਤਾਓਂ ਮੌਜੂਦ ਲਾਗ ਹੈ, ਪ੍ਰਵਾਹ ਹੈ ਔਰ ਲਾਗ—ਪ੍ਰਵਾਹ ਕੇ ਇਸ ਗਤਿ ਸੇ ਓਜ ਕਾ ਨਾਦ ਹੋਤਾ ਹੈ ਜੋ ਇਨਕੀ ਕਵਿਤਾਓਂ ਕੀ ਵਿਸ਼ਿ਷ਟ ਬਨਾਤੀ ਹੈ। ਵੀਰਤਾ, ਉਤਸਾਹ, ਓਜ-ਸ਼ੀਤਾ ਐਸੇ ਗੁਣ ਹਨ ਜੋ ਕਿਸੀ ਭੀ ਸਮਾਜ ਕੇ ਲਿਏ ਅਭਿਲਿਖਿਤ ਹੋਤੇ ਹਨ। ਦਿਨਕਰ ਕੀ ਕਵਿਤਾਓਂ ਮੌਜੂਦ ਹੈ।

ਦਰਸ਼ਨ ਕੀ ਬਡੀ-ਬਡੀ ਨਿਗੂਹ ਚਿੰਨ ਕੋ ਦਰਸ਼ਨੇ ਕੇ ਬਾਰਅਕਸ ਸਾਧਾਰਣ ਜਨਤਾ ਕੇ ਲਿਏ ਸਾਧਾਰਣ ਭਾਸ਼ਾ ਮੌਜੂਦ ਕਵਿਤਾ ਕੀ ਮੁਖਹਿਰਿਤ ਕਿਯਾ। ਸਮਾਜ ਮੌਜੂਦ ਨਿਆਂ, ਸਮਾਜਨਤਾ, ਬਰਾਬਰੀ ਆਦਿ ਜੈਸੇ ਸੁਖਦ ਸਥਿਤਿਆਂ ਕੇ ਲਿਏ ਦਿਨਕਰਜੀ ਨੇ ਕਵਿਤਾ ਮੌਜੂਦ ਅਪਨੀ ਬਾਤ ਰਖੀ। ਯਹਾਂ ਉਨਕੀ ਏਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪੱਕਿ—“ਖਾਨਾਂ ਕੋ ਮਿਲਤਾ ਦੂਧ-ਵਸਤੂ, ਭੂਖੇ ਬਾਲਕ ਅਕੁਲਾਤੇ ਹਨ, ਮਾਂ ਕੀ ਹੜ੍ਹੀ ਸੇ ਚਿਪਕ, ਠਿਠੁਰ ਜਾਡੀਂ ਕੀ ਰਾਤ ਬਿਤਾਤੇ ਹਨ।” ਬਰਬਸ ਹੀ ਯਾਦ ਹੋ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਮੌਜੂਦ ਅਸਮਾਜਨਤਾ ਕੀ ਵਿਦੁਪਾਸਾਂ ਕੋ ਕਿਤਨੀ ਸੂਕਖਮਤਾ ਔਰ ਵਧਾਤਮਕ ਤਰੀਕੇ ਸੇ ਰਾ਷ਟਰਕਾਰ ਨੇ ਯਹਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ੁਤ ਕਿਯਾ ਹੈ। ਇਸੀਲਿਏ ਦਿਨਕਰ, ਪੌਰਣ ਔਰ ਲਲਕਾਰ ਕੇ ਕਵਿ ਮਾਨੇ ਜਾਤੇ ਹਨ। ਦਰਅਸਲ ਲੋਕ-ਜਾਗਰਣ ਦਿਨਕਰਜੀ ਕੀ ਕਵਿਤਾਓਂ ਕੋ ਏਕ ਮੁਖ ਤੁਝੇਖਾਂ ਰਹਾ ਹੈ। ਦਿਨਕਰਜੀ ਕੀ ਕਵਿਤਾਏਂ ਜਨਤਾ ਕੇ ਜੀਵਨ ਕੋ ਕੇਂਦ੍ਰ ਮਾਨਕਰ ਚਲਤੀ ਹੈ। ਇਸੀਲਿਏ ਮਨੁ਷ ਜੀਵਨ ਕੀ ਅਨੇਕ ਸਮਸ਼ਾਓਂ ਕੀ

ਸਾਕਾਤਕਾਰ ਕਰਵਾਤੀ ਹੈ। ਪ੍ਰੇਮ, ਕਾਮ, ਆਧਿਆਤਮ, ਯੁਦਧ, ਸ਼ਾਂਤਿ, ਰਾ਷ਟਰਕਾਰ, ਸਮਾਜਕਾਰ ਜੈਸੀ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਸੇ ਏਕਦਮ ਭਿੰਨ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਨੇ ਵਾਲੀ ਚਿੰਨ ਧਾਰਾਓਂ ਪਰ ਏਕਸਾਥ ਸਫਲਤਾਪੂਰਵਕ ਲਿਖਾਂ ਹੈ। ਸਮਾਂ ਮੌਜੂਦ ਦੇਖਨੇ ਪਰ ਯਹ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਤਾ ਹੈ ਕਿ ਦਿਨਕਰਜੀ ਕੇ ਮਾਨਸਪਟਲ ਪਰ ਤੁਲਸੀਦਾਸ ਜੀ ਕੇ ‘ਰਾਮਚਰਿਤਮਾਨਸ’ ਔਰ ਮੈਥਿਲੀਸ਼ਾਰਣ ਗੁਪਤ, ਮਾਖਨਲਾਲ ਚਤੁਰੰਦੀ ਕੀ ਰਚਨਾਓਂ ਕੋ ਕਾਫੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਕੀ ਸ਼ਵਤੰਤ੍ਰ ਸ਼ਾਂਗਮ, ਵਿਸ਼ਵ-ਸ਼ਤੰਤ੍ਰ ਪਰ ਸ਼ਵਤੰਤ੍ਰ-ਕਾਮਿਆਂ ਕੀ ਸ਼ਵਤੰਤ੍ਰ, ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਕੀ ਕਾਰ੍ਯ, ਵਿਚਾਰ ਔਰ ਉਨਕਾ ਵਿਰਾਟ ਵਿਕਿਤਵ, ਲੇਨਿਨ ਕੀ ਨਾਥਕਤਵ ਮੌਜੂਦ ਕੀ ਗੱਈ ਕ੍ਰਾਨਿਤ, ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਕੀ ਔਰ ਗਣੇਸ਼ ਸ਼ਾਂਕਰ ਵਿਦਾਰੀ ਕੀ ਸ਼ਹਾਦਤੋਂ, ਸ਼ਵਾਮੀ ਸਹਜਾਨਨਦ ਸ਼ਰਵਤੀ ਕੀ ਕਿਸਾਨ ਆਨਦੋਲਨ, ਸ਼ਵਾਮੀ ਵਿਵੇਕਾਨਨਦ, ਰਾਜਾ ਰਾਮਮੋਹਨ ਰਾਯ, ਸ਼ਵਾਮੀ ਦਾਨਾਨਨਦ ਸ਼ਰਵਤੀ, ਦ੍ਰਿਤੀਧ ਵਿਸ਼ਵਯੁਦਧ, ਆਦਿ ਨੇ ਉਨਕੇ ਮਨ ਪਰ ਗਹਰੀ ਛਾਪ ਛੋਡੀ। ਇਨ ਸਾਡੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਕੀ ਅਭਿਵਧਤਿ ਜਬ ਕਵਿਤਾ ਮੌਜੂਦ ਹੋਨੇ ਲਗੀ ਤੋ ਕਿਉਂ ‘ਹੁਕਾਰ’, ਕਿਉਂ ‘ਰਸ਼ਮੀਰਥੀ’, ਕਿਉਂ ‘ਪਰਸ਼ੁਗਾਮ ਕੀ ਪ੍ਰਤੀਕਾ’ ਤੋ ਕਿਉਂ ‘ਕੁਰੁਕ਷ੇਤ੍ਰ’ ਜੈਸੀ ਖਾਤਿਨਾਮ ਰਚਨਾਓਂ ਸੇ ਹਿੰਦੀ ਸਾਹਿਤਿ ਲਾਭਾਨੰਤ ਹੁਆ। ਦਿਨਕਰ ਕੀ ਪ੍ਰਮੁਖ ਕਾਵਿ-ਕ੃ਤਿਆਂ ਹਨ ‘ਰੇਣੁਕਾ’, ‘ਹੁਕਾਰ’, ‘ਰਸ਼ਮੀਰਥੀ’, ‘ਰਸਵਤੀ’, ‘ਨੀਲ ਕੁਸੁਮ’, ‘ਕੁਰੁਕ਷ੇਤ੍ਰ’, ‘ਉਰਵਾਨੀ’ ਆਦਿ। ਉਨਕੀ ਪ੍ਰਮੁਖ ਗਦ-ਕ੃ਤਿਆਂ ਹਨ ‘ਸ਼ਵਤੰਤ੍ਰ ਕੀ ਚਾਰ ਅਧਿਆਧ’, ‘ਸੁਦਾ-ਕਵਿਤਾ ਕੀ ਖੋਜ’, ‘ਸਾਹਿਤਿਆਂਮੁਖੀ’, ‘ਦਿਨਕਰ ਕੀ ਡਾਯਰੀ’, ‘ਕਾਵਿ ਕੀ ਭੂਮਿਕਾ’, ‘ਰੇਤੀ ਕੀ ਫੂਲ’, ‘ਮਿਟੀ ਕੀ ਆਰੋ’, ‘ਅਰਧਨਾਰੀਸ਼ਵਰ’ ਆਦਿ, ਜਿਨਮੈਂ ਉਨਕੇ ਵਿਭਿੰਨ ਵਿਚਾਰਾਤਮਕ ਏਵਾਂ ਸਮੀਕਸ਼ਾਤਮਕ ਨਿਬੰਧ ਸ਼ਵਤੰਤ੍ਰ ਹੈਂ। 1 ਦਿਸ਼ਵਰ 1973 ਕੋ ਜਬ ਰਾ਷ਟਰਕਾਰ ਦਿਨਕਰਜੀ ਕੀ ਉਨਕੀ ਖਾਤਿਨਾਮ ਰਚਨਾ ‘ਉਰਵਾਨੀ’ ਕੀ ਲਿਏ ਜਾਨਪੀਠ ਪੁਰਸ਼ਕਾਰ ਦਿਯਾ ਜਾ ਰਹਾ ਥਾ, ਤਕ ਅਪਨੇ ਉਦ੍ਬੋਧਨ ਮੌਜੂਦ ਹੋਨੇ ਕਹਾ ਥਾ—(“ਭਗਵਾਨ ਨੇ ਮੁੜਕੋ ਜਬ ਇਸ ਪ੍ਰਥਵੀ ਪਰ ਭੇਜਾ ਤੋ ਮੇਰੇ ਹਾਥ ਮੌਜੂਦ ਏਕ ਹਥੌਡਾ ਦਿਯਾ ਔਰ ਕਿਉਂ ਕਿ ਜਾ ਤੂ ਇਸ ਹਥੌਡੇ ਸੇ ਚੜ੍ਹਾਨ ਕੇ ਪਤਥਰ ਤੋਡੇਗਾ ਔਰ ਤੇਰੇ ਤੋਡੇ ਹੁਏ ਅਨਗਦ ਪਤਥਰ ਭੀ ਕਲਾ ਕੇ ਸਮੁਦਰ ਮੌਜੂਦ ਕੇ ਫਾਲ ਕੇ ਸਮਾਨ ਤੈਰੇਂਗੇ।... ਮੈਂ ਰੰਦਾ ਲੇਕਰ ਕਾਠ ਕੇ ਚਿਕਨਾਨੇ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਥਾ। ਮੇਰੇ ਹਾਥ ਮੌਜੂਦ ਹੋਏ ਕੁਲਹਾਡਾ ਥਾ ਜਿਸਦੇ ਮੈਂ ਜਡ੍ਹਾ ਕੀ ਲਕਡਿਆਂ ਕੋ ਫਾਡ ਰਹਾ ਥਾ।...”)

अपने प्रशंसकों के बीच, जिनमें इन पंक्तियों के लेखक से लेकर स्व. जवाहरलाल नेहरू तक शामिल हैं, दिनकर, पौरुष और ललकार के कवि माने जाते हैं। राम स्वरूप चतुर्वेदी जैसे प्रशंसा-कृपण आलोचकों ने भी उन्हें उद्बोधन का कवि माना है।

दिनकर के छात्र जीवन का समय मोटे तौर पर स्वाधीनता संघर्ष में असहयोग आंदोलन का युग था। उस समय की पुस्तकों तथा पत्र-पत्रिकाओं में इतिहास और संस्कृति, धर्म और दर्शन तथा राजनीति से संबंधित सामग्री ही अधिक पाई जाती थी। उनमें भारतीय स्वतंत्रता संग्राम में संबंधित चित्रों, कार्टूनों तथा देशभक्ति पूर्ण कविताओं और गीतों का ही बाहुल्य रहता था। राष्ट्रीयता, स्वतंत्रता, समाजवाद और साम्यवाद की चारों तरफ धूम थी। इसी समय 'दिनकर' राष्ट्रीय नेताओं की सभाओं में जाने लगे थे। उन दिनों पटना से प्रकाशित होने वाली 'देश' पत्रिका तथा कन्नौज से प्रकाशित 'प्रतिभा' पत्रिका में 'दिनकर' की कविताएं स्थान पाने लगी थीं। 'देश' के संस्थापक डॉ. राजेंद्र प्रसाद थे जो स्वतंत्र भारत के पहले राष्ट्रपति बने। उनकी पहली कविता जबलपुर से प्रकाशित 'छात्र-सहोदर' में छपी थी, जिसके संपादक पं. मातादीन शुक्ल थे। उसी जमाने में बेगूसराय (दिनकर का गृह जिला) से 'प्रकाश' नामक पत्रिका प्रकाशित होती थी जिसमें दिनकर की कविताएं प्रमुखता से छपा करती थीं। कहते हैं कि इसी समय उन्होंने अपना उपनाम 'दिनकर' रखा। दिनकर का शाब्दिक अर्थ होता है- सूर्य। सूर्य का एक प्रमुख लक्षण है, स्वयं के प्रकाश से औरों को आलोकित करना। स्वयं के तेज से औरों को तेजस्वी बनाना। स्वयं की ऊर्जा से औरों को स्पृहित करना। राष्ट्रकवि रामधारी सिंह दिनकर ने अपनी काव्य प्रतिभा और रचना कौशल से हिंदी काव्य को आलोकित किया, हिंदी भाषा को तेज प्रदान किया और भय-गुलामी-गरीबी से शिथिल हो चुकी जनता को नवीन ऊर्जा से स्पृहित किया। अतः दिनकर जी अपने समय में साहित्यिक क्षितिज के सूर्य थे। सूर्य में एक तेज होता है, औरों को प्रकाशित-प्रभावित करने का सामर्थ्य होता है और ये सब खूबियां दिनकरजी के व्यक्तित्व व कृतित्व में स्पष्ट तौर पर परिलक्षित होता है। दिनकर जी अपनी सर्वश्रेष्ठ काव्य रचना उर्वशी में स्वयं की तरफ संकेत किया है। पुरुरवा और उर्वशी के संवाद के अन्तर्गत पुरुरवा के द्वारा आत्म परिचय करते हुए लिखा है-

मर्त्यमानव के विजय का तूर्य हूँ मैं।
उर्वशी अपने समय का सूर्य हूँ मैं॥

अंधतम के भाल पर पावक जलाता हूँ।
बादलों के सीस पर स्पन्दन चलाता हूँ॥

दिनकरजी की साहित्यिक जीवन की एक बड़ी विशेषता यह है कि राजनीति और शासन के द्वारा लगातार सम्मानित किए जाने, पद दिए जाने के बावजूद अपनी लेखन-शैली को स्वच्छं रखा। राजा के दरबार में बैठ राजा की कृपाकांक्षी कवि नहीं थे दिनकरजी। उनकी लेखन शैली सत्ता के गलियारों से उसी तरह अप्रभावित रही जैसे जल बीच रहकर भी कमल का फूल जल से असंपृक्त रहता है। राष्ट्रकवि की रचनाओं को अगर हम ध्यान से देखते हैं तो यह पाते हैं कि उनकी आरंभिक रचना प्रक्रिया काव्य में हुई तथा तदंतर यह गद्य की तरफ मुड़ती चली गई। इसका एक कारण यह है कि कविता में भावोच्छास की अधिकता होती है तथा गद्य में चिंतन की। इसको स्पष्ट करते हुए एक जगह दिनकर जी कहते हैं कि 'सरस्वती की जवानी कविता है और उसका बुद्धापा दर्शन है।' अर्थात् ज्ञान जब अपने यौवन में होता है यह कविता के रूप में अभिव्यक्त होती है और जब ज्ञान में परिपक्वता आती है, यह दर्शन-चिंतन में अभिव्यक्त होता है। आरंभ में राष्ट्रप्रेम, क्रांति का उद्घोष करने वाली कविताओं की जगह संस्कृति के चार अध्याय जैसी विचारोत्तेजक पुस्तकें लिखी जाने लगी। ओज और उत्साह से पूर्ण लयात्मक काव्यों ने धीरे-धीरे बौद्धिक व गंभीर चिंतन की आलोचनात्मक निबंध, आलेख का रूप लेने लगी। दरअसल, विचारों में परिवर्तन किसी भी चिंतनशील मनुष्य का सहज लक्षण है और जब यह मनुष्य एक साहित्यकार होता है तब यह परिवर्तन सिर्फ विचारों तक सीमित न रहकर शैली तक दृष्टिगत होने लगता है। दिनकर जी की साहित्यिक यात्रा इसी प्रकार गतिशील रहती है। उनके साहित्यिक-कोश में कविताएं हैं, संस्मरणात्मक गद्य है, आलोचनात्मक निबंध है, भारतीय संस्कृति के सोपाणी विकास को प्रस्तुत करती शोधपूर्ण पुस्तकें हैं। दिनकरजी की सभी साहित्यिक कृतियों के केंद्र में मानव है और इनकी दृष्टि मानवतावादी रही है।

रामधारी सिंह दिनकर के प्रमुख काव्य- संग्रह हैं-

- 'रेणुका' (1935),
- 'हुकार' (1938),
- 'रसवंती' (1939),
- 'कुरुक्षेत्र' (1946),
- 'रश्मिरथी' (1952),
- 'ऊर्वशी' (1961)।

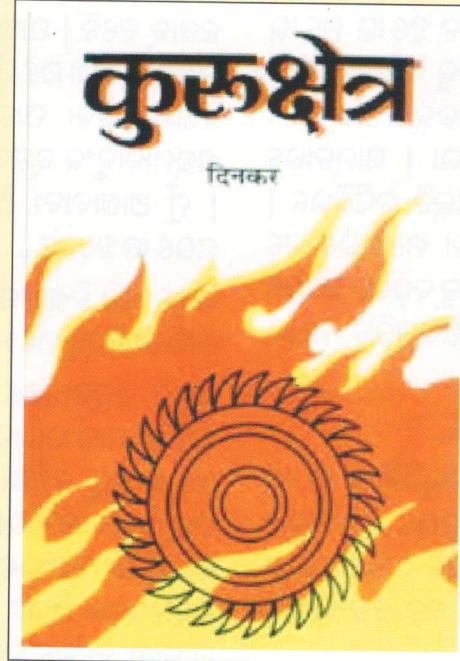
उनकी आरंभिक रचनाओं से लेकर परवर्ती रचनाओं तक में आत्ममंथन रहा है। कभी तो यह आत्ममंथन व्यक्ति के स्तर है तो कभी पूरे ऐतिहासिकता के स्तर पर। व्यक्ति की अस्मिता और उस अस्मिता को पाने की जिजीविषा, युद्ध और शांति के मध्य स्थापित

ਸੰਤੁਲਨ ਪਰ ਚਿੰਤਨ, ਭਾਰਤ ਕੇ ਗੈਰਵਪੂਰਣ ਅਤੀਤ ਕਾ ਵਿਸ਼ਲੇ਷ਣਾਤਮਕ ਮਥਨ, ਮਾਨਕੀਯ ਚਤੇਨਾ ਕਾ ਮਨੋਵੈਜਾਨਿਕ ਵਿਸ਼ਲੇ਷ਣ, ਆਦਿ ਵਿਵਿਧ ਵਿ਷ਯਾਂ ਪਰ ਰਾ਷ਟਰੀ ਕਾਨੂੰਨ ਨੇ ਸੰਝਨਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। 'ਕੁਝਕਥੇ' ਮੌਜੂਦਾ ਭਾਰਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਥਾ ਕੇ ਸ਼ਾਹਿਰ ਪਰਵ ਕੋ ਕੇਂਦਰ ਮੌਜੂਦਾ ਰਖਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਮੌਜੂਦਾ ਭਾਰਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪ੍ਰਯਾਸ, ਯੁਦਧ ਕੀ ਅਨਿਵਾਰੀਤਾ ਔਰ ਭੀਧਣ ਯੁਦਧ ਮੌਜੂਦਾ ਵਾਲੇ ਜਨ ਸਹਾਰ ਪਰ ਭੀਘ ਔਰ ਯੁਧਿਛਿਰ ਕੇ ਮਧਿ ਸੰਵਾਦ ਕੇ ਮਾਧਿਮ ਸੇ ਅਪਨੇ ਵਿਚਾਰ ਰਖੇ ਹਨ। 'ਰਸਿਮਰਥੀ' ਮੌਜੂਦਾ ਸਾਮਾਜਿਕ ਅਸਮਾਨਤਾਓਂ ਕੇ ਧਰਾਤਲ ਕੋ ਕਣ ਕੇ ਚਰਿਤ ਕੇ ਢਾਰਾ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। 'ਊਰਵਾਂਸੀ' ਮੌਜੂਦਾ ਮਾਨਕੀਯ ਕਾਮਨਾ-ਵਾਸਨਾ ਕੋ ਸੂਖਮਾਤਿਸੂਖਮ ਵੱਡਾ ਸੇ ਪਹਿਲਕਿਤ ਕਿਯਾ ਗਿਆ ਹੈ। 'ਊਰਵਾਂਸੀ' ਕੋ ਸ਼ਵਯ ਦਿਨਕਰਜੀ ਨੇ ਕਾਮਾਧਿਆਯ ਕੀ ਸੰਜਾ ਦੀ ਹੈ। ਜਾਨਪੀਠ ਸੇ ਪੁਰਸ਼ਕੂਤ ਇਸ ਕਾਲਜੀ ਕਾਵਿ ਨਾਟਕ ਮੌਜੂਦਾ ਦਿਨਕਰਜੀ ਨੇ ਊਰਵਾਂਸੀ ਔਰ ਪੁਰਵਾ ਕੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਆਖਾਨਾ ਕੋ ਇੱਕ ਨਾਨ ਸੰਦਰਭ, ਇੱਕ ਨਾਨ ਅਰਥ ਸੇ ਸੰਪੂਰਕ ਕਰਨੇ ਕਾ ਪ੍ਰਯਾਸ ਕਿਯਾ ਹੈ। ਇਸ ਕ੃ਤਿ ਮੌਜੂਦਾ ਪੁਰਵਾ ਔਰ ਊਰਵਾਂਸੀ ਦੀ ਅਲਗ-ਅਲਗ ਤਰਹ ਕੀ ਇਚਾਏ, ਪਾਸ ਲੇਕਰ ਉਪਸਥਿਤ ਹੁਏ ਹਨ। ਪੁਰਵਾ ਧਰਤੀ ਪੁਤ੍ਰ ਹੈ ਔਰ ਊਰਵਾਂਸੀ ਦੇ ਵੱਡਾ ਅਲਗ ਤਰਹ ਕੀ ਅਸੰਸਾ ਹੈ। ਪੁਰਵਾ ਕੇ ਭੀਤਰ ਜਹਾਂ ਦੇ ਵੱਡਾ ਅਤਕਾਂਠਾ ਹੈ, ਵਹਿਂ ਊਰਵਾਂਸੀ ਸਹਜਤਾ ਸੇ, ਨਿਸ਼ਚਤ ਭਾਵ ਸੇ ਪ੍ਰਥਮੀ ਕਾ ਆਨਾਂਦ ਤਠਾਨਾ ਚਾਹਤੀ ਹੈ।

'ਊਰਵਾਂਸੀ' ਪ੍ਰੇਮ- ਸੌਨਦਰੀ ਔਰ ਇਸ ਸੇ ਪ੍ਰਸੂਤ ਕਾਮ ਕੇ ਕਾਵਿ ਹੈ। ਪ੍ਰੇਮ- ਸੌਨਦਰੀ ਔਰ ਕਾਮ ਸੇ ਸੰਪਦਿਤ ਜੀਵਨ ਕੀ ਮੂਲ ਧਾਰਾ ਮੌਜੂਦਾ ਦਰਸਾਵਨ ਸੰਬੰਧੀ ਅਨ੍ਯ ਛੋਟੀ-ਛੋਟੀ ਧਾਰਾਏ ਪਰਥਿਵਸਿਤ ਹੋਤੀ ਚਲੀ ਜਾਤੀ ਹੈ। ਪ੍ਰੇਮ ਔਰ ਕਾਮ ਕੇ ਅਤ੍ਯਾਂਤ ਮਨੋਵੈਜਾਨਿਕ ਵਿਧਾਨ ਕਾਨੂੰਨ ਨੇ ਬਹੁਤ ਵਾਧਕ ਧਾਰਾਤਲ ਪਰ ਕਿਯਾ ਹੈ। 'ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਕੇ ਚਾਰ ਅਧਿਆਯ' ਰਾਮਧਾਰੀ ਸਿੱਖ ਦਿਨਕਰ ਕੇ ਬੌਦਿਕ-ਚਿੰਤਨ ਕੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹੈ। ਇਸ ਪੁਸ਼ਟਕ ਕੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ ਦੇਸ਼ ਕੇ ਪ੍ਰਥਮ ਪ੍ਰਧਾਨਮੰਤ੍ਰੀ ਪੰਜਾਬ ਜਵਾਹਰਲਾਲ ਨੇਹਰੂ ਨੇ ਲਿਖਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ ਮੌਜੂਦਾ ਪੁਸ਼ਟਕ ਕੇ ਵਿ਷ਯ ਪਰ ਵੋ ਲਿਖਿਤ ਹੈ-

"ਮੇਰੇ ਮਿਤਰ ਔਰ ਸਾਥੀ ਦਿਨਕਰ ਨੇ ਅਪਨੀ ਪੁਸ਼ਟਕ ਕੇ ਲਿਏ ਜੋ ਵਿ਷ਯ ਚੁਨਾ ਹੈ, ਵਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੋਹਕ ਔਰ ਦਿਲਚਸ਼੍ਯ ਹੈ। ਯਹ ਐਸਾ ਵਿ਷ਯ ਹੈ ਜਿਸ ਸੇ, ਅਕਸਰ, ਮੇਰਾ ਅਪਨਾ ਮਨ ਭੀ ਔਤ-ਪ੍ਰੋਤ ਰਹਾ ਹੈ ਔਰ ਮੈਨੇ ਜੋ ਕੁਛ ਭੀ ਲਿਖਾ ਹੈ, ਉਸ ਪਰ ਇਸ ਵਿ਷ਯ ਕੀ ਛਾਪ, ਆਪ-ਸੇ- ਆਪ ਪਡ ਗਿਆ ਹੈ।"

ਧਾਰਾਤਲ ਪਰ ਕਿਸ ਤਰਹ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਥੇ। ਇਸ ਖਾਤਿਪੂਰਣ ਰਚਨਾ ਕੀ ਏਕ ਬੱਦੀ ਬਾਤ ਯਹ

ਹੈ ਕਿ ਦਿਨਕਰਜੀ ਨੇ ਭਾਰਤੀਯ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਔਰ ਇਸ ਕੀਤੀ ਪ੍ਰਾਚੀਨਤਾ ਪਰ ਗਹਨਤਾ ਸੇ ਵਿਚਾਰ ਕਿਯਾ ਤਥਾ ਯਹ ਪਾਧਾ ਕਿ ਸਾਮਾਜਿਕ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਔਰ ਰਾ਷ਟਰੀ ਧਰਤੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਕੀ ਪ੍ਰਮੁਖ ਪਹਚਾਨ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਮੌਜੂਦਾ ਵੋ ਸ਼ਵਯ ਪੁਸ਼ਟਕ ਮੌਜੂਦਾ ਲਿਖਿਤ ਹੈ- "ਪੁਸ਼ਟਕ ਲਿਖਿਤ-ਲਿਖਿਤ ਇਸ ਵਿ਷ਯ ਮੌਜੂਦਾ ਮੈਰੀ ਆਸਥਾ ਔਰ ਭੀ ਬੱਦੀ ਗਿਆ ਕਿ ਭਾਰਤ ਕੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਰੰਭ ਸੇ ਹੀ, ਸਾਮਾਜਿਕ ਰਹੀ ਹੈ। ਤੁਤਰ-ਦਕਖਿਣ, ਪੂਰਬ-ਪਾਂਛਿਚਮ, ਦੇਸ਼ ਮੌਜੂਦਾ ਜਹਾਂ ਭੀ ਜੋ ਹਿੰਦੂ ਬਸਤੇ ਹੈਂ ਤਨਕੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਏਕ ਹੈ ਏਵਾਂ ਭਾਰਤ ਕੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਕ੍਷ੇਤ੍ਰੀਧ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹਮਾਰੀ ਇਸੀ ਸਾਮਾਜਿਕ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਕੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ। ਤਕ ਹਿੰਦੂ ਔਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੈਂ, ਜੋ ਦੇਖਨੇ ਮੌਜੂਦਾ ਅਥਵਾ ਦੋ ਲਗਤੇ ਹੈਂ, ਕਿਨ੍ਤੁ, ਤਨਕੀ ਬੀਚ ਭੀ ਸਾਂਸਕ੍ਰਿਤਿਕ ਏਕਤਾ ਵਿਦ੍ਯਮਾਨ ਹੈ ਜੋ ਤਨਕੀ ਭਿੰਨਤਾ ਕੋ ਕਮ ਕਰਤੀ ਹੈ। ਦੁਰਭਾਗ ਕੀ ਬਾਤ ਹੈ ਕਿ ਹਮ ਇਸ ਏਕਤਾ ਕੋ ਪੂਰਣ ਰੂਪ ਸੇ ਸਮਝਨੇ ਮੌਜੂਦਾ ਅਸਮਰਥ ਰਹੇ ਹੈਂ। ਯਹ ਕਾਰ੍ਯ ਰਾਜਨੀਤਿ ਨਹੀਂ, ਸ਼ਿਕਸ਼ਾ ਔਰ ਸਾਹਿਤਿਕ ਦੇਸ਼ ਸੰਪਨਨ ਕਿਯਾ ਜਾਨਾ ਚਾਹਿਏ।" ਇਸ ਪੁਸ਼ਟਕ ਮੌਜੂਦਾ ਦਿਨਕਰਜੀ ਨੇ ਭਾਰਤ ਕੇ ਸਾਂਸਕ੍ਰਿਤਿਕ ਇਤਿਹਾਸ ਕੀ ਚਾਰ ਭਾਗਾਂ ਮੌਜੂਦਾ ਵਿਭਾਜਿਤ ਤਥਾ ਲਿਖਿਤ ਕੇ ਪ੍ਰਯਤਨ ਕਿਯਾ ਹੈ। ਤਨਕੀ ਨੇ ਇਸ ਪਰ ਭੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਢਾਲਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਕੀ ਆਧੁਨਿਕ ਸਾਹਿਤਿਕ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸਾਹਿਤਿਕ ਸੇ ਕਿਨ-ਕਿਨ ਬਾਤਾਂ ਮੌਜੂਦਾ ਭਿੰਨਤਾ ਰਖਤਾ ਹੈ ਔਰ ਇਸ ਭਿੰਨਤਾ ਕੀ ਕਾਰਣ ਕਿਵੇਂ ਹੈ ? ਤਨਕੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕੀ ਭਾਰਤੀਯ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਮੌਜੂਦਾ ਚਾਰ ਬੱਦੀ ਕ੍ਰਾਂਤਿਆਂ ਹੁਈ ਹੈ ਔਰ ਹਮਾਰੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਕੀ ਇਤਿਹਾਸ ਤਨਕੀ ਚਾਰ ਕ੍ਰਾਂਤਿਆਂ ਕੀ ਇਤਿਹਾਸ ਹੈ। ਆਰ੍ਥਿਕ, ਦ੍ਰਵਿਡ, ਮੁਸਲਿਮ ਤਥਾ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਕੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕੋ ਵੋ ਚਾਰ ਕ੍ਰਾਂਤਿਆਂ ਮਾਨਤੇ ਹੈਂ।

24 ਅਪ੍ਰੈਲ 1974 ਕੀ ਦਿਨਕਰਜੀ ਇਸ ਦੁਨਿਆ ਸੇ ਵਿਦਾ ਲੇ ਲੇਂਦੇ ਹੈਂ। ਰਾ਷ਟਰੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦਿਨਕਰਜੀ ਕੀ ਸ਼ਥੂਲ ਸ਼ਰੀਰ ਤਾਂਤ੍ਰਿਕ ਹੁਏ 45 ਵਰ਷ ਹੋ ਚੁਕੇ ਹੈਂ, ਪਰਤੁ ਤਨਕੀ ਕਵਿਤਾ, ਤਨਕੀ ਚਿੰਤਨ ਆਜ ਭੀ ਲੋਕਪ੍ਰਿਯ ਹੈ। ਅਭੀ ਹਾਲ ਮੌਜੂਦਾ ਸੰਪਨਨ ਹੁਏ ਲੋਕਸਥਾਨ ਕੇ ਦੌਰਾਨ ਹੋਨੇ ਵਾਲੇ ਟੀ.ਵੀ. ਬਹਸ਼ਾਂ ਮੌਜੂਦਾ ਦਿਨਕਰਜੀ ਕੀ ਕਵਿਤਾਏ-ਪੱਕਿਆਂ ਸਵਾਫਿਕ ਬੋਲੀ-ਸੁਨੀ ਜਾਤੀ ਦੇਖੀ ਗਿਆ। ਮੱਚਾਂ ਕੇ ਕਵਿਤਾਂ ਕੇ ਪਸੰਦੀਦਾ ਕਵਿ ਆਜ ਭੀ ਦਿਨਕਰ ਹੀ ਹੈ। ਸ਼ਾਸਕ ਸੇ ਲੇਕਰ ਜਨਤਾ ਤਕ, ਯੁਵਾ ਸੇ ਲੇਕਰ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਤਕ, ਸਾਹਿਤਿਕ ਮੌਜੂਦਾ ਕਵਿਤਾਏ-ਪੱਕਿਆਂ ਸੇ ਲੇਕਰ ਤਕਨੀਕੀ ਦਕਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਵਿਵਸਾਧਿਕ ਜਨਾਂ ਤਕ, ਦਿਨਕਰਜੀ ਕੀ ਕਵਿਤਾ ਕੀ ਸਮਾਨ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੈ। ਔਰ ਯਹ ਹੋ ਭੀ ਕਿਵੇਂ ਨ ! ਕਿਵੇਂ ਕਿ ਸੂਰ੍ਯ ਜਬ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਫੈਲਾਤਾ ਹੈ ਤੋ ਵਹ ਪ੍ਰਾਣੀ ਮਾਤਰ ਮੌਜੂਦਾ ਫਕ਼ਕ ਨਹੀਂ ਕਰਤਾ ਔਰ ਇਸੀਤਿਹਾਸ ਵਹ ਸਭੀ ਕੇ ਲਿਏ ਜ਼ਰੂਰੀ ਭੀ ਬਨ ਜਾਤਾ ਹੈ। ਕੁਛ ਇਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਿਨਕਰਜੀ ਕੀ ਕਵਿਤਾਏ-ਪੱਕਿਆਂ, ਤਨਕੀ ਸਾਹਿਤਿਕ ਭੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਾਰਧਾਲਿਅ, ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ

ਆਜ ਬੂਨ੍ਦ-ਬੂਨ੍ਦ ਨਹੀਂ ਬਚਾਓਗੇ, ਤੋ ਕਲ ਬੂਨ੍ਦ ਬੂਨ੍ਦ ਕੋ ਤਰਸ ਜਾਓਗੇ

ਆਂਡੀਆ ਰਾਜਾ ਹਿੱਤ
ਕਾਪਾਨ ਮੁਹਿੰ

ਬ

ਭਗਾਰਿਕੁ ਭਰਚ ਪਿਣਤਾ

ਸਰੋਜਿਨੀ ਰਾਂਘ

ਗ੍ਰਾਹਕ ਸ਼ਾਸ਼ਾਰੇ ਧੇਗੇ ਦਲੋਪਰੇ ਧੇਗੇ ਬੁ
ਮਧੀਧਰੁ ਦਾਘ ਬਾਬੁੰਕ ਨਾਮ ਮਨੁੰਤੇ ਭਲਭਾਬਰੇ
ਮਨਥੇਛਿ... ਕਾਰਣ ਧੇ ਆਮ ਬ੍ਯਾਂਕ ਬਿਰੁਦਧਰੇ ਕਿਛੁ ਲਿਆਤ੍ਤੁ-
ਵਿਧਾਤ੍ਤੁ ਅਖਾਤ੍ਤੁਆ ਕਥਾ ਕਹਿਥੀਲੇ... ਧਾਰੁ ਧਾਰੁ ਆਹੁਰਿ ਕਹਿਗਲੇ
ਧੇ, ਆਪਣੇ ਮਧੀਧ ਅਨ੍ਯਮਾਨੁੰਕ ਭਲੀ ਏਹੁ ਤਿਨੀ ਬਰ਷ ਬਢੁ
ਮਭਜਰੇ ਕਟਾਇ ਦਿਅਨ੍ਤ੍ਰੁ, ਧਾਹਾ ਮਨੁੰਤੇ ਭਾਰੀ ਖਰਾਪ ਲਾਗਿਥਿਲਾ।
ਪ੍ਰਥਮ ਦਖ਼ਾਰੇ ਕੀਏ ਕ'ਣ ਕਾਹਾਕੁ ਏਮੀਤਿ ਹਤਾਥਾਪੁਰਣਾ
ਕਥਾ ਕਹੁ ਨਿਰਾਸਾ ਕਰਨ੍ਤਿ ਕਿ? ਮੁੰ ਨਿਰੁਤਸਾਹਿਤ ਹਟੇ ਇਹ ਮਨੁੰਤੇ
ਆਸਨ੍ਨ ਭਵਿਸ਼ਾਤਰ ਅਨ੍ਧਕਾਰਮਾਵ ਦਿਨਗੁਤਿਕੁ ਦਿਵਾਸ਼ਬਪਨਰ
ਥਕਾਸ਼ਰੁਦਧ ਅਥਵਾਰੇ ਨਿਸ਼ਕਾਸ ਨਲੋਬਲੇਕੁ ਹਠਾਤ੍ਰੁ ਮਨੁੰਤੇ।
ਕਲਾਬਿਨਰ ਬਾਤਾਬਰਣ ਸੁਗਨਧਿਤ ਹਟੇ ਇਗਲਾ। ਧਾਮਨਾਰੇ
ਦਖੇਲੀ ਜਣੇ ਧਟੇ ਬਚਰਪਰ ਗਤੇ ਬੁਝਕਤਿ ਬਿਧੀਲੇ।
ਕਟੀਣਵੀ ਬਿਦਸ਼ੇ ਅਤਰਰ ਮਹੁ ਮਹੁ ਬਾਸਨਾ ਮਧੀਧਰੇ ਧੇ
ਹਉਹਉ ਨਿਜਰ ਭਿਜਿਟਿੰਗ ਕਾਰਤੁਤਿਕੁ ਮਨੁੰਤੇ। ਆਗਕੁ ਬਢੇ ਦਲੇ
ਰਾਂਗੀਨ ਕਾਰਤੁਤੇ ਛਾਪਿਹੇ ਇਥਿਵਾ ਅਕ਷ਰਗੁਤਿਕ ਮਧੀਧ
ਧਮੇਤਿ ਰਾਂਗ ਬਿਛੇ ਦਭੇਥਿਲਾ...

"ਦਿਆ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ, ਧਮਾਜਸਾਬੇ... ਪਤਰਕਾਰ..."

ਕਾਰਤੁਤੁ ਤਾਂਕ ਪਰਿਚਨੀ ਜਾਣਿਕੁ ਚਖੇਟਾ ਕਰੁਥੀਲੀ ਕਿ ਹਠਾਤ੍ਰੁ
ਧੇ ਕਹਿਕਾਕੁ ਲਾਗਿਲੇ, ਧਿਓ ਧੇ ਜਣੇ ਚਾਟਾਰੁ
ਏਕਾਉਣਟਾਣਟ ਤਬੇਵੇ ਧੇ ਮਨੁੰਤੇ ਤਿਪੇ ਜਿਗ੍ਰ ਰੇ ਮਧੀਧ
ਧਾਹਾਧਾਵ ਕਰਿਪਾਰਿਬੇ | ਆਹੁਰਿਕੀ ਰੁਣ ਪਾਲੁੰ ਬਢੁ ਬਢੁ ਪਾਰਤਿ
ਮਾਨੁੰਕੁ ਮਧੀਧ ਮਿਲਾਇ ਦਿਵੇ।

ਤਾਂਕ ਧਹਿਤ ਅਨ੍ਯਮਾਨੁੰ ਗਪ ਬਿ ਹਲੋ। ਧੇ ਧਾਹਾ ਹਉ ਏਹੁ
ਅਜਣਾ ਜਾਗਾਰੇ ਜਣੇ ਸ਼ੁਭਾਕਾਂਕਸ਼ੀ ਮਿਲਿਗਲੇ | ਏਹਾ ਭਾਬੀ ਮੁੰ
ਚਿਕਣੇ ਹਾਲਕਾ ਅਨੁਭਵ ਕਲੀ | ਨਚਤੇ ਦਾਸ਼ਵਾਰੁ ਮਨੁੰਤੇ ਨਿਰਾਸ
ਕਰਿ ਥਿਲੇ... ਧਿਓ ਦਾਸ਼ਵਾਰੁੰਕਰ ਕਥਾ ਕਿਛੁ ਪਰਿਮਾਣ ਰੇ ਠਿੰਕ
ਥਿਲਾ।

ਏਹੁ ਸ਼ਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਾਯ ਚਾਰੀ ਬਰ਷ ਹਵੇ ਖੇਣੇ ਲਿਲਾਣੀ ਤਨ੍ਮਧੀਧਰੇ
ਤਿਨੀ ਪ੍ਰਵਨਧਕਾਂਕ ਬਦਲੀ ਹਟੇ ਇਧਾਰੇ ਧਾਰਿਲਣੇ... ਕੀਏ
ਸੁਪਾਰਿਸ਼ਰੇ ਗਲਾ। ਤੇ ਕਾਹਾਕੁ ਖਰਾਪ ਪ੍ਰਵਦਰਣਨ ਧੇ ਗ੍ਰੁ
ਕਰਤੁਪਕਕਥ ਬਦਲੀ ਕਰਿਦਲੋ। ਪਲਕਰੇ ਸ਼ਾਸ਼ਾਰ ਪ੍ਰਗਤਿ ਬਾਧਾ
ਪਾਇਲਾ। ਤਿਨੀ ਬਰ਷ ਹਲੋਣੀ ਸ਼ਾਸ਼ਾ ਕਥਾਤ੍ਰੁ ਰੇ ਰਹਿਛੇ। ਏਹੁ
ਦਿਗਰੇ ਕਰਤੁਪਕਕਥ ਕਿਛੁ ਪਦਕਥਪੇ ਨਲੇਛਨ੍ਤ੍ਰੁ ਬਣੀਲਾ ਲਾਗੁ
ਨਾਹੀਂ। ਸ਼ਾਸ਼ਾ ਖੇਣਾਹਵੋਠੁ ਏਪਰਿਧੀਨ੍ਤ ਆਂਚਲਿਕ

ਕਾਰਧੀਲਿਅਰੁ ਕਹੇ ਜਣੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹਲੇ ਨਿਰਾਕਸ਼ਣਰੇ
ਆਏ ਨਾਹਾਨ੍ਤਿ.. ਧਾਠੁ ਜਣਾਪਦ੍ਧੁਛੇ ਧੇ ਸ਼ਾਸ਼ਾਟਿ ਕਤੇ
ਅਭਹਲੇਤ ਅਥਵਾਰੇ ਰਹਿਛੇ। ਏਲਥੀ ਪਾਲੁੰ ਦਾਘ ਬਾਬੁ ਬਣੁਧੇ
ਕਹਿਥੀਲੇ ਧੇ ਅਨ੍ਯਮਾਨੁੰਕ ਪਰਿ ਮਨੁੰ। ਧਮਾਧ ਬਿ ਮਾਂਜਰੇ ਕਟਿ
ਧਿਵ | ਠਿੰਕ ਤ ਕਹਿਥੀਲੇ ਧੇ... ਕਵੇਲ ਕਹਿਕਾਰ ਸ਼ਲੋਟਿ ਠਿੰਕ
ਨਥਿਲਾ... ਤਣੇ ਮੁੰ ਦੂਖ ਪਾਲ ਥਿਲੀ | ਧਲੇਦਿਨ ਠਾਰੁ ਮੁੰ ਪਾਰਤੀਜ਼ਾਂ
ਨਲੇਥੀਲੀ, ਦਿਨੇ ਮੁੰ ਨਿਸ਼ਚੀ ਦਾਘ ਬਾਬੁੰਕੁ ਤਾਂਕ ਭਕਤਿਰ ਭਚਿਤ੍ਰ
ਜਵਾਬ ਦਿਵੇ | ਧਾਕੁ ਮੁੰ ਪਣ ਧਵਰੁਪ ਧਵਾਕਾਰ ਕਲੀ | ਮਨੁੰਤੇ
ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਥਿਲਾ ਧੇ ਮੁੰ ਸ਼ਰਮਾ ਬਾਬੁੰਕ ਧਾਹਾਧਾਵਰੇ ਸ਼ਾਸ਼ਾਟਿਕੁ ਠਿੰਕ
ਦਿਗਰੇ ਨਵਾ ਪਾਲੁੰ ਧਫਲ ਹਵੇ | ਜਣਾਨਾਹੀਂ ਕਾਹੁੰਕ ਧੇ
ਸ਼ਰਮਾਬਾਬੁੰਕ ਬ੍ਯਾਕਹਾਰ ਏਤੇ ਸ਼ਾਇਤਰ ਵਿਸ਼ਵਾਸਨੀਧ ਲਾਗਿਗਲਾ।
ਮੁੰ ਆਗਾਬਾਦੀ ਥਿਲੀ ਧੇ ਸ਼ਰਮਾਬਾਬੁ ਮਨੁੰ। ਪਾਲੁੰ ਸ਼ਕਤਿਰ
ਧਰੇ ਤ ਹਵੇ...

ਕਿਨ੍ਤੁ ਏਹੁ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਬਣੇ ਦਿਨ ਰਹਿਪਾਰਿਲਾ ਨਾਹੀਂ। ਧਮਾਧ ਗਤਿ
ਚਾਲਿਲਾ ਕਿਨ੍ਤੁ ਮਨੁੰ। ਦਕਾਰਾ ਕਿਛੁ ਕਾਮ ਹਲੋ ਨਾਹੀਂ।

ਪ੍ਰਤਿ ਧਫਤਾਹਰੇ ਆਂਚਲਿਕ ਪ੍ਰਵਨਧਕਾਂਕਠਾਰੁ 'ਪ੍ਰਾਲਤੇ
ਧਿਗਰ' ਪਾਲੁੰ ਧੇ ਰਦਾਰ ਗਾਲੀ ਸ਼ੁਣਿਕਾਕੁ ਪਦ੍ਧੁਥਿਲਾ। ਕਾਮ ਕਿਛੁ ਬਿ
ਹਟੇ ਲਪਾਰੁ ਨਥਿਲਾ। ਸ਼ਰਮਾਬਾਬੁ ਧੇ ਹਉਹਉ ਰੁਣ ਧਰਿਤਾਬ
ਆਣੁਥੀਲੇ ਧਥੇਰੇ ਕਿਛੁ ਨਾ ਕਿਛੁ ਭੂਲ-ਭਚਕਾ ਰਹੁਥਿਲਾ। ਮੁੰ
ਦਖੇਥੀਲੀ ਬ੍ਯਾਲਨੇਂਘ ਧਾਗ੍ਰ ਰ ਧੇ ਮਨੁੰਤੇ ਭਾਰੇ ਧੇ ਭਾਰੀ
ਧਿਦਧਹਥਤ ਥਿਲੇ। ਤਿਪੇ ਜਿਗ੍ਰ ਕਥਾ ਪਤਿਕਾਕਥਣੀ 'ਰੁਣ
ਮਾਂਕੁਰਾ ਹਲੇ ਕਾਮ ਹਟੇ ਲੈਧਿਵ...' ਪਰਿ ਭਲੀ ਕਿ ਭਲੀ ਕਥਾ
ਕਹੁਥੀਲੇ। ਕਿਨ੍ਤੁ ਤਾਂਕ ਦਕਾਰਾ ਅਣਾਯਾਇਥਿਵਾ ਕਟੀਣਵੀ ਰੁਣ
ਧਰਿਤਾਬ ਧਠਿਕ ਨਥਿਲਾ। ਮੁੰ ਬੁਝੇਪਾਰਿਲੀ... ਮਨੁੰਤੇ ਧਫਾਇਬਾਕੁ
ਧਤਧਨ੍ਤਰ ਕਰਾਯਾਇਥਿਲਾ। ਕਿਨ੍ਤੁ ਮੁੰ ਬਣੇ ਧਤਰਕ ਥਿਲੀ।
ਤਾਂਕੁ ਮਨੁੰ ਮੁੰ ਬਣੇ ਧਤਰਕ ਧਹਿਤ ਥਿਲੀ। ਤਣੇ ਮਨੁੰਤੇ ਧਫਾਇਬਾ
ਵਾ ਠਕਿਬਾਰੇ ਧੇ ਧਫਲ ਹਟੇ ਇਗਾਰਿਨਥਿਲੇ। ਏਪਰਿਕੀ ਮਨੁੰਤੇ
ਪ੍ਰਵਿਤ ਧਾਰਿਤ ਪਾਰਤਿਮਾਨੁੰਕ ਤਰਪਰੁ ਲਾਂਚ ਦਿਵੇ ਧਰਿਤ
ਮਧੀਧ ਕਰਾਯਾਇਥਿਲਾ। ਧਤੇਬੇਲੇ ਮੁੰ ਤਾਂਕ ਕਥਾ ਨ ਸ਼ੁਣਿਲੀ,
ਧੇ ਨਿਜਕੁ ਮਨੁੰਤੇ ਠਾਰੁ ਦੂਰਹੇ ਨਲੇਨੇ। ਮਨੁੰਤੇ ਗੱਗਾਸ਼ਨਾਨ
ਕਲਾ ਭਲੀ ਧਨ੍ਤਰੇ ਧਨ੍ਤਰੇ ਮਿਲਿਥਿਲਾ। ਬਢੁ ਕਥਚਰੇ ਚਕਰਬ੍ਯੁਹਰੁ
ਵਾਹਾਰਿ ਆਧਿਲੀ। ਬਢੁ ਏਕ ਅਧਾਰੇ ਰੁ ਮੁਕਤਿ ਮਿਲਿਲਾ ਅਵਗਿ
ਕਿਨ੍ਤੁ ਸ਼ਾਸ਼ਾ ਬ੍ਯਾਕਹਾਰ ਪਾਲੁੰ ਧੇ ਹਉਹਹਿਵੀ ਆਗਾ ਬਾਨ੍ਧਿਥੀਲੀ ਧੇ ਧਰੁ
ਨਿਰਾਸਾਰੇ ਪਰਿਣਤ ਹਟੇ ਇਧਾਰਿਵਾਰੁ ਕਥਚਰ ਪਾਇਲਿ।

ਮਨੋ ਤਤੇ ਲਾਗੂ ਥਿਲਾ ਧਨੇ ਮੁੰ ਬਿ ਅਨ੍ਯ ਪੁਰਵ ਪ੍ਰਬਨਧਕਾਂਕ ਪਾਰਿ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਕਿਛਿ ਭਨ੍ਹਣਦਿ ਨ ਕਰਿ ਏਠਾਰੂ ਚਾਲਿ ਯਿਦਿ | ਕਿਨ੍ਤੂ ਮਨੋ ਰ ਪਰਿਹਾਸ ਹੋਇ, ਏਹਾ ਮੁੰ ਚਾਹੁੰਨਥਿਲਿ | ਦਾਵਾਬਾਬੁੰਕ ਜਗਾਕ੍ਸ਼ ਭਰਾ ਕਥਾ ਮਨੋ ਰ ਮੁਣਤਕੁ ਫਨਾਇ ਦਭੇਥਿਲਾ | ਕਣਾ ਸਤਰੇ ਮੁੰ ਵਪਲ ਹੋਇ ਪਾਰਿ ਬਿਨੀ - ਏਹੀ ਕਥਾ ਭਾਬਿ ਮੁੰ ਅਭਵਾਦ ਗਰਵਤ ਹੋਇ ਪਤਿਥਿਲਿ | ਕਿਨ੍ਤੂ ਦਾਵਾਬਾਬੁੰਕ ਏਹੇ ਏਹੁ ਕਥਾ ਧਨੇ ਪੱਧੇਰੀ ਕਿ, ਬ੍ਰਾਚਰ ਅਭਨ੍ਹਤ ਅਭਵਥਾ, ਨਿਕੁ਷ਟ ਗਰਾਹਕ-ਏਵੋ ਆਉ ਬਿਖੁੰਖਲਾ ਪਾਰਿ ਘਟਣਾ ਮਨੋ ਤਤੇ ਏਕਾਰਾਤਮਕ ਮਨਹੇਲੇ | ਧਨੇ ਏਹੁ ਭਪਰੇ ਦੂ਷ਟਿਦਿਵੋ ਮਨੋ ਰ ਪ੍ਰਥਮ ਕਰਤਤ ਬ੍ਰਾਚ ਥਿਲਾ | ਏਤੇ ਵੇਲੇ ਮੁੰ ਏਕਾ ਰਹੂਥਿਲਿ | ਸ਼ਾਖਾ ਰ ਕਾਮ ਏਹੁ ਅਨੀਧਮਿਤ ਥਿਲਾ | ਸ਼ਾਹੁ ਆਏ ਬ੍ਰਾਲੋਂ ਚ੍ਰਿਲੇ 1 ਕਿਵਿਵਾਰੇ ਲਾਗਿ ਪਢਿਲਿ, ਧਾਹਾ ਕਿ ਬਹੁਦਿਨਗੁ ਪਤਿ ਰਹੀ ਥਿਲਾ | ਸ਼ਾਖਾ ਰ ਸ਼ੁੰਖਲਾ, ਨੀਤੀ-ਨਿਯਮ ਏਹੁ ਏਗਾਤਿਵਾਰੇ ਧਮਧ ਲਾਗੂ ਥਿਲਾ | ਗਰਾਹਕਮਾਨੁੰ ਸ਼ਾਘੁ ਓ ਸਨ੍ਤਤੇ। ਸ਼ਕਨਕ ਏਗੇ ਦਿਵੋ ਪਾਇ ਮੁੰ ਨਿਖਤਿ ਕਲੀ | ਧਿਰੇ-ਧਿਰੇ ਦੇਖੇਲਿ ਏਹੁ ਕਰਮਚਾਰੀ ਕਰਮਤਤਪਰ ਓ ਧਮਰਪਣ ਭਾਬ ਧਹ ਕਾਮ ਕਿਵਾਕੁ ਲਾਗਿਲਿ।

ਦਿਨੋ ਸ਼ਾਖਾ ਰਾਹੇ ਪਹਿੰਚਿਵਾ ਪੁਰਬਰੂ ਪ੍ਰਬਨਧਕ ਕਟੋਰਿਰੇ ਦਾਵਾਬਾਬੁੰਕ ਬਿਧਿਵਾ ਪਾਇਲਿ | ਕਿਨ੍ਤੂ ਰਾਗਿਥਿਵਾ ਮਨੋ ਭਾਬ | ਚਹੂੰਲ ਭਪਰੇ ਖਾਲੀ ਪਾਣੀ ਗੁਲਾਬੁ ਓ ਖਾਲੀ ਤਾ ਕਪੁ ਥਿਲਾ | ਧਨੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਮਨੋ ਆਗਾਰ ਬਿਪਰਿਤ ਆਹੁਰੀ ਸ਼ਾਘੁ ਆਏਥਿਲਾ ਓ ਹਠਾਤ ਮਨੋ ਤਤੇ ਦੇਖੇ ਅਨ੍ਯ ਕਾਮ ਛਾਡਿ ਮਨੋ। ਚਹੂੰਲ ਧਮਾ ਕਰਿਦਿਲੋ | ਧਮਭਵਤੋ ਧਨੇ ਹੋ ਦਾਵ ਬਾਬੁੰਕੁ ਚਾਪਾਣੀ ਦਿਲੇ ਆਦਰ-ਅਭਿਵਾਹਨਾ ਕਿਵਿਥਿਵਾ | ਦਾਵ ਬਾਬੁੰਕ ਪ੍ਰਤਿ ਤਾਰ ਅਭਿਆਗਤ ਦੇਖੇ ਮੁੰ ਆਗਿਰ੍ਯ ਹੋਲੇ | ਧਨੇ ਏਹਾ ਕਿਪਰਿ ਕਲਾ ਕਾਰਣ ਦਾਵਾਬਾਬੁ ਪ੍ਰਾਵ ਏਹੁ ਬੇਲੇ ਆਮ ਧਗਾਪੁ ਧਹਿਤ ਕਿਛਿ ਨਾ ਕਿਛਿ ਕਾਰਣ ਦੇਖੇਲ ਗਾਲੀ-ਗੁਲੜ ਕਰੂਥਿਲਿ | ਧਾਹਾ ਹੇਲੋ ਹੇਲੋ, ਮੁੰ ਬਿ ਨਮਧਕਾਰਚਿਏ ਪਕਾਇਲਿ ਓ ਅਤੀ ਬਿਨਮਰਤਾ ਧਹ ਕਿਲਿ... ਧਾਰ ਮੁੰ ਕਿਧਾਬੁ ਖਾਲੀ ਆਵੁਛਿ | ਤਾ'ਪਰੇ ਕਟੋਰੇ ਧਮਾਗਾਰਰ ਭਾਬਿ ਨਿਲੇ ਬਾਹਾਰੀ ਗਲੀ | ਮਣੀਕਾ ਦੇਖੇ ਧਨੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਮਨੋ ਤਤੇ ਜਣਾਇਲਾ ਧਨੇ ਦਾਵ ਬਾਬੁ ਪੂਰਾ ਰਾਗਿਕਿ ਅਛਨ੍ਹਤਿ ਕਾਰਣ ਗਤਮਾਧਰੇ ਤਾਂਕ ਅਜ਼ੁਤਾਰੇ ਤਾਂਕ ਖਾਤਾਰੁ ਦੂਜ ਹੜਾਰ ਚਾਂਕਾ ਬਾਹਾਰਿਛਿ | ਧਨੇ ਭਠਾਲਨਾਹਾਨ੍ਤਿ। ਧਮਭਵਤੋ ਆਮਰ ਕਿਛਿ ਭੂਲ-ਭਚਕਾ ਥਿਵ ਭਾਬਿ ਤਾਂਕੁ ਚਾ-ਪਾਣੀ ਦਿਲੇ ਸ਼ਾਨ੍ਤ ਕਿਰਾਇ ਬਸਾਇਛਿ | ਮਨੋ। ਕਰਮਚਾਰੀਰ ਏਪਰਿ ਭਲ ਕਾਮ ਦੇਖੇ ਮੁੰ ਖੁਣੀ ਹੋਲੇ ਓ ਪਰਿਹੇਣਾ ਪਾਇਲਿ।

ਮੁੰ ਧਦੇਨਰ ਭਾਉਚਰ ਬਾਹਾਰ ਕਰਿ ਚਾਂਕਾ ਭਠਾਲਵਾ ਪ੍ਰਮਤਿ ਦੇਖੇਲਿ, ਧਨੇ ਨਿਰਖੇ ਦੇਖੇਲੇ ਓ ਧਥੇਰੇ ਤਾਂਕ ਧਵਾਕ੍ਸ਼ਰ ਕੁ ਮਧਿਧ ਧਵਾਕਾਰ ਕਲੇ | ਧਨੇ ਧਨ੍ਹੁ਷ਟ ਹੋਇ ਪਾਰੇਗਲੇ | ਧਵਾਵ ਦੂਜ ਘਣਤਾ ਪਰੇ ਪ੍ਰਣਿ ਆਏ ਮਨੋ। ਆਗਰੇ ਚਹੂੰਲ

ਉਪਰੇ ਦੂਜ ਲਕ੍ਸ਼ ਚਾਂਕਾ ਰਖਿ ਤਾਂਕ ਖਾਤਾਰੇ ਜਮਾ ਕਿਵਿਦਿਵੋ ਪਾਇ ਕਿਹੀਲੇ | ਭਾਹਾ ਦੇਖੇ ਮੁੰ ਚਮਕਿ ਪਤਿਲਿ | ਆਗਿਰ੍ਯ ਹੇਲੇ | ਧਨੇ ਧਮਧਰੇ ਧਤੇਕਿ ਚਾਂਕਾਰ ਮੁਲਾਕ ਧਥੇ਷ਟ ਬਣੇ ਥਿਲਾ | ਮੁੰ ਤਾਂਕੁ ਧਨ੍ਹੁਧਾਦ ਦਲੇ।

ਧਿਰੇ-ਧਿਰੇ ਅਨ੍ਯ ਬ੍ਰਾਚਰ ਥਿਵਾ ਤਾਂਕਰ ਏਹੁ ਖਾਤਾ ਆਮ ਬ੍ਰਾਚ ਕੁ ਨਿਲੇ ਆਏਲੇ | ਨਿਜ ਧਮਪਰਕਿਸ਼ਮਾਨੁੰ ਖਾਤਾ ਮਧਿਧ ਨਿਲੇ ਆਏਲੇ | ਦੇਖੇ ਦੇਖੇ ਧਤੇਕਾਰ ਧਮਧਰੇ ਬਤ੍ਤ ਬਤ੍ਤ ਲੇ। ਖਾਤਾ ਖਣੇ ਲਿਲੇ | ਬ੍ਰਾਚਬਾਯ 1 ਓ ਅਨ੍ਯਾਨ੍ਯ ਛਟੋ ਚ-ਬਤ੍ਤ ਦਿਕਾਨ 1 ਮਾਨੁੰ ਧਮੋਨੁੰ ਅਭਗਧਕਤਾ ਅਨੁਧਾਲ ਰੂਣ ਦਿਆਗਲਾ | ਸ਼ਾਖਾਵਾਹ ਗਰਾਹਕ ਆਧਾਰ ਬਤ੍ਤਿਵਾਕੁ ਲਾਗਿਲਾ | ਸ਼ਾਖਾਵਾਹ ਬਧੋਵ ਬਤ੍ਤਿਵਾਕੁ ਲਾਗਿਲਾ।

ਏਹਾਰ ਏਹੁ ਸ਼ਰ੍ਹੇ ਮੁੰ ਦਾਵ ਬਾਬੁੰਕੁ ਦਭੇਛੇ | ਏਥਿਰੇ ਕਿਣੋਥਿ ਦਿਵਿਧਾ ਨਾਹੀਂ ਕਿ ਕੁਣਠਾ-ਬਣੋ ਧਨ੍ਹੇ | ਤਾਂਕ ਨਿਨਦਾ ਹੀਂ ਆਮਕੁ ਕਿਛਿ ਕਿਵਾਕੁ ਬਲ ਦਲੇ।

ਸ਼ੁਣਿਵਾਕੁ ਪਾਇਥਿਲਿ ਧਨੇ ਧਨੇ ਨਿਜ ਜਾਗਾਰੇ ਬ੍ਰਾਚਰ ਸ਼ਾਖਾ ਖਣੇ ਲਿਵਾ ਪਾਇ ਚਕ੍਷ੇਟਾ ਕਰੂਥਿਲੇ | ਕਿਨ੍ਤੂ ਪ੍ਰਬਨਧਕਰੇ ਕਿਛਿ ਨੀਤੀਧਮਿਤਰ ਅਭਾਬ ਧਨੇ ਗੁੰ ਤਾਂਕ ਘਰੇ ਬ੍ਰਾਚ ਖਣੇ ਲਿਲਾ ਨਾਹੀਂ | ਏਧਾ ਹੀਂ ਤਾਂਕ ਅਸਨ੍ਤਤੇ। ਧਰ ਕਾਰਣ ਥਿਲਾ | ਤਾ'ਪਰੇ ਧਨੇ ਆਮਰ ਭੂਲ-ਭਚਕਾ ਬਾਹਾਰ ਕਿਵਾਕੁ ਲਾਗਿਲੇ | ਧਨੇ ਭੂਲਰੁ ਧਾਖੀ ਧੁਧਾਰੀ ਧਮਾਗਾਰ ਬਿਕਾਖ ਧਾਰਾਕੁ ਬਾਚਕੁ ਆਣੀਲੁ।

ਧਾਧਾਰਣਤੋ ਆਮਰ ਮੀਚ੍ਛ ਪ੍ਰਗਣਧਾਰ ਜਾਕਜਮਕਰੇ ਬਿਭਾਰੇ ਹੋਇ ਨਿਸ਼ਟ ਹੋਇ ਯਾਉ ਕਿਨ੍ਤੂ ਆਲੋ ਚਨਾਕੁ ਏਤਾਲ ਧਾਉ | ਕਿਵਾਕੁ ਗਲੇ ਆਲੋ ਚਨਾ ਕਰੂਥਿਵਾ ਬ੍ਰਾਚਕਤੀ ਹੀਂ ਆਮਰ ਹਿਤਾਕਾਂਕਸ਼ 1 ਹੂਅਨ੍ਹਤੀ, ਅਨ੍ਯਥਾ ਅਕਾਰਣੇ ਪ੍ਰਗਣਧਾਰ ਕਰੂਥਿਵਾ ਬ੍ਰਾਚਕਤੀ ਅਨੇਕੇ ਮਿਲਿਧਿਬੇ... ਹੂਏਤ ਕਿਛਿ ਪਾਇਵਾ ਭਦਦਗ੍ਰਿਧਰੇ ਨਿਚੇ ਅਕਾਰਣੇ ਏਮਿਤੀ | ਧਿਦੀ ਆਮਰ ਧਮਾਗਾਰਾਤਮਕ ਚਿਨ੍ਹਤਾਧਾਰਾ ਅਭਲਮਬਨ ਕਰੁ ਤਾਹਾਹਲੇ ਜਾਣੀਕੁ ਆਲੋ ਚਨਾਹੀਂ ਆਮਰ ਦੂਰਬਲਤਾਕੁ ਦਰਗਾਲਦੀਵਾ | ਬਾਘਤਿਕ ਆਲੋ ਚਨਾਹੀਂ ਏਕ ਨਿਝੁਲੁੰਕ ਧਰੇਤ ਧਾਹਾ ਦ੍ਰਵਾਰਾ ਆਮਰ ਨਿਜਕੁ ਧੁਧਾਰਿਵਾਰ ਧੂਧਾਰੇ ਗ ਪਾਉ।

ਕਥਾਰੇ ਅਛਿ...

“ਭਗਾਰਿਕੁ ਭਰਤ ਪਿਣਤਾ”

ਆਪਣ ਹੇਲੇ ਨਿਜ ਆਖ-ਪਾਖਰੇ ਥਿਵਾ ਭਗਾਰ ਕੁ ਚਿਹੁਨਤ ਕਰਨ੍ਹਤੁ... ਦਰਕਾਰ ਪਤਿਲੇ ਤਾਂਕੁ ਨਿਧ ਧਰੇ ਬਾਵ ਦਿਅਨ੍ਹਤੁ... ਧਨੇ ਆਪਣਤੁ ਭਗਾਰੇ ਨਿਰਖਰ ਰਖਿਵਿ... ਪਰੇ ਕਿਸ਼ ਭਾਬਰੇ ਧਨੇ ਆਪਣਤੁ ਭਗਾਰੇ ਨਿਰਖਰ ਰਖਿਵਿ... ਪਰੇ ਕਿਸ਼ ਭਾਬਰੇ ਧਨੇ ਆਪਣਤੁ ਭਗਾਰੇ ਨਿਰਖਰ ਰਖਿਵਿ।

ਨਿੰਦਕ ਨਿਧੇ ਰਾਖਿਏ

ਸਾਖਾ ਮੌਜੂਦੇ ਜਵਾਇਨ ਕਰਨੇ ਕੇ ਬਾਦ ਜੋ ਗ੍ਰਾਹਕ ਮੁੜਸੇ ਮਿਲਨੇ ਆਏ ਥੇ ਤਨਮੋਂ ਸੇ ਦਾਸ ਜੀ ਕਾ ਨਾਮ ਮੁੜੇ ਅਚੜੀ ਤਰਹ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਤੱਹਿਂਨੇ ਹਮਾਰੇ ਬੈਂਕ ਕੇ ਬਾਰੇ ਮੌਜੂਦੇ ਆਲੋਚਨਾ ਭਰੇ ਸ਼ਬਦ ਕਹੇ ਥੇ... ਤੁਟ-ਪਟਾਂਗ ਸੀ ਬਾਤੋਂ ਕਹੀ ਥੀ... ਜਾਤੇ ਹੁਏ ਕਹਾ ਥਾ ਕਿ ਔਰਾਂ ਕੀ ਤਰਹ ਆਪ ਭੀ ਅਪਨਾ ਤੀਨ ਸਾਲ ਮਜ਼ੇ ਮੌਜੂਦੇ ਨਿਕਾਲ ਲੇਨਾ... ਮੁੜੇ ਬੁਰਾ ਲਗਾ ਥਾ। ਪਹਲੇ ਹੀ ਦਿਨ ਕੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਮੌਜੂਦੇ ਕਿਸੀ ਸੇ ਨਿਰਲੰਜ ਹੋਕਰ ਹਤਾਸਾਪੂਰਨ ਬਾਤੋਂ ਕਰਤਾ ਹੈ ਕਿਆ? ਮੈਂ ਨਿਰਤਸਾਹਿਤ-ਸਾ ਹੋਕਰ ਅਪਨੇ ਆਨੇ ਵਾਲੇ ਅੰਧਕਾਰਮਯ ਦਿਨਾਂ ਕੇ ਦੁਸ਼ਵਪਨ ਕੇ ਘੁਟਨ ਮੌਜੂਦੇ ਅਭੀ ਸਾਂਸ ਲੇਨੇ ਕਾ ਪ੍ਰਯਾਸ ਕਰ ਰਹਾ ਥਾ ਕਿ ਅਚਾਨਕ ਕੇਬਿਨ ਕਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਸੁਗਠਿਤ ਹੋ ਗਿਆ... ਸਾਮਨੇ ਦੇਖਾ ਏਕ ਛੋਟੇ ਕਦ ਕਾ ਗੋਰਾ-ਚਿਟਾ ਵਾਕਿ ਕੁਝੀ ਪਰ ਵਿਰਾਜਮਾਨ ਹੈ। ਕਿਸੀ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਇਤਰ ਕੀ ਭੀਨੀ-ਭੀਨੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਕੇ ਬੀਚ ਮਦ-ਮਦ ਮੁੜਕਾਤੇ ਹੁਏ ਤਉਨੇ ਅਪਨਾ ਵਿਜਿਟਿੰਗ-ਕਾਰਡ ਬਦਾਯਾ। ਰੰਗੀਨ ਕਾਰਡ ਮੌਜੂਦੇ ਲਿਖੇ ਹੁਏ ਅਕਥਰ ਭੀ ਰੰਗੀਨਿਆਂ ਬਿਖਰ ਰਹੇ ਥੇ...

“ਦਿਆ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ... ਚਾਰਟਡ ਅਕਾਊਂਟ... ਸਮਾਜ ਸੇਵੀ, ਪਤਰਕਾਰ...”

ਅਭੀ ਮੈਂ ਕਾਰਡ ਸੇ ਤਨਕਾ ਪਰਿਚਿਤ ਜਾਨਨੇ ਕੀ ਕੋਣਿਆ ਕਰ ਰਹਾ ਥਾ ਕਿ ਤੱਹਿਂਨੇ ਕਹਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਿਯਾ... ਵੈਂਤੇ ਤੋ ਚਾਰਟਡ ਅਕਾਊਂਟ ਕੀ ਅਪਨੀ ਫਰਮ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਆਪਕੇ ਡਿਪਾਜਿਟ ਕੇ ਲਿਏ ਭੀ ਮਦਦ ਕਰ ਸਕਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਸੀ ਪਾਰਿਵਾਰਿਕ ਸੇ ਮਿਲਵਾ ਦੂਂਗਾ...।

ਔਰ ਭੀ ਕੁਛ ਬਾਤੋਂ ਹੁੰਦੀ... ਮੁੜੇ ਇਸ ਅਨਜਾਨੇ ਜਗਹ ਪਰ ਕਿਉਂ ਸੁਭਾਕਾਂਖੀ ਤੋ ਮਿਲਾ ਐਸਾ ਸੋਚਤੇ ਹੁਏ ਦਿਲ ਕੋ ਤਸਲੀ ਹੁੰਦੀ, ਅਨ੍ਯਥਾ ਦਾਸ ਬਾਬੂ ਨੇ ਤੋ ਨਿਰਾਸ ਔਰ ਹਤੋਤਸਾਹ ਹੀ ਕਿਯਾ ਥਾ, ਯਦੀਪ ਤਨਕੀ ਕੁਛ ਬਾਤਾਂ ਸਹੀ ਥੀਂ।

ਇਸ ਬ੍ਰਾਂਚ ਕੋ ਖੁਲੇ ਮਹਜ ਚਾਰ ਸਾਲ ਹੁਏ ਹਨ ਜੇਕਿ ਤੀਨ ਮੈਨੇਜਰ ਬਦਲ ਚੁਕੇ ਹਨ... ਕਿਉਂ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਸੇ ਗਿਆ, ਤੋ ਕਿਸੀ ਕੋ ਮੈਨੇਜਮੈਂਟ ਨੇ ਸੰਤੋ਷ਜਨਕ ਪਰਫਾਰਮੈਂਸ ਕੇ ਅਭਾਵ ਮੌਜੂਦੇ ਹਿੱਤਾ ਦਿਯਾ। ਫਲਸਵਰੂਪ ਬ੍ਰਾਂਚ ਕੀ ਪ੍ਰਗਤਿ ਬਾਧਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਲਗਾਤਾਰ ਤੀਨ ਸਾਲ ਸੇ ਬ੍ਰਾਂਚ ਘਾਟੇ ਪਰ ਹੈ। ਮੈਨੇਜਮੈਂਟ ਨੇ ਭੀ ਇਸ ਆਰ ਕਿਉਂ ਠੋਸ ਕਦਮ ਤਠਾਯਾ ਹੈ, ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਲਗਤਾ। ਯਹ ਸਾਖਾ ਕਿਤਨਾ ਤਹਿਤ ਹੈ ਇਸ ਬਾਤ ਸੇ ਯਹ ਸਾਫ ਜਾਹਿਰ ਹੋਤਾ ਹੈ ਕਿ ਯਹਾਂ ਵਿਗਤ ਚਾਰ ਵਰ਷ਾਂ ਮੌਜੂਦੇ ਏਕ ਭੀ ਤੁਲਾ-ਪਦਾਧਿਕਾਰੀ ਯਹਾਂ ਤਕ ਕਿ ਆਂਚਲਿਕ ਕਾਰਾਈਲਾਈ ਕਾ ਕਮ-ਸੇ- ਕਮ ਕਿਉਂ ਅਧਿਕਾਰੀ ਭੀ ਦੀਰੇ ਪਰ ਆਯਾ ਹੈ। ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਾਯਦ ਇਸੀ ਬਾਤ ਕੀ ਧਿਆਨ ਮੌਜੂਦੇ ਰੱਖ ਕਰ ਕਹਾ ਹੋਗਾ ਕਿ ਮੇਰਾ ਭੀ ਸਮਝ ਔਰਾਂ ਕੀ ਤਰਹ ਯੂਂ ਹੀ ਕਟ ਜਾਏਗਾ। ਠੀਕ ਹੀ ਤੋਂ ਕਹਾ ਥਾ। ਪਰ ਕਹਨੇ ਕਾ ਲਹਜਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਥਾ, ਜੋ ਮੈਂ ਦੁਖ ਕਾ ਕਾਰਣ ਬਨਾ। ਮਨ-ਹੀ-ਮਨ ਮੈਨੇ ਇਸੇ ਚੁਨੌਤੀ ਕੇ ਰੂਪ ਮੌਜੂਦੇ ਸ਼ਕਤੀਕਾਰੀ ਕਿਯਾ ਔਰ ਸਮਝ ਆਨੇ ਪਰ ਦਾਸ ਜੀ ਕੀ ਤਹਿਤ ਜਵਾਬ ਦ੍ਰਗਾ, ਐਸਾ ਮੈਨੇ ਪ੍ਰਣ ਕਿਯਾ। ਮੁੜੇ ਵਿਖਾਵ ਥਾ ਕਿ ਮੈਂ ਸ਼ਰਮਾ ਜੀ ਕੇ ਸਹਾਰੇ ਸਾਖਾ ਕੀ ਸਹੀ ਦਿਸ਼ਾ ਦੇਨੇ ਮੌਜੂਦੇ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਜਾਂਗਾ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਸ਼ਰਮਾ ਜੀ ਕੇ ਵਿਵਹਾਰ ਸੇ ਵੇ ਮੁੜੇ ਇਤਨੀ ਜਲਦੀ ਵਿਖਵਸਨੀਅ ਲਗਨੇ ਲਗੇ। ਮੈਂ ਆਸਾਵਾਦੀ ਥਾ ਕਿ ਸ਼ਰਮਾ ਜੀ ਮੁੜੇ ਏਕ ਊਰਜਾ-ਸ਼੍ਰੋਤ ਕੇ ਰੂਪ ਮੌਜੂਦੇ ਮਿਲੇ।

ਪਰਤੁ ਯਹ ਵਿਖਵਾਸ ਜ਼ਾਦਾ ਟਿਕ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ। ਸਮਝ ਬੀਤਤਾ ਗਿਆ ਪਰ ਸਾਖਾ ਕੀ ਪ੍ਰਗਤਿ ਕੇ ਲਿਏ ਮੇਰਾ ਯੋਗਦਾਨ ਸ਼ੁਨ੍ਹ ਰਹਾ। ਹਰ ਹਫ਼ਤੇ ‘ਫਾਇਡੇ-ਫਿਗਰ’ ਪਰ ਆਂਚਲਿਕ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕੀ ਅਚੜੀ-ਖਾਸੀ ਡਾਂਟ ਪਡਨੇ ਲਗੀ। ਕਾਮ ਕੁਛ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹਾ ਥਾ। ਸ਼ਰਮਾ ਜੀ ਜੋ ਭੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਉਂ ਕਿਹੜੀ ਕੁਝੀ ਬੈਂਕ ਦੇ ਲਿਆਂਦੇ ਹੋਏ ਥੇ ਤਨਮੋਂ ਕਿਉਂ-ਨ- ਕਿਉਂ-

ਪ੍ਰਦੀਪ ਰੱਧ

ਕਮੀ ਰਹਤੀ ਹੀ ਥੀ। ਮੈਂਨੇ ਦੇਖਾ ਬੈਲੋਂਸ ਸ਼ੀਟ ਕੇ ਜੋਡ-ਤੋਡ ਮੌਜੂਦੇ ਵੇ ਬੇਹਦ ਮਾਹਿਰ ਥੇ। ਡਿਪਾਜਿਟ ਕੀ ਬਾਤ ਪਰ ਵੇ ਕਹਤੇ ਕਿ ਅਮੁਕ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੀ ਮੱਜੂਰੀ ਹੋ ਜਾਨੇ ਪਰ ਆ ਜਾਏਗਾ ਵਗੈਰਾ-ਵਗੈਰਾ। ਪਰ ਤਨਕੇ ਢਾਰਾ ਲਾਯਾ ਗਿਆ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੀ ਕਿਉਂ ਭੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਫਿਜਿਬਲ ਨਹੀਂ ਥਾ। ਮੁੜੇ ਏਕ ਦੁਖਚੜਕ ਮੌਜੂਦੇ ਫਾਂਸਾਨੇ ਕਾ ਬਣਾਉਣ ਕਿਯਾ ਜਾ ਰਹਾ ਥਾ। ਮੈਂ ਚੌਕਨਾ ਥਾ, ਮੈਂ ਤੱਹਿਂਨੇ ਸਮਝ ਪਰ ਪਹਚਾਨਨੇ ਮੌਜੂਦੇ ਸਫਲ ਹੋ ਪਾਇਆ ਥਾ। ਅਤੇ: ਮੁੜੇ ਜ਼ਾਂਸਾ ਦੇਨੇ ਮੌਜੂਦੇ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੁਏ। ਯਹਾਂ ਤਕ ਕਿ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਪਾਰਿਵਾਰਿਕ ਕੀ ਤਰਫ ਸੇ ਮੁੜੇ ਪੈਸ਼ੋਂ ਕਾ ਲਾਲਚ ਭੀ ਦੇਨੇ ਕੀ ਕੋਣਿਆ ਕਿਹੜਾ ਹੈ। ਜਬ ਬਾਤ ਨਹੀਂ ਬਨੀ ਤੋ ਥੀਰੇ-ਥੀਰੇ ਤੱਹਿਂਨੇ ਮੁੜੇ ਕਾਟ ਲੀ। ਮੁੜੇ ਗੱਗਾ ਨਹਾਨੇ ਕਾ-ਸਾ ਸੰਤੋ਷ ਹੁਆ। ਬਡੀ ਮੁਖਿਕਲ ਸੇ ਛੁਟਕਾਰਾ ਜੋ ਮਿਲਾ ਥਾ ਸ਼ਰਮਾ ਜੀ ਸੇ ਅਨ੍ਯਥਾ ਮੈਂ ਤਨਕੇ ਚੰਗੁਲ ਮੌਜੂਦੇ ਜਕੜਾ ਜਾ ਰਹਾ ਥਾ। ਕਿਸੀ ਬਡੇ ਅਥਵਾ ਸੇ ਮੁੜੇ ਤੋ ਮਿਲੀ ਪਰ ਸ਼ਰਮਾ ਜੀ ਕੇ ਢਾਰਾ ਸਾਖਾ ਕੇ ਲਿਏ ਬਿਜਨੇਸ ਦੇਨੇ ਕੇ ਕੋਰੇ ਆਸਾਨ ਸੇ ਤਕਲੀਫ ਭੀ ਹੁੰਦੀ। ਮੇਰੀ ਆਸਾ ਨਿਰਾਸ ਮੌਜੂਦੇ ਬਦਲ ਗਿਆ।

ਮੁੜੇ ਫਿਕਰ ਥੀ ਕਿ ਕਿਹੜੀ ਮੈਂ ਪੂਰ੍ਬ ਪਦਾਧਿਕਾਰਿਯਾਂ ਕੀ ਤਰਹ ਮੈਂ ਭੀ ਕਿਹੜੀ ਸਾਖਾ ਕੀ ਪ੍ਰਗਤਿ ਮੌਜੂਦੇ ਬਿਨਾ ਕਿਸੀ ਯੋਗਦਾਨ ਕੇ ਚਲਾਤ ਬਨ੍ਹੀ। ਮੇਰਾ ਭੀ ਪਰਿਹਾਸ ਹੋ ਯਹ ਮੁੜੇ ਸਹਾ ਨਹੀਂ ਗਿਆ। ਦਾਸ ਜੀ ਕੀ ਕਿਤਾਬ ਟਿਪੱਣੀ ਮੈਂ ਦਿਮਾਗ ਮੌਜੂਦੇ ਲੀਂਗਾ। ਕਿਆ ਸਚਮੁਚ ਮੈਂ ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ ਹੋ ਪਾਉਂਗਾ, ਥੀਰੇ-ਥੀਰੇ ਹੀਨ ਭਾਵਨਾਓ ਸੇ ਮੈਂ ਗ੍ਰਹਿਤ ਹੋਨੇ ਲਗ ਥਾ।

ਲੇਕਿਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕੀ ਆਲੋਚਨਾ ਮੌਜੂਦੇ ਬ੍ਰਾਂਚ ਕੀ ਬਿਗਡੀ ਹਾਲਤ, ਨਿਕਾਲ ਗ੍ਰਾਹਕ-ਸੇਵਾ ਔਰ ਅਨੁਸਾਸਨਹੀਨਤਾ ਜੈਂਸੇ ਮੁੜੇ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਲਗੇ। ਤਨ ਪਰ ਕਾਮ ਕਰਨੇ ਮੈਂ ਆਸਾਨੀ ਕੀ ਹੈ। ਬ੍ਰਾਂਚ ਕੀ ਕਾਰਘ ਅਨਿਯਮਿਤ ਥਾ। ਜਲਦੀ ਆਕਰ “ਬੈਲੋਂਸ-ਟੈਲੀ” ਕਰਨੇ ਮੌਜੂਦੇ ਲਗ ਜਾਤਾ ਥਾ, ਜੋਕਿ ਕਾਫੀ ਦਿਨਾਂ ਸੇ ਲਕਿਤ ਥਾ। ਸਾਖਾ ਮੌਜੂਦੇ ਅਨੁਸਾਸਨ ਕੀ ਮਾਹੌਲ ਟੈਧਾਰ ਕਰਨੇ ਮੌਜੂਦੇ ਲਗ ਗਿਆ। ਗ੍ਰਾਹਕ ਕੀ ਤਵਰਿਤ ਅਤੇ ਸੰਤੋ਷ਜਨਕ ਸੇਵਾ ਦੇਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਹਿਦਾਯਤ ਹੈ। ਥੀਰੇ-ਥੀਰੇ ਬ੍ਰਾਂਚ ਕੀ ਪ੍ਰਤਿ ਸਭੀ ਕਰਮਚਾਰਿਯਾਂ ਕੇ ਸਮਰਪਿਤ ਸੇਵਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨੇ ਹੁਏ ਪਾਇਆ।

ਏਕ ਦਿਨ ਸਾਖਾ ਮੌਜੂਦੇ ਮੈਂ ਪਹਲੇ ਮੈਨੇ ਕੇਬਿਨ ਮੌਜੂਦੇ ਦਾਸ ਜੀ ਕੀ ਬੈਠਾ ਪਾਇਆ... ਚੇਹਰੇ ਮੌਜੂਦੇ ਜ਼ੁੰਝਲਾਹਟ ਥੀ, ਰੋਗ ਥਾ। ਸਾਮਨੇ ਮੈਂ ਟੇਬਲ ਪਰ ਪਾਨੀ ਕਾ ਖਾਲੀ ਗਿਲਾਸ ਔਰ ਚਾਯ ਕੀ ਪਾਲੀ ਥੀ। ਸਕਾਈ ਕਰਮਚਾਰੀ ਕੀ ਆਸਾ ਕੇ ਵਿਪਰੀਤ ਮੈਂ ਤਨ ਦਿਨ ਜਲਦੀ ਆਇਆ ਥਾ। ਮੁੜੇ ਦੇਖਾਂਦੇ ਹੋ ਅਪਨੇ ਕਾਮ ਕੀ ਛੋਡਕਰ ਤਨਕੇ ਜਲਦੀ ਸੇ ਮੈਂ ਟੇਬਲ ਕੀ ਸਾਫ ਕਿਯਾ। ਸੰਭਵਤ: ਤਨ ਕਰਮਚਾਰੀ ਨੇ ਹੀ ਤੱਹਿਂਨੇ ਚਾਯ-ਪਾਨੀ ਸੇ ਨਵਾਜਾ ਹੋਗਾ। ਮੁੜੇ ਸੱਥਾ ਹੁਆ ਕਿ ਆਖਿਰ ਐਸੀ ਆਵਭਗਤ ਤਨਕੇ ਕਿਹੜੀ ਕੀ ਜਾਂਗਾ। ਮੁੜੇ ਸੱਥਾ ਹੁਆ ਕਿ ਆਖਿਰ ਐਸੀ ਆਵਭਗਤ ਤਨਕੇ ਕਿਹੜੀ ਕੀ ਜਾਂਗਾ। ਮੈਂ ਭੀ ਦੁਆ-ਸਲਾਮ ਕੀ ਆਵਾਜਾਂ ਕੇ ਵਿਨਸਤ ਪੂਰਵਕ ਤਨ ਦੇ ਕੈਂਸ ਖੋਲਨੇ ਕੀ ਅਨੁਮਤਿ ਲੇਂਦੇ ਹੁਏ ਚਾਹੀ ਲੇਕਰ ਸਟ੍ਰੋਂਗ-ਰੂਮ ਕੀ ਤਰਫ ਬਦਲ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਕੀ ਆਵਾਜਾਂ ਕੇ ਮੁੜੇ ਮੈਂ ਕਰਮਚਾਰੀ ਨੇ ਬਾਤਾਂ ਕਿ ਦਾਸ ਜੀ ਤਿਲਮਿਲਾਏ ਹੁਏ ਹੈਂ ਕਿਉਂਕਿ ਤਨਕੇ ਖਾਤੇ ਸੇ ਪਿਛਲੇ ਮਹੀਨੇ ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਰੂਪਏ ਨਿਕਲੇ ਹੈਂ, ਜੋਕਿ ਤਨਕੇ ਅਜ਼ਾਨਤਾ ਮੌਜੂਦੇ ਹੁਏ ਹੈਂ। ਤਨਕੇ ਨਹੀਂ ਨਿਕਾਲਾ ਹੈ। ਹਮਾਰੀ ਸੱਭਾਵਿਤ ਭੂਲ ਕੀ ਕਾਰਣ ਮੈਂ ਭਯਭੀਤ ਹੋਕਰ ਤੱਹਿਂਨੇ ਚਾਯ-ਵਾਯ ਪਿਲਾ ਕਰ ਸ਼ਾਂਤ ਰਖਨੇ ਕੀ ਕੋਣਿਆ ਕਿਹੜੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਰਮਚਾਰੀ ਕੀ ਇਸ ਸੂਬ੍-ਵੂਡ ਸੇ ਮੈਂ ਬਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੁਏ ਹੈ।

ਮੈਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਤਾਂ ਦਿਨ ਕਾ ਵਾਤਚਰ ਨਿਕਾਲ ਕਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵਹ ਨਿਕਾਸੀ ਪਚੀਂ ਦਿਖਾਈ। ਮਹੋਦਿਤ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਗੈਰ ਸੇ ਦੇਖਾ ਔਰ ਮਾਨ ਲਿਆ ਕਿ ਲਿਖਾਈ ਔਰ ਹਸਤਾਕਾਰ ਸ਼ਵਯ ਤੁਨਕੀ ਹੈ। ਵੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋਕਰ ਚਲੇ ਗਏ। ਫਿਰ ਕਰੀਬ ਦੋ ਥੱਠੇ ਕੇ ਬਾਦ ਮੇਰੇ ਸਾਮਨੇ ਨੋਟਾਂ ਕਾ ਏਕ ਪੁਲਿੰਦਾ ਲਾ ਕਰ ਰਖ ਦਿਯਾ। ਦੋ ਲਾਖ ਰੂਪਏ ਥੇ। ਆਖਰੀ ਸੇ ਮੇਰੀ ਆੱਖੇ ਫਟੀ ਕੀ ਫਟੀ ਰਹ ਗਈ। ਅਪਨੇ ਖਾਤੇ ਮੈਂ ਜਮਾ ਕਰਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਕਹਾ। ਤਾਂ ਦਿਨੋਂ ਵਹ ਰਾਣਿ ਮਾਧਨੇ ਰਖਤੀ ਥੀ। ਮੈਨੇ ਆਭਾਰ ਪ੍ਰਕਟ ਕਿਯਾ।

ਥੀਰੇ-ਥੀਰੇ ਤਾਂ ਕੇ ਸਭੀ ਖਾਤੇ, ਜੋ ਅਨ੍ਯ ਕਿਸੀ ਦੂਰ-ਦਰਾਜ ਕੇ ਬੈਂਕਾਂ ਮੈਂ ਥੇ, ਹਮਾਰੀ ਸ਼ਾਖਾ ਮੈਂ ਅੰਤਰਿਤ ਕਰ ਦਿਯਾ। ਤਾਂ ਕੇ ਸਾਗ-ਸਾਬਨਿਧਿਆਂ ਕੇ ਖਾਤੇ ਥੀ ਖੋਲੇ। ਵਹਾਂ ਕੇ ਲੋਗ-ਬਾਗ ਹਮਾਰੇ ਬੈਂਕ ਮੈਂ ਅਪਨੀ ਰੂਚਿ ਦਿਖਾਈ। ਵਾਧਾਰਿਆਂ ਔਰ ਦੁਕਾਨਦਾਰਾਂ ਕੇ ਵਾਪਾਰ-ਸਾਬਨਿਧਿ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਕੋ ਧਿਆਨ ਮੈਂ ਰਖਤੇ ਹੁਏ ਤੁਹਾਨੂੰ ਥੀ ਦਿਏ ਗਏ। ਸ਼ਾਖਾ ਕਾ 'ਗ੍ਰਾਹਕ-ਆਧਾਰ' ਬਢਾ। ਬ੍ਰਾਂਚ ਕੇ ਵਾਪਾਰ ਮੈਂ ਸਵਾਗੀਣ ਵਿਕਾਸ ਹੁਆ।

ਇਸਕਾ ਸਾਰਾ ਤ੍ਰੈਧ ਦਾਸ ਜੀ ਕੋ ਦੇਨੇ ਮੈਂ ਮੁੜ੍ਹੇ ਕੋਈ ਕੁਂਠਾ-ਬੋਥ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤਾਂ ਕੀ ਨਿੰਦਾ ਨੇ ਹੀ ਹਮੇਂ ਕੁਛ ਕਰਨੇ ਕਾ ਬਲ ਦਿਯਾ। ਦਰਅਸਲ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਡੀ ਕੋਝਿਸ਼ ਕੀ ਥੀ ਕਿ ਬ੍ਰਾਂਚ ਤੁਨਕੀ ਜਗਹ ਪਰ ਖੁਲੇ। ਪਰ ਬ੍ਰਾਂਚ ਖੋਲਨੇ ਸੇ ਸਾਬਨਿਧਿ ਕੁਛ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਮਾਪਦੰਡ ਮੈਂ ਕਮੀ ਕੇ ਕਾਰਣ ਤਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਤਾਵ ਰਹ ਹੋ ਗਿਆ ਜੋਕਿ ਤਾਂ ਅਸਾਂਤੋ਷ ਕਾ ਕਾਰਣ ਬਨਾ। ਵੇ ਮੀਨ-ਮੇਖ ਨਿਕਾਲਨੇ ਲਗੇ ਔਰ ਹਮਨੇ ਹਮਾਰੀ ਤਾਂ ਗਲਤਿਆਂ ਸੇ ਸੀਖ ਲੀ ਔਰ ਯਥਾ-ਸਾਧਿ ਕੋਝਿਸ਼ ਕਰ ਰਾਖਾ ਕੇ ਵਿਕਾਸ ਕੀ ਪਟਰੀ ਪਰ ਲਾਯਾ। ਸ਼ਾਖਾ ਚਲ ਪਡੀ।

ਦਰਅਸਲ ਹਮ ਝੂਠੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਾ ਕੇ ਚਕਾਚੌਂਧ ਮੈਂ ਬਾਬਦ ਤੋ ਹੋ ਜਾਤੇ ਹੈਂ ਪਰ ਆਲੋਚਨਾ ਸੇ ਘਬਰਾ ਜਾਤੇ ਹੈਂ... ਕੁਠਾ ਬੋਥ ਕਰਤੇ ਹੈਂ। ਵਸ਼ੁਤ: ਆਪਕੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੀ ਸਚੇ ਅਰ੍ਥਾਂ ਮੈਂ ਆਪਕਾ ਹਿਤਕਾਂਥੀ ਹੋਤਾ ਹੈ ਅਨ੍ਯਥਾ ਬੇਵਜਹ ਆਪਕੋ ਸਰਾਹਨੇ ਵਾਲੇ ਸੈਕਡਾਂ ਮਿਲ ਜਾਏਂਗੇ... ਕੁਛ ਤੋ ਕੁਛ ਪਾਨੇ ਕੀ ਆਸਾ ਮੈਂ ਤੋ ਕੁਛ ਬੇਮਕਸਦ, ਧੂੰ ਹੈ। ਅਗਰ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਸੋਚ ਰਖੋਂ ਤੋ ਹਮ ਪਾਏਂਗੇ ਕਿ ਆਲੋਚਨਾ ਹਮੇਂ ਅਪਨੀ ਕਮਜ਼ੋਰਿਆਂ ਸੇ ਅਵਗਤ ਕਰਾਤੀ ਹੈ। ਵਾਸਤਿਕ ਆਲੋਚਨਾ ਹੀ ਵਹ ਨਿ:ਸ਼ੁਲਕ ਸ਼ੋਤ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਅਪਨੇ ਆਪ ਕੋ ਹਮੇਂ ਸੁਧਾਰਨੇ ਕਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਤਾ ਹੈ।

ਕਬੀਰ ਦਾਸ ਨੇ ਠੀਕ ਹੀ ਤੋ ਕਹਾ ਹੈ:-

"ਨਿੰਦਕ ਨਿਧਰੇ ਰਾਖਿਏ ਆੱਗਨ ਕੁਟੀ ਛਵਾਯ,
ਬਿਨੁ ਪਾਨੀ ਸਾਬੁਨ ਬਿਨਾ ਨਿਰਮਲ ਕਰੇ ਸੁਭਾਯ।"

ਆਪ ਥੀ ਅਪਨੇ ਇੰਦ-ਗਿਰਦ ਅਪਨੇ ਨਿੰਦਕਾਂ ਕੋ ਪਹਚਾਨੇ, ਜਰੂਰਤ ਪੱਡੇ ਤੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲਾਲਚ ਦੇਕਰ ਅਪਨੇ ਆਸ-ਪਾਸ ਰਖੋ... ਵਹ ਆਪਕੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰੇਗਾ... ਆਪਕੀ ਕਮਿਆਂ ਕੋ ਗਿਨਾਏਗਾ... ਪਰੋਕ਼ ਰੂਪ ਮੈਂ ਵਹ ਤਨ ਗਲਾਤਿਆਂ ਸੇ ਆਪਕੋ ਸਾਵਧਾਨ ਕਰਾਏਗਾ। ਇਸਕਾ ਫਾਯਦਾ ਤਠਾਕਰ ਆਪ ਅਪਨੇ ਆਪ ਕੋ ਸੁਧਾਰ ਲੋਂ, ਵੋ ਥੀ ਬਿਨਾ ਕਿਸੀ ਏਵਜ ਕੇ....

ਸੇਵਾਨਿਵ੃ਤ ਮੁਖਾਂ ਪ੍ਰਬੰਧਕ

ਜਗਰ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਕਾਰਾਂਨਵਿਧਨ ਸਮਿਤਿ ਮਿਲਾਈ-ਦੁਰ्ग [ਛ.ਨ.]

ਪ੍ਰਸ਼ਾਸ਼ਿਤ ਪਾਤਰ

ਮਾਰਤ ਸਰਕਾਰ, ਗ੍ਰੇਡ ਮੰਤਰੀਲਾਈ, ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਦਵਾਰਾ ਮਹਿਤ

ਜਗਰ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਕਾਰਾਂਨਵਿਧਨ ਸਮਿਤਿ, ਮਿਲਾਈ - ਦੁਰਗ

ਕੇ ਸਦਤਨੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਮੈਂ ਵਰ਷ 2018 ਦੇ ਦੌਰਾਨ

ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਕਾਰਾਂਨਵਿਧਨ ਕੇ ਅਨੁਪਾਲਨ ਮੈਂ

ਨਾਕਾਸ ਸ਼ਤਰ ਪਰ ਤੁਲੇਖਨੀਅ ਯੋਗਦਾਨ ਕੇ ਲਿਏ

ਪੰਜਾਬ ਏਂਡ ਸਿੰਘ ਬੈਂਕ, ਸੇਕਟਰ - 6, ਮਿਲਾਈ

ਕੋ

ਸਾਰੋਤਕੁਣਾ ਪੁਰਸ਼ਕਾਰ

ਸਹਬੰਦ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਿਯਾ ਜਾਤਾ ਹੈ।

ਮਿਲਾਈ
2019

ਅੱਖ ਕੁਣਾ ੫੮
(ਅੱਖ ਕੁਮਾਰ ਰਥ)
ਅਧਿਕਾਰੀ

ਜਗਰ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਕਾਰਾਂਨਵਿਧਨ ਸਮਿਤਿ, ਮਿਲਾਈ-ਦੁਰਗ, ਛਜੀਸ਼ਗੜ ਦੀਆਂ
ਹਮਾਰੇ ਬੈਂਕ ਕੀ ਸ਼ਾਖਾ- ਸੇਕਟਰ-6, ਮਿਲਾਈ ਕੀ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਕਾਰਾਂਨਵਿਧਨ
ਕੇ ਅਨੁਪਾਲਨ ਕੇ ਲਿਏ ਸਾਰੋਤਕੁਣਾ ਪੁਰਸ਼ਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁਆ।

ਨਾਕਾਸ ਉਪਲਬਧਿ

ਬੈਂਕ ਨਾਕਾਸ ਮਿਲਾਈ ਦੀਆਂ ਹਮਾਰੇ ਬੈਂਕ ਕੀ ਸ਼ਾਖਾ ਮਿਲਾਈ ਕੀ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਕਾਰਾਂਨਵਿਧਨ ਕੇ ਲਿਏ ਪ੍ਰਥਮ ਪੁਰਸ਼ਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁਆ। ਸ਼ਾਖਾ ਮੈਂ ਕਾਰਾਂਨਵਿਧਨ ਸਮਸਤ ਸਟਾਫ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਸ਼ੀਲਡ ਤਥਾ ਪ੍ਰਮਾਣ-ਪਤਰ ਕੇ ਸਾਥ।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਾਰ੍ਯਾਲਿਆ ਮੋਹਰੀ ਬੈਂਕ ਦੀ 112ਵੇਂ ਸਥਾਪਨਾ

ਬੈਂਕ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦਿਵਸ ਦੀ ਤਥਾਕਾ ਮੋਹਰੀ ਬੈਂਕ ਦੀ ਕਾਰ੍ਯਕਾਰੀ ਨਿਦੇਸ਼ਕ ਡਾਂਗ ਫਰੀਦ ਅਹਮਦ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਾਰ੍ਯਾਲਿਆ ਦੀ ਸਮਸ਼ਤ ਸਟਾਫ ਕੋ ਸ਼ੱਭੀਧਿਤ ਕਿਯਾ।

ਦਿਵਸ ਕੇ ਆਯੋਜਨ ਕੀ ਕੁਛ ਝਾਲਕਿਯਾਂ

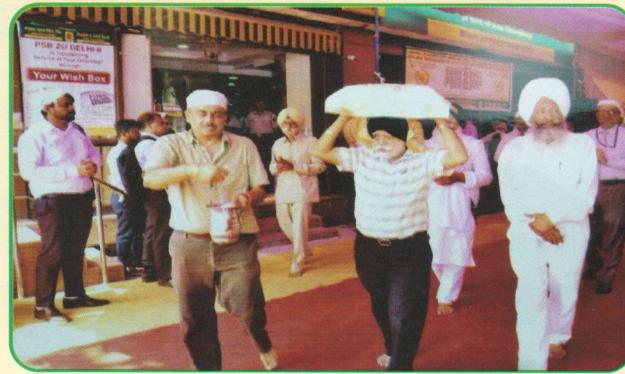
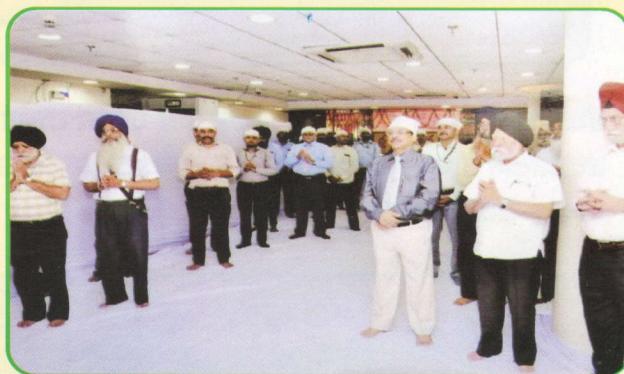

ਬੈਂਕ ਕੇ ਸਥਾਪਨਾ ਦਿਵਸ ਕੇ ਉਪਲਕ्ष ਮੌਜੂਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਾਰਾਈਲਾਈ ਮੈਂ ਰਕਤਦਾਨ ਸ਼ਿਵਿਰ ਕਾ ਆਯੋਜਨ ਕਿਯਾ ਗਿਆ। ਜਿਸਕਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਾਨਨੀਂ ਕਾਰ੍ਯਕਾਰੀ ਨਿਵੇਸ਼ਕ ਡਾਂਕ. ਫਰੀਦ ਅਹਮਦ ਜੀ ਨੇ ਕਿਯਾ ਤਥਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਾਰਾਈਲਾਈ ਕੇ ਸਟਾਫ ਸਦਰਖੋਂ ਨੇ ਬਢ਼-ਚਢ਼ਕਰ ਰਕਤ ਦਾਨ ਕਿਯਾ।

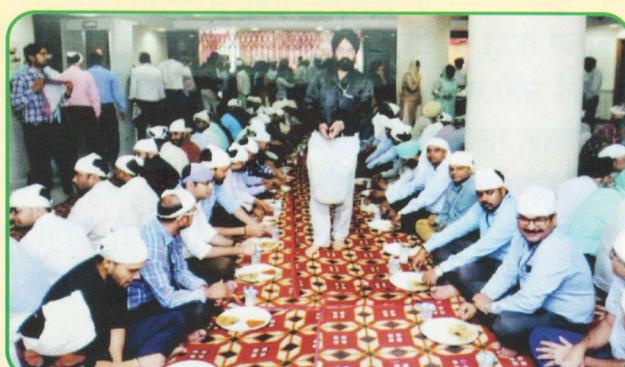
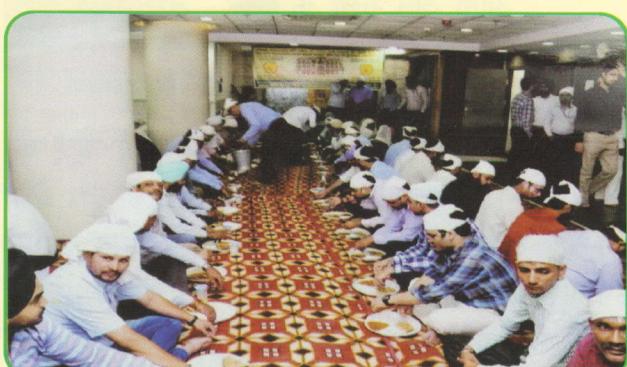
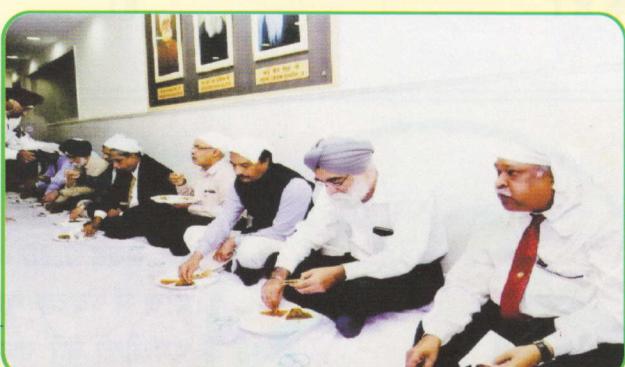
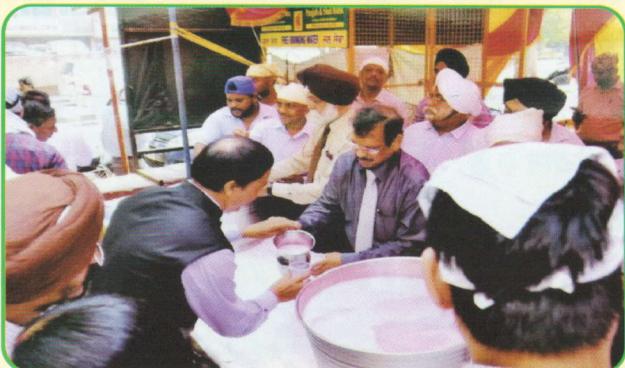

ਬੈਂਕ ਕੇ ਸਥਾਪਨਾ ਦਿਵਸ ਕੇ ਅਵਸਰ ਪਰ ਆਂਚਲਿਕ ਕਾਰਾਈਲਾਈ ਜਯਪੁਰ ਮੈਂ ਅਰਦਾਸ ਕੀ ਗਈ ਅਤੇ ਛਬੀਲ ਕਾ ਆਯੋਜਨ ਭੀ ਕਿਯਾ ਗਿਆ।

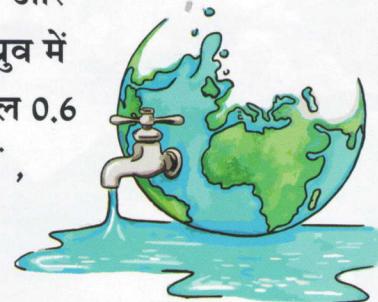
ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਾਰ੍ਯਾਲਾਦ ਸ਼ਤਰ ਪਰ ਆਯੋਜਿਤ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਕੇ ਸਰਤਾਜ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ

ਕੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਗੁਰੂਪਰਵ ਪਰ ਕੀਤੇ ਨ ਤਥਾ ਛਬੀਲ ਏਵਾਂ ਲੰਗਰ ਕਾ ਆਯੋਜਨ ਕਿਯਾ ਗਿਆ

धरती पर केवल तीन फीसदी पानी ही पीने योग्य है जिसमें से ग्लेशियरों और दक्षिणी ध्रुव में और केवल 0.6 नदियों, तालाबों इस्तेमाल सकता

पानी बचाओ

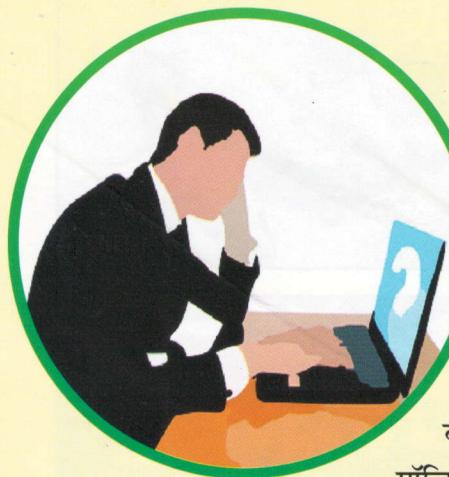
2.4 प्रतिशत उत्तरी और जमा हुआ है प्रतिशत पानी झीलों और में है जिसे किया जा है।

कार्टून कोना

मैनेजर सहब पर "कासा कैम्प" का ज्ञाहा जल्दी ही गम है ०० नदियों में भी बवत करने का संदेश

प्रवीण कुमार,
शाखा गुरु का ताल, आगरा

द्वितीय

ज़ारा सोचिए ?

रोज सुबह 7.30 बजे बीच में स्वच्छ भारत एमसीडी की गाड़ी गली में कुट्ठा लगते कि

से 8.00 बजे के का गीत गाते हुए सायरन बजाते हुए आती और गली के जोर-जोर से भोंकने

डॉ नीरु पाठक

बाहर आओ और अपने घर, गली और शहर को स्वच्छ रखो। लगभग सभी कूड़े का पॉलिथिन लिए बाहर आ जाते मानो कूड़ा गाड़ी का स्वागत करने को फूल माला लिए हों। ऊँची बिल्डिंग, मलटी फ्लोर वाले घर, ऊपरी तल पर रहने वाले लोग ऊपर से कूड़ा फेंकते। मैं भी प्रथम तल पर रहती हूँ, ऊपर से ही कूड़ा फेंक कर जैसे विजय का अनुभव करती। लेकिन कुछ के ही निशाने सटीक होते, ज्यादातर तो मात ही खाते थे, और स्वच्छता अभियान धरा रह जाता। आज कुछ देर हो रही थी, तभी गाड़ी की आवाज आयी और मैं भी बाहर की ओर तेजी से गयी लेकिन कुछ क्षण की देरी से, कूड़ा फेंकने से पहले ही गाड़ी तो आगे निकल गयी और कूड़ा जमीन पर। लेकिन तभी मैंने देखा कि एक 15-16 साल का लड़का जो गाड़ी के पीछे-पीछे चल रहा था उसने कहा आंटी कोई बात नहीं और कूड़े का थैला गाड़ी में डाल दिया। मुझसे रहा नहीं गया, मैंने सौरी बोला और पूछा कि तुम तो शर्मा जी को लड़के हो यहाँ कैसे। उसके जवाब ने मुझे निरुत्तर कर दिया। वो बोला आंटी आजकल मेरी छुट्टियाँ चल रही हैं, मैं रोज इस गाड़ी के पीछे-पीछे चलता हूँ यदि किसी का भी कूड़े का थैला गाड़ी में न गिरकर नीचे सड़क पर गिरता है तो मैं उसे उठाकर गाड़ी में डाल देता हूँ। कितना नन्हा सा प्रयास लेकिन कितना महत्वपूर्ण। मैंने उसे धन्यवाद कहा और उसकी प्रशंसा की, किंतु मन ही मन यह सोच लिया कि आइंदा मैं कूड़ा नीचे आकर ही गाड़ी में डालूँगी। मैंने तो सोच लिया, आप भी जरा सोचिए कि स्वच्छ भारत में आपका योगदान कितना है

प्रधान कार्यालय, राजभाषा विभाग

बेल्जियम में भी नकदी रहित भुगतान का चलन तेजी से विकसित हुआ है। जनवरी 2014 से बेल्जियम में नियम है कि केवल 3000 यूरो तक का ही नकद लेन-देन हो सकता है। इससे अधिक का लेनदेन नकद-मुक्त होना चाहिये। इस कारण वहां 93 प्रतिशत लेनदेन में अब नकद भुगतान नहीं होता।

दरअसल आज विश्व के हर देश का कैशलेस होना मजबूरी नहीं बल्कि समय की मांग है। उपभोक्तावाद के जमाने में यह कदम सभी के लिए आगे की राहें आसान बनाएगा। कैशलेस समाज की स्थापना से देश के हर एक नागरिक को आगे आने वाले समय में फायदा होगा। भारत के मामले में यह कदम थोड़ा चुनौतीपूर्ण जरूर है क्योंकि यहाँ की 70% आबादी अभी भी गावों में रहती है जो कि इतनी पढ़ी लिखी भी नहीं है कि आसानी से कैशलेस लेनदेन कर सके और उनके पास मल्टीमीडिया मोबाइल के साथ-साथ इन्टरनेट भी नहीं है। इसलिए भारत के परिपेक्ष्य में यह कदम चुनौतीपूर्ण जरूर है लेकिन असंभव बिलकुल नहीं। नकदी रहित अर्थव्यवस्था की स्थापना के लिए आवश्यक होगा कि बैंकों के लिए त्वरित नकद अंतरण हेतु व्यवस्था की जाए। 1980 के दौर में चेक, डिमांड ड्राफ्ट या अन्य पेपर आधारित सुविधाओं का इस्तेमाल किया जाता था जिसका मैन्युअल कलीयरेंस होता था और इसमें एक सप्ताह से कहीं अधिक समय लग जाता था।

इसी आलोक में 1982 में रिजर्व बैंक ने मैग्नेटिक इंक कैरेक्टर रिकॉर्डिंग तकनीक को अपनाया जिससे एक विशिष्ट फॉर्मेट में चेक को पढ़ना एवं उसका कलीयरेंस संभव हो सका। कंप्यूटर मार्किंग के कारण यह प्रक्रिया आसान हुई और इसे इलेक्ट्रॉनिक भुगतान-व्यवस्था की दिशा में पहले कदम के रूप में देखा जा सकता है। फिर बैंकिंग व्यवस्था के कम्प्यूटरीकरण की दिशा में पहल की गयी।

फिर 1980 के दशक के मध्य में रिजर्व बैंक के तत्कालीन डिप्टी-गवर्नर सी. रंगराजन की अध्यक्षता में विशेषज्ञ दल ने एटीएम के जरिये कैश-डिलीवरी का सुझाव दिया। रिजर्व बैंक ने इस दिशा में चरणबद्ध तरीके से बढ़ने का निर्णय लिया। इसी आलोक में पहले अन्तःबैंक ई-अंतरण की दिशा में पहल की गयी और कलीयरिंग हाउस के प्रचालन को सम्बद्ध करने का प्रयास किया गया। बैंकों के बीच फॉर्डों के अंतरण हेतु सुविधा-प्रदायन के लिए बैंकनेट की दिशा में पहल की गयी एवं अंतर्राष्ट्रीय वित्तीय संदेशों के आदान-प्रदान के लिए स्विफ्ट व्यवस्था की शुरुआत की गयी। इसी समय सी. रंगराजन की अध्यक्षता में विशेषज्ञ दल ने कारोबारी समूहों के बीच व्यापक रूप से स्वीकार्य 'सभी बैंकों के लिए एकल क्रेडिट कार्ड' व्यवस्था का सुझाव दिया ताकि बैंकों पर चेक कलीयरेंस के दबाव एवं नकदी की मांग को कम किया जा सके। फिर, 1990 के दशक के मध्य में निजी बैंकों द्वारा एटीएम की दिशा में पहल की गयी जिन्होंने बैंक शाखाओं की सीमितता के मद्देनजर नए उत्पादों और ग्राहकों तक बेहतर एवं आसान पहुँच सुनिश्चित करने के लिए तकनीक में निवेश को प्राथमिकता दी। इसी समय रिजर्व बैंक ने ई-ट्रान्सफर की व्यवस्था शुरू की। 1992 के प्रतिभूति घोटाले के बाद प्रतिभूतियों के लेन-देन के निपटारे के लिए डिलीवरी वर्सेस पेमेंट व्यवस्था की दिशा में पहल की गई। 1998-99 में विशेष रूप से किसानों के लिए किसान क्रेडिट कार्ड इन्ट्रोड्यूस किया गया।

कहा जाता है कि इसके जरिये ग्रामीण अर्थव्यवस्था में नकदी-रहित

लेन-देन को प्रोत्साहित करने की भी कोशिश की गई, लेकिन इसका उद्देश्य ग्रामीण अर्थव्यवस्था में नकदी-रहित लेन-देन को प्रोत्साहित करने के बजाय किसानों की क्रयक्षमता में बढ़ि के लिए आसान शर्तों पर ऋण उपलब्ध कराना था ताकि वे किसानी से सम्बंधित अपनी आवश्यकता को पूरा कर सकें।

रिजर्व बैंक ने वी-सैट का इस्तेमाल करते हुए इलेक्ट्रॉनिक-लिंक बैंकों का नेटवर्क तैयार किया और इसी की पृष्ठभूमि में रियल टाइम ग्रॉस सेटलमेंट और नेशनल इलेक्ट्रॉनिक फण्ड ट्रान्सफर की दिशा में कदम बढ़ाया। 2004 में एटीएम से होने वाले लेन-देन को शुल्क-मुक्त किया गया। आगे चलकर रुपे कार्ड जारी किया गया जिसका उद्देश्य वीजा एवं मास्टर कार्ड जैसे सेवा-प्रदाताओं के भुगतान-शुल्क को कम करना था। मार्च 2012 में नेशनल पेमेंट कॉर्पोरेशन ऑफ इंडिया ने भारतीय घरेलू कार्ड स्कीम के रूप में वीजा कार्ड एवं मास्टर कार्ड के विकल्प के रूप में डेबिट कार्ड के भारतीय वर्जन रुपे कार्ड लांच किया और मई 2014 में इसे देश को समर्पित किया। वीजा एवं मास्टर कार्ड के जरिये होनेवाले लेन-देन की प्रोसेसिंग देश से बाहर होती है, जबकि रुपे कार्ड के जरिये होनेवाले लेन-देन की प्रोसेसिंग देश से भीतर। इसीलिये रुपे कार्ड के जरिये होनेवाले लेन-देन की प्रोसेसिंग भी आसान एवं तेज होती है और उसकी लागत भी अपेक्षाकृत कम होती है। अप्रैल 2016 में वर्चुअल पहचान के साथ ई-ट्रांजिक्शन के लिए यूनिफाइड पेमेंट इंटरफेस नामक एप जारी किया गया और विभिन्न प्रकार के बिल-भुगतानों के लिए एकीकृत व्यवस्था के रूप में भारत बिल पेमेंट सिस्टम प्रस्तावित है। इस तरह नकद रहित अर्थव्यवस्था की दिशा में की गयी अब तक की पहल इस दिशा में पहल के लिए आधार तैयार किया। डिजिटल भुगतान के कारोबार को प्रोत्साहित करने के लिए सरकार के द्वारा कई नीतिगत पहलें की गई और कई प्रोत्साहन दिए गए, पर निर्णायक सफलता नोटबंदी को ही मिलती दिखी। यूपीआई ऑनलाइन भुगतान की व्यवस्था है जो स्मार्टफोन के जरिये दो लोगों के बीच तत्काल प्रभाव से फण्ड के ट्रान्सफर को सुनिश्चित करता है। इसका इस्तेमाल फंड भेजने और प्राप्त करने, दोनों के लिए किया जा सकता है।

वर्तमान ऑनलाइन भुगतान व्यवस्था, नेशनल इलेक्ट्रॉनिक फण्ड ट्रान्सफर, रियल टाइम ग्रॉस सेटलमेंट या फिर तत्काल भुगतान सेवा में ग्राहक को बैंक की वेबसाइट पर अपना पंजीकरण कराना होता है, लाभान्वितों को उससे जोड़ना होता है और बैंक अकाउंट से सम्बंधित जानकारी को साझा करना होता है। साथ ही, मौजूदा व्यवस्था के अंतर्गत बैंकिंग कार्यघरों के बाद या फिर छुट्टी के दिनों में फण्ड ट्रान्सफर करना बाधित है।

इससे भिन्न यूपीआई के अंतर्गत विभिन्न बैंकों द्वारा जारी यूपीआई एप्प डाउनलोड करना होता है, जिसमें अपने से सम्बद्ध विशेष जानकारियाँ पंजीकृत करवानी होती हैं और एक आभासी एड्रेस सृजित करना होता है। फिर इसके जरिये इस प्रकार के यूनिक एड्रेसवाले प्राप्तकर्ता के आग्रह पर एक लाख रुपये तक के फण्ड का बैंक की अनुमति से तत्काल अंतरण किया जा सकता है। यह सुविधा साल भर और चौबीसों घंटे उपलब्ध रहती है। यूपीआई ग्राहकों को बिना अतिरिक्त बैंकिंग सूचना के ऑनलाइन और ऑफलाइन, दोनों ही मोड में बैंक खातों से सौंधे कारोबारी को भुगतान करने की अनुमति प्रदान करता है इसके लिए ग्राहक को न तो क्रेडिट कार्ड डिटेल देने की जरूरत होती है, न ही इंडियन फाइनेंसियल

योग के दार्शनिक एवं सामाजिक महत्व

योग भारत की विरासत है। लोक जीवन से लेकर प्राचीन ज्ञान परंपरा तक अमूल्य निधि है। प्रधानमंत्री नरेन्द्र मोदी ने 27 सितंबर, 2014 को संयुक्त राष्ट्र के सामने अपने पहले संबोधन में एक प्रस्ताव पेश किया कि संयुक्त राष्ट्र को अंतर्राष्ट्रीय योग दिवस के रूप में एक दिवस के निर्धारित करने पर विचार करना चाहिए। आश्चर्यजनक रूप से पहली बार किसी प्रस्ताव को 177 देशों ने अपना समर्थन दिया। तब जाकर संयुक्त राष्ट्र संघ ने अंतर्राष्ट्रीय योग दिवस मनाने की घोषणा की। तब से योग को न केवल राष्ट्रीय बल्कि अंतर्राष्ट्रीय फलक तक मान्यता मिल गई है। जैसा कि हम सभी जानते हैं महर्षि पतंजलि ने व्यापक अनुसंधान और परिश्रम से योगसूत्र की रचना की थी। वास्तव में योग वह विद्या है, जो शरीर के अंगों की गतिविधियों और सांसों को नियंत्रित करता है। यह शरीर और मन दोनों को प्रकृति से जोड़कर आंतरिक और बाहरी ताकत को बढ़ावा देती है।

यह केवल शारीरिक क्रिया नहीं है। वरन् शरीर को स्वस्थ रखता है वजन कम करता है। योग की सबसे प्रभावशाली विद्या है सूर्य नमस्कार, जिससे शरीर में लचीलापन आता है। शरीर की अकड़न जकड़न में आराम मिलता है।

योग से मन एकाग्रचित रहता है। इसमें शीतलता का भाव आता है और चिंता जैसे विकारों का अंत होता है। योग नियमित रूप से करने से मन शांत रहता है। मन और मस्तिष्क के शांत होने से सकारात्मक विचार का प्रवाह होता है। यही सकारात्मक भाव जीवन के प्रति नज़रिया बदल देता है। योग से मनोबल बढ़ता है।

जीवन के हर क्षेत्र में हर परिस्थिति में चुनौतियों का मुकाबला करने का साहस योग से आता है। हम दैनिक क्रिया—कलापों और गतिविधियों से जब थक जाते हैं उस परिस्थिति में योग ऊर्जा का संचार फिर से करता है। इस तरह की सैकड़ों

विशेषताओं के कारण ही योग को दुनिया ने पसंद किया है। प्रधानमंत्री श्री नरेन्द्र मोदी ने अपने संबोधन में ठीक ही कहा था कि योग जीरो बजट का हेल्थ इंश्योरेंस देता है इसलिए लोगों को योग को जिंदगी का हिस्सा बनाना चाहिए। यह तन, मन और आत्मा को शुद्ध करता है। इंसान का मन कभी स्थिर नहीं

रहता, लेकिन योग मन
और शरीर को स्थिरता देता है।

विभाष कुमार

आज पूरे विश्व के देश योग को अपना रहे हैं। विश्व के मुस्लिम, ईसाई पंथ बहुल देश भी बढ़—चढ़कर योग को अपने—अपने देश में इसका मतलब है कि योग का जादू सिर चढ़कर बोल रहा है। योग पिछले दो सालों में रोजगार के बड़े क्षेत्र के रूप में उभरा है। योग के माध्यम से हजारों नौकरियां देश विदेश में उपलब्ध हो रही हैं। क्या हमारे पास सच में इतने योग प्रशिक्षक हैं, जो योग पढ़ा सकें, सिखा सकें। योग का कारोबार भी हजारों लाखों करोड़ों का होता जा रहा है, क्या हम इन नए बाजारों में अपनी हिस्सेदारी सुनिश्चित कर पाएंगे।

21 जून को जब सारी दुनिया को अनुलोम—विलोम, कपालभाति, वज्रासन से लेकर पवन मुक्तासन तक दर्जनों आसनों को करता देखकर समूचा देश गौरवान्वित महसूस कर रहा था, वहीं देश में एक तबका योग के औचित्य और महत्व पर प्रश्नचिह्न लगा रहा था। मुझे लगता है, इस तरह की चुनौती महर्षि पतंजलि के जीवन काल में ही इस दर्शन का प्रवर्तन और स्थापित करते समय भी मिली होगी। शायद यही हमारी विमातावादी सोच और लोकतांत्रिक खूबसूरती है। बुद्ध भारतीय धर्म और दर्शन में योग का अत्यधिक महत्व है। आध्यात्मिक उन्नति या शारीरिक और मानसिक स्वास्थ्य के लिए योग की आवश्यकता व महत्व को

ਪ੍ਰਾਯ: ਸਭੀ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਏਵਾਂ ਭਾਰਤੀ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਪ੍ਰਦਾਯਾਂ ਨੇ ਏਕਮਤ ਵ ਮੁਕਤਕਂਠ ਸੇ ਸ਼ੀਕਾਰ ਕਿਯਾ ਹੈ। ਵੈਦਿਕ, ਜੈਨ ਔਰ ਬੌਦ্ধ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਮੋਂ ਯੋਗ ਕਾ ਮਹਤਵ ਸਰਵਮਾਨਿ ਹੈ। ਸਵਿਕਲਪ ਬੁਦਧੀ ਔਰ ਨਿਰਿਕਲਪ ਪ੍ਰਯਾ ਮੋਂ ਪਰਿਣਿਤ ਕਰਨੇ ਹੇਠੁ ਯੋਗ—ਸਾਧਨਾ ਕਾ ਮਹਤਵ ਸਰਵਮਾਨਿ ਸ਼ੀਕ੍ਰਿਤ ਹੈ। ਸਵਿਕਲਪ ਔਰ ਨਿਰਿਕਲਪ ਕਿਆ ਹੋਤਾ ਹੈ ਇਸੇ 'ਧਰਨ' ਮੋਂ ਦੇਖਾ ਜਾ ਸਕਤਾ ਹੈ।

ਆਧੁਨਿਕ ਯੁਗ ਮੋਂ ਯੋਗ ਕਾ ਮਹਤਵ ਬਢ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸਕੇ ਬਢਨੇ ਕਾ ਕਾਰਣ ਵਾਸਤਵਾ ਔਰ ਮਨ ਕੀ ਵਧਰਤਾ ਹੈ। ਆਧੁਨਿਕ ਮਨੁਸਥ ਕੋ ਆਜ ਯੋਗ ਕੀ ਜਾਂਦਾ ਆਵਸ਼ਕਤਾ ਹੈ, ਜਿਵਕਿ ਮਨ ਔਰ ਸ਼ਰੀਰ ਅਤ੍ਥਧਿਕ ਤਨਾਵ, ਵਾਧੂ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਤਥਾ ਭਾਗਮ—ਭਾਗ ਕੇ ਜੀਵਨ ਸੇ ਰੋਗਗੁਣ ਹੋ ਚਲਾ ਹੈ।

ਆਧੁਨਿਕ ਵਧਿਤ ਚਿਤ ਯਾ ਮਨ ਅਪਨੇ ਸੇ ਭਟਕ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਸਕੇ ਅੰਤਰੂਖੀ ਔਰ ਬਹਿਰੂਖੀ ਹੋਨੇ ਮੋਂ ਸਤੁਲਨ ਨਹੀਂ ਰਹਾ। ਅਧਿਕਤਰ ਅਤਿ—ਬਹਿਰੂਖ ਜੀਵਨ ਜੀਨੇ ਮੋਂ ਹੀ ਆਨਨਦ ਲੇਤੇ ਹੈਂ ਜਿਸਕੇ ਪਰਿਆਮ ਸੰਬੰਧਾਂ ਮੋਂ ਤਨਾਵ ਔਰ ਅਵਵਾਸਥਿਤ ਜੀਵਨਚਰਿਆ ਕੇ ਰੂਪ ਮੋਂ ਸਾਮਨੇ ਆਇਆ ਹੈ।

ਦਰਅਸਲ ਯੋਗ ਭਵਿ਷ਾ ਕਾ ਧਰਮ ਔਰ ਵਿਜਾਨ ਹੈ। ਭਵਿ਷ਾ ਮੋਂ ਯੋਗ ਕਾ ਮਹਤਵ ਬਢੇਗਾ। ਯੈਗਿਕ ਕ੍ਰਿਆਓਂ ਸੇ ਵਹ ਸਥ ਕੁਛ ਬਦਲਾ ਜਾ ਸਕਤਾ ਹੈ। ਪਤਿਜਲਿ ਨੇ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਮੋਂ ਭਾਰਤ ਮੋਂ ਅਨੱਤ ਕਾਲ ਸੇ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਤਪਸਥਾ ਔਰ ਧਿਆਨ ਕ੍ਰਿਆ ਕਾ ਏਕ ਸਥਾਨ ਪਰ ਸਂਕਲਨ ਕ੍ਰਿਆ ਔਰ ਉਸਕਾ ਤਰਕ ਸਮਮਤ ਸੈਫ਼ਾਂਤਿਕ ਆਧਾਰ ਪ੍ਰਸ਼ੁਤ ਕ੍ਰਿਆ। ਯਹੀ ਸੰਪੂਰਨ ਧਰਮ ਕਾ ਸੁਵਿਵਾਸਥਿਤ ਵਰਗੀਕਰਣ ਹੈ।

ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਕੇ ਚਾਰ ਪਾਦ ਹੈ— 1 ਸਮਾਧਿਪਾਦ 2 ਸਾਧਨਾਪਾਦ 3 ਵਿਭੂਤਿਪਾਦ 4 ਕੈਵਲਧਪਾਦ।

1 ਸਮਾਧਿਪਾਦ : ਯੋਗਸੂਤਰ ਕੇ ਪ੍ਰਥਮ ਪਾਦ 'ਸਮਾਧਿਪਾਦ' ਮੋਂ ਮਹਿੰਸ਼ ਪਤਿਜਲਿ ਨੇ ਯੋਗ ਕੀ ਪਰਿਆਸਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਹੈ—'ਧਰਨਿਕਤਵੁਨਿਰੰਗ'— ਅਰਥਾਤ ਚਰਿਤ੍ਰ ਕੀ ਵਰਤਿਆਂ ਕੀ ਨਾਣਿਰੰਗ ਕਰਨਾ ਹੀ ਯੋਗ ਹੈ। ਮਨ ਮੋਂ ਉਠਨੇ ਵਾਲੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਔਰ ਭਾਵਾਂ ਕੀ ਸ਼੍ਰੁਖੰਲਾ ਕੀ ਚਿਤਵ੍ਰ ਅਥਵਾ ਵਿਚਾਰ—ਸ਼ਕਿਤ ਕਹਿਤੇ ਹੈਂ। ਅਭਿਆਸ

ਦ੍ਰਾਵਾ ਇਸ ਸ਼੍ਰੁਖੰਲਾ ਕੀ ਰੋਕਨਾ ਹੀ ਯੋਗ ਕਹਲਾਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਭਿਆਸ ਮੋਂ ਸਮਾਧਿ ਕੀ ਰੂਪ ਔਰ ਮੇਦਿੰ, ਚਿਤ੍ਰਿਤ ਤਥਾ ਉਸਕੀ ਵ੃ਤਿਆਂ ਕੀ ਵਰਣਨ ਹੈ।

2 ਸਾਧਨਾਪਾਦ : ਯੋਗਸੂਤਰ ਕੇ ਦੂਜੇ ਪਾਦ—'ਸਾਧਨਾਪਾਦ' ਮੋਂ ਯੋਗ ਕੀ ਵਾਵਹਾਰਿਕ ਪਥ ਕੀ ਰਖਾ ਹੈ। ਇਸਮੋਂ ਅਵਿਦਾਵਿ ਪਾਂਚ ਕਲੇਸ਼ਾਂ ਕੀ ਸਭੀ ਦੁਖਾਂ ਕੀ ਕਾਰਣ ਮਾਨਨੇ ਹੁਏ ਇਸਮੋਂ ਦੁਖ ਸ਼ਮਨ ਕੀ ਵਿਭਿੰਨ ਉਪਾਧ ਬਤਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਯੋਗ ਕੀ ਆਠ ਅੰਗਾਂ ਔਰ ਸਾਧਨ ਵਿਧਿ ਕੀ ਅਨੁਸਾਸਨ ਬਤਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

3 ਵਿਭੂਤਿਪਾਦ : ਯੋਗ ਸੂਤਰ ਕੇ ਪਾਦ ਤੀਨ 'ਵਿਭੂਤਿਪਾਦ' ਮੋਂ ਧਰਣ, ਧਿਆਨ ਔਰ ਸਮਾਧਿ ਕੀ ਸਥਾਨ ਔਰ ਸਿਦਧਾਂਤਾਂ ਕੀ ਵਰਣਨ ਕਰ ਕਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਧਕ ਕੀ ਭੂਲਕਰ ਸਿਦਧਾਂਤਾਂ ਕੀ ਪ੍ਰਲੋਭਨ ਮੋਂ ਨਹੀਂ ਪਢਨਾ ਚਾਹਿਏ।

4 ਕੈਵਲਧਪਾਦ : ਯੋਗਸੂਤਰ ਕੇ ਚਤੁਰਥ ਪਾਦ 'ਕੈਵਲਧਪਾਦ' ਮੋਂ ਸਮਾਧਿ ਕੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਔਰ ਵਰਣਨ ਕੀ ਬਤਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਾਦ ਮੋਂ ਕੈਵਲਧ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੇ ਯੋਗ ਚਿਤ੍ਰਿਤ ਕੀ ਸਵਰੂਪ ਬਤਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਸਾਥ ਹੀ ਕੈਵਲਧ ਅਵਰਥਾ ਕੈਸੀ ਹੋਤੀ ਹੈ। ਇਸਕਾ ਭੀ ਜਿਕ੍ਰ ਕਿਯਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਯਹੀਂ ਪਰ ਯੋਗ ਸੂਤਰ ਕੀ ਸਮਾਪਿ ਹੋਤੀ ਹੈ।

ਮਹਿੰਸ਼ ਪਤਿਜਲਿ ਨੇ ਉਤਸਮ, ਮਧਿਮ ਏਵਾਂ ਅਧਮ—ਤੀਨਾਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਕੀ ਸਾਧਕਾਂ ਕੀ ਲਿਏ ਨਿਰਿ਷ਟ ਕ੍ਰਿਆ ਹੈ। ਉਤਸਮ ਕੋਟਿ ਕੀ ਸਾਧਕਾਂ ਕੀ ਲਿਏ ਭਾਵਨਾ ਰੂਪ ਈਸ਼ਵਰ ਪ੍ਰਾਣਿਧਨ ਕੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਕ੍ਰਿਆ ਹੈ। ਕ੍ਰਿਆ ਯੋਗ ਕੀ ਅਨੱਤਰਗਤ ਸਮਾਨ ਪਾਦ ਕੀ ਆਰਸ਼ ਮੋਂ ਈਸ਼ਵਰ ਪ੍ਰਾਣਿਧਨ ਕੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਮਧਿਮ ਕੋਟਿ ਕੀ ਸਾਧਕਾਂ ਹੇਠੁ ਹੈ ਤਥਾ ਅਚਾਂਗ ਯੋਗ ਕੀ ਅਨੱਤਰਗਤ ਜਿਸ ਈਸ਼ਵਰ ਪ੍ਰਾਣਿਧਨ ਕੀ ਦਰਸ਼ਨ ਹੈ, ਵਹ ਅਥਮ ਕੋਟਿ ਕੀ ਸਾਧਕਾਂ ਹੇਠੁ ਹੈ।

ਪਤਿਜਲਿ ਨੇ 'ਈਸ਼ਵਰ' ਕੀ ਉਦਾਹਰਣ ਦੇਤੇ ਹੁਏ ਕਹਾ ਹੈ— ਕਲੇਸ਼ ਕਰਮ, ਵਿਪਾਕ ਤਥਾ ਆਸਥਾ—ਸੇ ਸੁਕਤ ਹੋਨੇ ਵਾਲਾ' ਪੁਰੂ਷ ਵਿਸ਼ੇ਷' ਹੀ ਈਸ਼ਵਰ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਪੁਰੂ਷, ਕਲੇਸ਼, ਕਰਮ, ਕਰਮਫਲ ਤਥਾ ਵਾਸਨਾਦਿ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਸੇ ਸੁਕਤ ਹੋਤਾ ਹੈ, ਵਹੀ ਯੋਗ ਮੋਂ ਈਸ਼ਵਰ ਕਹਲਾਤਾ ਹੈ। ਕਲੇਸ਼ ਪਾਂਚ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੀ ਹੈ—ਅਵਿਦਾ, ਅਸਿਮਤਾ, ਰਾਗ, ਦ੍ਰੇਸ ਤਥਾ ਅਮਿਨਿਵੇਸ਼। ਸ਼ੁਭ

पंजाब ए-पुनज बैंक

पंजाब एप्ड सिंध बैंक

राजभाषा अंकुश

एवं अशुभ, विहित और निषेध भेद से कर्म दो प्रकार का है—कर्मफल भी अवश्य प्राप्त होता है, जो जाति, आयु एवं योग—तीन प्रकार के रूप धारण करता है। इसी को 'विपाक' कहते हैं।

योग सूत्र में पतंजलि ने विभिन्न प्रकार से ईश्वर की आराधना कर उसकी कृपादृष्टि प्राप्त करने के लिए साधकों को प्रेरित किया है, जिसके द्वारा अन्य साधनों की अपेक्षा साधकों को शीघ्र समाधिफल की प्राप्ति होती है। इसे ही ईश्वर प्राणिमान कहा है और प्रणव को ईश्वर का वाचक माना है। प्रणव शब्द से तात्पर्य है ईश्वर का जाप करना, उस जाप—काल में अभिधेय ईश्वर के विषय में चिन्तन, मनन करना। इसके द्वारा समाधिलाभ एवं मोक्ष दोनों प्राप्त होते हैं तथा साथ ही समाधिकाल में आने वाले विघ्न का भी नाश होता है।

गुरु के बिना ज्ञान का उपदेश असम्भव है। अतः सूत्रकार पतंजलि ने ईश्वर की काल द्वारा अबाधित होने के कारण पूर्वोत्पन्न गुरुओं का भी गुरु माना है। पूर्वोत्पन्न गुरुओं से तात्पर्य सर्ग के प्रारम्भ में उत्पन्न ब्रह्मा, विष्णु, महेशादि गुरुओं को माना है क्योंकि ज्ञान की धारा का मूल स्रोत ईश्वर को माना गया है तथा वही ज्ञानधारा जगत में प्रवाहित होकर जिज्ञासु जनों का मंगल सिद्धक है। अतएव ईश्वर की उपादेयता योग दर्शन में मौलिक है।

सूत्रकार ईश्वर को सर्वज्ञ मानते हैं। ईश्वर को ही किसी पदार्थ विशेष की त्रैकालिक अवस्थाओं का ज्ञान होता है। ईश्वर की सर्वज्ञता को निरतिशय माना जाता है परन्तु सर्वज्ञत्व नामक सिद्धि से युक्त योगी एवं ईश्वर की सर्वज्ञता में अन्तर केवल इतना है कि ईश्वर अनादि काल से सर्वज्ञ है, जबकि योगी पहले अज्ञानी था। ईश्वर सर्वाधिक ऐश्वर्यसम्पन्न है। निरतिशयता ईश्वर में ही सम्भव है।

ईश्वर की उपाधि से तात्पर्य उसके उपाधिभूत चित्त से है। ईश्वर की सत्ता में शास्त्र प्रमाण है अतः इस विषय में प्रत्यक्ष एवं अनुमान प्रमाण नहीं माना जा सकता, क्योंकि भाष्यकार व्यास भी शास्त्र ग्रन्थों को प्रमाण मानते हैं।

ईश्वर करुणावश सृष्टि में प्रवृत्त होता है। सूत्रकार एवं भाष्यकार दोनों ही इस मान्यता के संस्थापक हैं क्योंकि जिस प्रकार अग्नि स्वभाव से उष्ण है, ठीक उसी प्रकार भक्तों पर अनुग्रह करना भी ईश्वर का स्वभाव है। अतः ईश्वर को राग—द्वेष से युक्त नहीं कहा जा सकता है।

महर्षि पतंजलि ने ध्यान के लिए भी ईश्वर भक्ति को आवश्यक माना है तथा योग शास्त्र के टीकाकारों ने तो ईश्वर भक्ति को ही योग प्राप्ति का सर्वश्रेष्ठ साधन माना है। अतएव ईश्वर केवल ज्ञान का विषय न होकर सर्वश्रेष्ठ पुरुष भी है। वह सर्वगुण सम्पन्न, नित्य, सर्वव्यापी, सर्वद्रष्टा तथा सर्वशक्तिमान है।

चित्तवृत्ति उसका स्वरूप तथा उपाय वस्तुतः ज्ञान, इच्छा और संकल्प का नाम चित्त है। महर्षि पतंजलि ने 'चित्तवृत्ति' के निरूद्ध का नाम ही योग है कहकर योग का लक्षण दिया है। प्रकृति में सत्त्व, रजस् तथा तमस् तीनों गुणों का सद्भाव रहता है। उनमें लाघव तथा प्रकाश स्वभाव वाले सत्त्वगुण के परिणाम विशेष को ही चित्त की संज्ञा प्रदान की गयी है। चित्त से तात्पर्य वाचस्पति मिश्र ने 'अन्तःकरण' को माना है, जो बुद्धि का उपलक्षक है। विज्ञानभिक्षु अन्तःकरण सामान्य को ही चित्त मानते हैं। उनके अनुसार अन्तःकरण वृनिभेद से भिन्न—भिन्न प्रतीत होने के कारण चार भेदों से युक्त है। ये चार भेद मन, बुद्धि, अहंकार तथा चित्त हैं, जिन्हें योगदर्शन में केवल एक नाम चित्त कहा है। मौजवृत्ति में चित्त के परिणाम विशेष को वृत्ति कहा गया है। आचार्य नारायणतीर्थ अन्तःकरण त्रय को चित्त मानते हैं। इस प्रकार विभिन्न व्याख्याकारों के मतों की विवेचना है मन, बुद्धि, अहंकार इन तीनों के सम्मिलित रूप को ही अन्तःकरण मानते हुए 'चित्त' पद का अभिप्राय समझाना चाहिए। चित्त की विभिन्न अवस्थाएं ही चित्त की भूमियां कहलाती हैं, जो क्रमशः क्षिप्त, मूढ़, विक्षिप्त, एकाग्र एवं निरूद्ध—पांच प्रकार से निर्दिष्ट हैं। अर्थात् गुणों की विषमता के कारण चित्त में विविध प्रकार का परिणाम देखा जाता है।

1. क्षिप्त : क्षिप्त भूमि का अर्थ चंचलता है। त्रिगुणात्मक चित्त में रजोगुण प्रधान सत्त्व एवं तमोगुण गौणावस्था में रहते हैं, तब वह क्षिप्तावस्था होती है। रजोगुण का स्वभाव क्रियाशील है। इसीलिए क्षिप्तावस्था में चित्त विषयों की ओर आकृष्ट होता रहता है। वाचस्पति मिश्र इसे अत्यन्त स्थिर मानते हैं। जब तमोगुण सत्त्वगुण को दबा लेता है तथा अधर्म, विराग, अज्ञान, ऐश्वर्य में प्रवृत्त होती है।

2. मूढ़ : मूढ़ भूमि का अर्थ मूढ़ता है। यह तमोगुण प्रधानावस्था है। साथ ही निद्रादि वृत्तियों से युक्त है। अतः सत्त्व एवं रजस् दबे हुए से गौण रूप में रखते हैं। हरिहरानन्द आरण्य के अनुसार जो चित्त किसी इन्द्रिय विषय में सहज ही समाहित हो जाता है, चित्त की इस अवस्था में मनुष्य की प्रवृत्ति अज्ञान, अधर्म, राग तथा

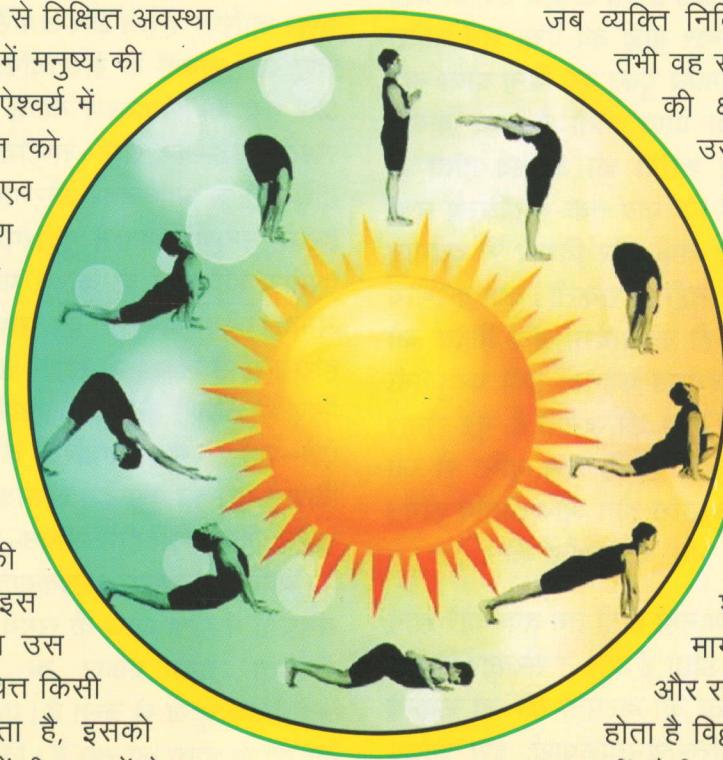
ਅਨੈਸ਼ਵਰੀ ਮੌਜੂਦਾ ਹੋਤੀ ਹੈ। ਯਹ ਵਾਚਸਪਤੀ ਰਾਕਸ਼ਸਾਦਿ ਕੀ ਹੋਤੀ ਹੈ— ਰਾਮਾਨਨਦਯਤਿ ਐਸਾ ਮਾਨਤੇ ਹੋਣੇ।

3. ਵਿਕਿਸ਼ਪਤ : ਵਿਕਿਸ਼ਪਤ ਭੂਮਿ ਭੀ ਕੁਛ—ਕੁਛ ਵਿਕਿਸ਼ਪਤ ਕੇ ਸਮਾਨ ਹੈ ਹੈ ਤਥਾ ਕਿਸੇ ਸਿਰਥ ਭੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵਾਚਸਪਤੀ ਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਕਹਾ ਹੈ ਕਿ ਅਤ੍ਯਨਤ ਸਿਰਥ ਹੋਨੇ ਪਰ ਭੀ ਧਾਰਾ—ਕਦਾ ਕੁਛ ਕਾਲ ਕੇ ਲਿਏ ਏਕ ਵਿ਷ਯ ਪਰ ਏਕਾਗ੍ਰ ਹੋਨਾ ਹੀ ਵਿਕਿਸ਼ਪਾਵਸਥਾ ਕਹਲਾਤੀ ਹੈ। ਵਿਜ਼ਾਨਭਿਖੁ ਮਾਨਤੇ ਹੋਣੇ ਕਿ ਯਹ ਸਤਵਗੁਣ ਕੇ ਆਧਿਕਿਤ ਕੇ ਕਾਰਣ ਸਿਰਥ ਹੋ ਜਾਨੇ ਪਰ ਭੀ ਰਜੋਗੁਣ ਕੇ ਕਾਰਣ ਬੀਚ—ਬੀਚ ਮੌਜੂਦੇ ਅਥਵਾ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਨਿ਷ਕਾਮ ਕਰਮ ਕਰਨੇ ਤਥਾ ਰਾਗ—ਦ੍ਰੇਸ਼, ਕਾਮ, ਕ੍ਰਾਂਧ ਤਥਾ ਮੋਹ ਆਦਿ ਕੋ ਛੋਡਨੇ ਦੇ ਵਿਕਿਸ਼ਪਤ ਅਵਸਥਾ ਉਪਰਨ੍ਹ ਹੋਤੀ ਹੈ। ਐਸੀ ਅਵਸਥਾ ਮੌਜੂਦ ਕੀ ਪ੍ਰਵਰਤਿ ਏਵਾਂ ਧਰਮ ਜਾਨ, ਵੈਰਾਗ੍ਯ ਤਥਾ ਏਸ਼ਵਰੀ ਮੌਜੂਦੀ ਹੈ। ਜਵਕਿ ਰਜੋਗੁਣ ਚਿੱਤ ਕੀ ਵਿਕਿਸ਼ਪਤ ਕਰਤਾ ਰਹਤਾ ਹੈ। ਅਤਾਏਵ ਸਤਵਗੁਣ ਕੇ ਅਧਿਕਤਾ ਕੇ ਕਾਰਣ ਏਕਾਗ੍ਰ ਹੁਆ ਚਿੱਤ ਰਜੋਗੁਣ ਮਾਤ੍ਰ ਦੇ ਬੀਚ—ਬੀਚ ਮੌਜੂਦੇ ਵਿ਷ਯਾਨਤਰ ਵ੃ਤਿ ਵਾਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਚਿੱਤ ਕੀ ਯਹ ਅਵਸਥਾ ਦੇਵਤਾਓਾਂ, ਬ੍ਰਾਹਮ—ਜਿਜ਼ਾਸੁਆਂ ਏਵਾਂ ਵਿਵੇਕੀ ਪੁਰੂਸ਼ਾਂ ਕੀ ਕਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

4. ਏਕਾਗ੍ਰ : ਏਕਾਗ੍ਰ ਭੂਮਿ ਚਿੱਤ ਕੀ ਸਤਵਗੁਣ ਪ੍ਰਮਾਨਾਵਸਥਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਮੌਜੂਦ ਰਜਸ ਏਵਾਂ ਤਮੋਗੁਣ ਤਮਸ ਕਾਲ ਮੌਜੂਦ ਅਭਿਮੂਤ ਰਹਤੇ ਹੋਣੇ ਤਥਾ ਚਿੱਤ ਕਿਸੀ ਏਕ ਵਿ਷ਯ ਪਰ ਕੇਨਦ੍ਰਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸਕੇ ਵਿਜ਼ਾਨਭਿਖੁ ਏਵਾਂ ਰਾਮਾਨਨਦਯਤਿ ਦੋਨੋਂ ਟੀਕਾਕਾਰਾਂ ਨੇ ਸਪ਷ਟ ਕਿਯਾ ਹੈ। ਮੌਜੂਦ ਵ੃ਤਿ ਮੌਜੂਦ ਕਿਸੀ ਕਾਲ ਵੱਡੀ ਵ੃ਤਿ ਦੇ ਕਾਰਣ ਕੇ ਏਕ ਹੋਨੇ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਏਕਾਗ੍ਰਚਿੱਤ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਏਕਾਗ੍ਰਚਿੱਤ ਮੌਜੂਦ ਸਤਵਗੁਣ ਕੀ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਹੋਣੀ ਹੈ। ਰਜਸ ਤਥਾ ਤਮਸ ਨ੍ਯੂਨ ਮਾਤ੍ਰ ਮੌਜੂਦ ਰਹਤੇ ਹੋਣੇ ਚਿੱਤ ਸਮਸਥਾ ਵਿ਷ਯਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਕੇ ਹਟਾਕਰ ਕੇ ਵੱਡੀ ਧਿਆਨ ਕੀ ਰਹਤਾ ਹੈ। ਇਸੀ ਕੀ ਅਨੰਤ ਸਿਰਥ ਦੇ ਕਾਰਣ ਏਕਾਗ੍ਰਤਾ ਕੀ ਸਮਝਾਤ ਸਮਾਧਿ ਹੋਣੇ।

5. ਨਿਰੁਦਵ : ਨਿਰੁਦਵ ਭੂਮਿ ਚਿੱਤ ਕੀ ਅਨ੍ਯ ਅਵਸਥਾਓਾਂ ਦੇ ਪੂਰਨਲੁਪਣ ਮਿਨਾਂ ਹੈ। ਯਹ ਚਿੱਤ ਕੀ ਸਰੋਤਕ੍ਰਿਤ ਅਵਸਥਾ ਹੀ ਨਿਰੁਦਵ ਅਵਸਥਾ

ਕਹੀ ਗਈ ਹੈ। ਅਨ੍ਯ ਚਾਰ ਅਵਸਥਾਓਾਂ ਮੈਂ ਕਿਸੀ ਨ ਕਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੀ ਵ੃ਤਿਆਂ ਅਵਸਥਾ ਰਹਤੀ ਹੈ, ਜਵਕਿ ਨਿਰੁਦਵ ਅਵਸਥਾ ਮੈਂ ਸਮਸਤ ਵ੃ਤਿਆਂ ਕਾ ਨਿਰੁਦਵ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਔਰ ਸੰਸਕਾਰਮਾਤ੍ਰਾ ਹੀ ਅਵਸਥਾ ਰਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ— ਐਸਾ ਵਾਚਸਪਤੀ ਮਿਸ਼ਨ ਏਵਾਂ ਵਿਜ਼ਾਨਮਿਕਾਦਿ ਟੀਕਾਕਾਰਾਂ ਨੇ ਮਾਨਾ ਹੈ। ਨਿਰੁਦਵ ਅਵਸਥਾ ਮੈਂ ਕਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੀ ਵ੃ਤਿ ਰਹਨੇ ਦੇ ਕਾਰਣ ਕੋਈ ਪਦਾਰਥ ਭੀ ਜਾਨਾ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਤਥਾ ਅਵਿਧਦਿ ਕਰਮਾਂਸ਼ਾਯ ਰੂਪ ਜਨਮਾਦਿਕਾਂ ਦੇ ਬੀਜ ਨਹੀਂ ਬਚਾਂਦੇ, ਇਸੀਲਿਏ ਇਸਕੀ ਅਸਮਝਾਤ ਯਾ ਨਿਰੰਜ ਸਮਾਧਿ ਕਹਾਂਦੇ ਹੋਣੇ। ਧੋਗ—ਦਰਸ਼ਨ ਮੈਂ ਏਕ ਸੂਤ ਹੈ ਨਿਰਿੰਚਾਰਵੈਸ਼ਾਰਦੇ ਅਮਯਾਤਸਪ੍ਰਸਾਦਾ।

ਜਦੋਂ ਵਿਕਿਤ ਨਿਰਿੰਚਾਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਮੈਂ ਪਹੁੰਚਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਵਹ ਸਮਪੂਰਣ ਸਤਿ ਦਾ ਸਾਕਾਤਕਾਰ ਕਰਨੇ ਦੀ ਸ਼ਕਤਿ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਉਸੀ ਸਮਯ ਉਸਕੀ ਤ੍ਰਹਤਭੰਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਾ ਉਦਾਹਰਣ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਹਮਾਰੇ ਵਿਜ਼ਾਨਿਕਾਂ ਦੀ ਬੁਦਧੀ ਨਿਰਿੰਚਾਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਨਾ ਸਕਦੀ, ਇਸਲਿਏ ਵੇਂ ਪੂਰਣ ਸਤਿ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਵੱਚਿਤ ਰਹੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਤਿ ਦੇ ਸਾਥ ਜੋ ਸ਼ਿਵ ਔਰ ਸੁਨਦਰ ਹੈ, ਵਹ ਸਮਾਚਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਪਾਂਦਾ। ਗੀਤਾ ਮੌਜੂਦ ਸਮਪੂਰਣ ਸਤਿ ਦੇ ਕੇਨਦ੍ਰਬਿੰਦੂ ਹੁਦਾਦੇਸ਼ ਬਤਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਸ਼ਾਨਤਿ ਦਾ ਮਾਰਗ ਸਾਂਖਤ ਸਤਿ ਦਾ ਮਾਰਗ ਹੈ। ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਵ ਦੇ ਦ੍ਰਾਰਾ, ਆਨਨਦ ਔਰ ਰਸ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਦ੍ਰਾਰਾ ਵਹ ਮਾਰਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਾ ਹੈ ਵਿਦੇਸ਼ ਔਰ ਸਾਂਘਰਸ਼ ਦੇ ਦ੍ਰਾਰਾ ਵਹ ਸ਼ਾਨਤਿ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਜਾਂਦੀ, ਉਸਕੇ ਲਿਏ ਵਿਕਾਸ ਚਾਹੀਏ। ਇਸ ਵੱਡਿਆਂ ਦੇ ਭਾਰਤੀ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਯੋਗਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਸਹੀ ਰੂਪ ਮੌਜੂਦ ਅਨਵਰਥ ਕਰਨਾ ਹੈ 'ਵ੍ਰਦ੍ਧਿਤੇਣੇਨ ਇਤਿ' ਵ੍ਰਤਪਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣਸਾਤ੍ਰ ਹੈ ਔਰ 'ਵ੍ਰਦ੍ਧਿਤੇ ਯ' ਇਸ ਵ੍ਰਤਪਤੀ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਯਹ ਪ੍ਰਸੰਸਾਰਣ ਦੀ ਜ਼ਾਤਜ਼ਾਨ ਔਰ ਜੋਧ, ਯਹ ਤ੍ਰਿਵਿਧੀ ਸਮੂਹ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਭਿਹਿਤ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਯੋਗਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਹੁਦਾਦੇਸ਼ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰਧਾਨ ਹੈ। ਇਸਕੇ ਸਾਧਨ—ਯਮ, ਨਿਯਮ, ਆਸਨ, ਪ੍ਰਾਣਾਧਾਰ, ਧਰਣਾ, ਧਿਆਨ, ਪ੍ਰਤਿਆਹਾਰ ਔਰ ਸਮਾਧਿ ਦੇ ਸਾਥੀ ਹਮਾਰੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਤਾਤਕਾਲਿਕ ਸਮਸਥਾਓਾਂ ਦੇ ਸਮਾਧਨ ਕਰਨੇ ਦੇ ਸਮਰਥ ਹੈ। ਜੈਂਸੇ ਯਮ—ਨਿਯਮ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਦੇ ਵਿਕਿਤ ਦੀ ਸਾਮਾਜਿਕ ਜੀਵਨ ਮਧੂਰ ਔਰ ਸਾਂਘਰਸ਼ ਦੇ ਬਨਾਤਾ ਹੈ। ਆਸਨ, ਪ੍ਰਾਣਾਧਾਰ ਆਦਿ ਦੇ ਸਾਥ ਏਕਾਗ੍ਰ ਹੋਕਰ ਸਤਵਪ੍ਰਧਾਨ ਹੋਣੀ ਹੈ ਜਿਸਦੇ

ਪੰ. ਪਦ. ਗੁਰੂ

ਪੰਜਾਬ ਏਣਡ ਸਿੰਘ ਬੈਂਕ

ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਅੰਕੁਰ

ਬੁਦ्धਿ ਏਕਾਗ੍ਰ ਹੋਕਰ ਸਤਵਪ੍ਰਧਾਨ ਬਨਤੀ ਹੈ ਤਥਾ ਸਮਗ੍ਰ ਸਤਿ ਕੇ ਦੇਖਨੇ ਕੀ ਸਾਮਰਥ੍ਯ ਆਤੀ ਹੈ ਔਰ ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ ਕਾ ਪਰਿਣਾਮ ਹੋਤਾ ਹੈ 'ਤਤ: ਕ੍ਸੀਧੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਾਵਰਣਮ' ਅਰਥਾਤ ਵਸਤੁਤਵ ਕਾ ਧਥਾਰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ ਦ੍ਰਾਵਾ ਹੋਤਾ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਧੋਗੀ ਅਤੀਤ, ਅਨਗਰ ਤਤਵਾਂ ਕਾ ਜਾਨਕਾਰ, ਹਾਨੋਪਾਧ ਜਾਨਕਾਰ ਠੀਕ-ਠੀਕ ਕਰਮ ਮੈਂ ਪ੍ਰਵ੃ਤਿ ਹੋ ਸਕਤਾ ਹੈ ਔਰ ਅਪਨੇ ਕਰਮਬੰਧਨ ਕੇ ਸ਼ਿਥਿਲ ਕਰ ਦੇਤਾ ਹੈ। ਉਸਦੀ ਬੁਦਧਿ ਸਾਤਿਕ ਬਨਤੀ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਵਹ ਸਮਤਾ ਮੈਂ ਸਿਥਿਤ ਹੋਕਰ ਪਕਖਪਾਤ ਰਹਿਤ ਆਚਰਣ ਕਰ ਸਕਤਾ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਵ ਕੇ ਵਿਨਾਸ਼ ਦੇ ਅਪਨੇ ਕੋ ਬਚਾਕਰ ਧਰਮਮੇਘ ਸਮਾਧਿ ਕੀ ਸਿਥਿਤ ਮੈਂ ਪਹੁੰਚਕਰ ਵਿਸ਼ਵ ਕਾ ਕਲਾਣ ਕਰਨੇ ਕਾ ਨਿਰਨਤਰ ਉਪਾਧ ਕਰਨੇ ਲਗਤਾ ਹੈ। ਤਭੀ ਜਬ ਉਸਦੀ ਪ੍ਰੇਜ਼ੇਨਟ ਸਮਾਧਿ ਸਿਥਿਤ ਹੋਤੀ ਹੈ ਉਸਦੇ ਅੰਦਰ ਬੁਦਧਿ ਦਾ ਐਸਾ ਧਰਮ ਉਦਿਤ ਹੋਤਾ ਹੈ ਜਹਾਂ ਯਹ ਸਾਤਿਕ ਬੁਦਧਿਸਮਾਧਿ ਯੁਕਤ ਹੁਏ ਬਿਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਤੀ। ਸਮਾਧਿ ਦੇ ਧੋਗਨਿੰਦਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਤੀ ਹੈ ਤਥਾ ਕਰਮਜ ਵਾਧਿਆਂ ਦੀ ਅਨੱਤ ਹੋਤਾ ਹੈ, ਪੂਰ੍ਣ ਸ਼ਾਨਤੀ ਦੀ ਅਨੁਭਵ ਹੋਤਾ ਹੈ, ਇਸਦੀ ਗੀਤਾ ਮੈਂ ਸਕੇਤ ਕਿਯਾ ਹੈ ਕਿ ਜਬ ਤਕ ਸਮਾਧਿਸਥ ਪ੍ਰੇਜ਼ੇਨਟ ਦੀ ਉਪਲਬਧੀ ਨਹੀਂ ਹੋਤੀ ਤਥਾ ਤਕ ਤਕ ਔਰ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਵਰਤਮਾਨ ਜੀਵਨ ਦੀ ਵਿਸਾਂਗਤਿਆਂ ਦੀ ਨਿਵ੃ਤਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਤੀ। ਕਿਆ ਕਰਣੀਂ ਹੈ, ਕਿਆ ਅਕਰਣੀਂ ਹੈ, ਯਹ ਵਿਵੇਕ ਹੀ ਬਤਲਾਯੇਗਾ ਔਰ ਵਿਵੇਕ ਦੇ ਉਪਲਬਧ ਕਰਨੇ ਦੇ ਲਿਏ ਵੈਰਾਗ੍ਯ ਜਗਾਨਾ ਪਢੇਗਾ। ਤਭੀ ਵਸਤੁਵਾਦੀ ਦ੍ਰ਷ਟਿ ਜੋ ਕਿ ਭੋਗਪਰਾਧਿ ਹੋਨੇ ਦੇ ਦੁਖ ਦੀ ਜਨਨੀ ਹੈ, ਦੂਰ ਹੋਕਰ ਆਤਮਵਾਦੀ ਸਰਗੀਣ ਸਤਿ ਦੀ ਦ੍ਰ਷ਟਿ ਹੋਗੀ, ਉਸ ਦ੍ਰ਷ਟਿ ਦੇ ਜੋ ਸਿੰਫ਼ਾਂਤ ਉਦ੍ਧਤ ਹੋਂਗੇ, ਵੇਂਤੇ ਤ੍ਰੈਕਾਲਿਕ ਸਤਿ ਹੋਂਗੇ ਔਰ ਨਿਰੰਦੇ ਹੋਂਗੇ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਤ੍ਰਥਿਆਂ ਨੇ ਇਸੀਲਿਏ ਇਸ 'ਸੇਧ' ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੀ।

ਜਬ ਤਕ ਸਮਾਧਿ ਪ੍ਰੇਜ਼ੇਨਟ ਦੀ ਉਪਲਬਧੀ ਨਹੀਂ ਹੋਤੀ ਤਥਾ ਤਕ ਕੋਈ ਜਾਨ ਦੇ ਨ ਤੋ ਕਰਮਾਂਸਾਧ ਸੰਸਕਾਰ ਨਿ:ਸ਼ੇ਷ ਹੋਤਾ ਹੈ ਔਰ ਨ ਸੰਸਕਾਰ ਨਿ:ਸ਼ੇ਷ ਹੁਏ ਬਿਨਾ ਮੋਕਾਹ ਔਰ ਸ਼ਵਰੂਪ ਪ੍ਰਤਿ਷਼ਠਾ ਦੀ ਕਲਾਨਾ ਦੀ ਜਾ ਸਕਤੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਤ੍ਰਿਵਿਘਦੁ: ਖਾਤਿਨਾਨਿਵ੃ਤਿਰਤਿਨਾਨਪੁਰੁ਷ਾਰਥ: ਇਸ ਸਾਂਖਿ ਸੂਤਰ ਦੇ ਤ੍ਰਿਵਿਘ ਦੁ:ਖਾਂ ਦੀ ਨਿਵ੃ਤਤੀ ਦੀ ਹੀ ਪਰਮ ਪੁਰੁ਷ਾਰਥ ਕਹਾ ਹੈ, ਇਸਦੀ ਉਪਲਬਧੀ ਤਥਾ ਹੋਤੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ 'ਪੁਰੁ਷ਾਰਥਸ਼ੂਨ੍ਧਾਨਾਂ ਗੁਣਾਨਾਂ ਪ੍ਰਤਿਪ੍ਰਸਵ: ਕੈਵਲਾਂ ਸ਼ਵਰੂਪਪ੍ਰਤਿ਷਼ਠਾ ਚਿਤਿਸ਼ਕਿਤਰਿਤਿ' ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਯਹ ਫਲਿਤਾਰਥ ਹੁਆ ਕਿ ਧੋਗ-ਸਮਾਧਿ ਮੈਂ ਆਉਂਦੇ ਹੁਏ ਬਿਨਾ ਨ ਮਨੁ਷ਾ ਸੁਖੀ ਬਨਤਾ ਹੈ ਨ ਵਿਸ਼ਵ। ਜੀਵਨ-ਮੁਤ੍ਤੁ ਦੀ ਰਹਸ਼ਾਂ ਧੋਗੀ ਹੀ ਜਾਨ ਪਾਤਾ ਹੈ, ਵਹੀ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਮਰਕਰ ਜੀਵਿਤ ਰਹਨੇ ਦੀ ਕਲਾ ਜਾਨਤਾ ਹੈ ਔਰ ਜੀਵਿਤ ਰਹਕਰ ਮਰਤਾ ਹੈ।

ਧੋਗ-ਸਮਾਧਿ ਦੀ ਹੀ ਅਖਣਡਾਕਾਰ ਵੱਤਿ ਮੈਂ ਸਿਥਿਤ ਹੋਕਰ ਧੋਗੀ ਹੁਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਿਥਿਤ ਈਸ਼ਵਰ ਦੇ ਸਾਥ ਤਦਾਕਾਰ ਹੋਤਾ ਹੈ ਤਥਾ ਸਮੂਹੀ ਸਤਿ ਦੀ ਸਾਕਾਤਕਾਰ ਕਰ ਲੇਤਾ ਹੈ ਔਰ ਜਡ-ਚੇਤਨ ਦੀ ਗ੍ਰਹਿਣੀ ਕੀਤੀ।

ਖੋਲਕਰ ਕ੃ਤਾਰਥ ਹੋਤਾ ਹੈ। ਇਸੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵ ਔਰ ਵਿਕਿਤ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਸਮਰਸ਼ ਹੋਤਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਉਪਨਿ਷ਦ ਉਦਘੋਸ਼ਿਤ ਕਰਤਾ ਹੈ

ਮਿਦਿਤੇ ਹਵਦਿਗ੍ਰਨਿਥਿਸਿਧਨਤੇ ਸਰਵਸੰਸਾਧਾ:।

ਕ੍ਸੀਧੇ ਚਾਖ ਕਰਮਾਣਿ ਤਸਿਮਨ੍ ਦ੃਷ਟੇ ਪਰਾਵਰੇ।।

ਨਿ਷ਕਾਰਥਤ: ਯਹ ਕਹਾ ਜਾ ਸਕਤਾ ਹੈ ਕਿ ਆਜ ਵਿਸ਼ਵ-ਸ਼ਾਨਤੀ ਆਕਾਸ਼ਕੁਸੁਮ ਦੀ ਭਾਂਤਿ ਅਸਭਵ ਹੋਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਮਾਧ ਵਿਸ਼ਵ ਦੇ ਆਧੇ ਦੇ ਅਧਿਕ ਦੇਸ਼ ਆਤਕਵਾਦ ਦੇ ਪੀਡਿਤ ਵਹੁੰਚ ਵਹ ਸ਼ਤਵ ਕਰਨੇ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਉਤਤਰ ਕੋਰਿਆ, ਈਰਾਨ ਔਰ ਅਮੇਰਿਕਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਯੁਦਧ ਦੇ ਲਿਏ ਤੈਤਾਰ ਹੈ। ਰਾ਷ਟਰ ਔਰ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀ ਬੀਚ, ਵਿਕਿਤ, ਵਿਕਿਤ ਦੀ ਬੀਚ ਸ਼ੋ਷ਣ, ਤਨਾਵ ਔਰ ਭਯ ਦੀ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਾਪਸ ਹੋ ਰਹਾ ਹੈ ਔਰ ਮਨੁ਷ਾ ਦੀ ਮੁਖਾ ਰਖਕਰ ਬਡੇ-ਬਡੇ ਰਾ਷ਟਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਧ ਦੀ ਅਧਿਕਾਂਸ ਭਾਗ ਪਰਮਾਣੁ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਆਵਿਕਾਰ ਔਰ ਪਰੀਕਿਣ ਪਰ ਖਰਚ ਕਰਨੇ ਮੈਂ ਲਗੇ ਹੈ। ਇਸੀ ਸਮੂਹੀ ਵਿਸ਼ਵ ਦੇ ਮੁਦ੍ਰਾਸ਼ਕੀਤਿ ਔਰ ਮਹਾਂਗਾਈ ਵਾਪਸ ਹੈ। ਇਨ ਪਰਮਾਣੁ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਕਾਰਣ ਪਰਿਆਵਰਣ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਔਰ ਵਾਤਾਰਣ ਦੇ ਅਨੇਕ ਜੀਵ-ਜਨਤੁਆਂ ਦੀ ਸਫਾਯਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਰਾਸਾਨਿਕ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੇ ਲੜਾਈ ਦੀ ਸਾਥ-ਸਾਥ ਜੀਵਾਣੁ ਯੁਦਧ, ਕੀਟਾਣੁ ਯੁਦਧ ਦੇ ਲਿਏ ਭੀ ਤੈਤਾਰੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਮੇਰਿਕਾ ਸਹਿਤ ਕੋਈ ਸਮੂਹੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਮੈਂ ਐਸੇ-ਐਸੇ ਸੰਵਮਕ ਬੀਮਾਰਿਆਂ ਦੀ ਕਾਰਣ ਪਰਿਆਵਰਣ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਕਰ ਚੁਕੇ ਹੈਂ ਜਿਸੀ ਪੂਰਾ ਕਾ ਪੂਰਾ ਦੇਸ਼ ਸਫਾਯਾ ਹੋ ਸਕਤਾ ਹੈ। ਕਹਨੇ ਦੀ ਤਾਤਪਰਾ ਯਹ ਹੈ ਕਿ ਮੂਲਧਿਵਿਹੀਨ ਜੀਵਨ-ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਕਾਰਣ ਯਹ ਸਾਬ ਹੋ ਰਹਾ ਹੈ। ਵਿਕਿਤ, ਪਰਿਆਵਰਣ ਆਤਕਵਾਦ ਔਰ ਜੀਵਨ-ਮੂਲਕਾਂ ਦੀ ਅਧਿਨਿਧਿ ਦੁ:ਖ ਦੇ ਤ੍ਰਸਤ ਹੈ। ਏਕਾਂਗੀ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮ ਔਰ ਆਨਨਦ ਦੀ ਅਭਾਵ ਹੋਤਾ ਜਾ ਰਹਾ ਹੈ। ਵਿਜਾਨ ਦੀ ਖੋਜਾਂ ਨੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਔਰ ਏਕਾਂਗੀ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਹੈ।

ਮੌਤਿਕਤਾਵਾਦੀ ਜੀਵਨ ਦਰਸ਼ਨ ਹਮਾਰੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਮਸਥਾਓਂ ਦੀ ਸੁਲਝਾਤੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਉਲਝਾਤੀ ਹੈ, ਇਸਦੀ ਧੋਗ ਕੀਟਾਣੁ ਯੁਦਧ ਦੇ ਲਿਏ ਭੀ ਤੈਤਾਰੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਸਦੀ ਧੋਗ ਕੀਟਾਣੁ ਯੁਦਧ ਦੇ ਲਿਏ ਭੀ ਤੈਤਾਰੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਤਿਮੈਤਿਕ ਅਤੇ ਅਧਿਦੈਵਿਕ ਦੁ:ਖ ਦੇ ਤ੍ਰਸਤ ਹੈ। ਏਕਾਂਗੀ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮ ਔਰ ਆਨਨਦ ਦੀ ਅਭਾਵ ਹੋਤਾ ਜਾ ਰਹਾ ਹੈ। ਵਿਜਾਨ ਦੀ ਖੋਜਾਂ ਨੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਔਰ ਏਕਾਂਗੀ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਾਰਾਈਲਾਈ, ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਨਾਲੀ ਮੈਂ ਬਹਨੇ ਨਾ ਦੋ।

ਹਿੰਦੀ ਕੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੇ ਲਿਏ ਵਰ્਷ 2019-20 ਕਾ ਵਾਰ਷ਿਕ ਕਾਰਧਕਮ

ਕ੍ਰ.ਸं.	ਕਾਰਧ ਵਿਵਰਣ	'ਕ' ਕ੍਷ੇਤਰ	'ਖ' ਕ੍਷ੇਤਰ	'ਗ' ਕ੍਷ੇਤਰ			
1.	ਹਿੰਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਮੁੱਲ ਪਤਾਚਾਰ (ਈ-ਮੇਲ ਸਹਿਤ)	1. ਕ ਕ੍਷ੇਤਰ ਸੇ ਕ ਕ੍਷ੇਤਰ ਕੋ 2. ਕ ਕ੍਷ੇਤਰ ਸੇ ਖ ਕ੍਷ੇਤਰ ਕੋ 3. ਕ ਕ੍਷ੇਤਰ ਸੇ ਗ ਕ੍਷ੇਤਰ ਕੋ 4. ਕ ਕ੍਷ੇਤਰ ਸੇ ਕ ਵ ਖ ਕ੍਷ੇਤਰ ਕੋ ਕੇ ਰਾਜਿ/ਸੰਘ ਕ੍਷ੇਤਰ ਕੇ ਕਾਰਧਲਿਯ/ਵਾਕਿਤ	100% 100% 65% 100%	1. ਖ ਕ੍਷ੇਤਰ ਸੇ ਕ ਕ੍਷ੇਤਰ ਕੋ 2. ਖ ਕ੍਷ੇਤਰ ਸੇ ਖ ਕ੍਷ੇਤਰ ਕੋ 3. ਖ ਕ੍਷ੇਤਰ ਸੇ ਗ ਕ੍਷ੇਤਰ ਕੋ 4. ਖ ਕ੍਷ੇਤਰ ਸੇ ਕ ਵ ਖ ਕ੍਷ੇਤਰ ਕੋ ਕੇ ਰਾਜਿ/ਸੰਘ ਕ੍਷ੇਤਰ ਕੇ ਕਾਰਧਲਿਯ/ਵਾਕਿਤ	90% 90% 55% 90%	1. ਗ ਕ੍਷ੇਤਰ ਸੇ ਕ ਕ੍਷ੇਤਰ ਕੋ 2. ਗ ਕ੍਷ੇਤਰ ਸੇ ਖ ਕ੍਷ੇਤਰ ਕੋ 3. ਗ ਕ੍਷ੇਤਰ ਸੇ ਗ ਕ੍਷ੇਤਰ ਕੋ 4. ਗ ਕ੍਷ੇਤਰ ਸੇ ਕ ਵ ਖ ਕ੍਷ੇਤਰ ਕੋ ਕੇ ਰਾਜਿ/ਸੰਘ ਕ੍਷ੇਤਰ ਕੇ ਕਾਰਧਲਿਯ/ਵਾਕਿਤ	55% 55% 55% 55%
2.	ਹਿੰਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਪਤ੍ਰਾਂ ਕਾ ਉਤਰ ਹਿੰਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਜਾਨਾ	100%	100%	100%			
3.	ਹਿੰਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਟਿਕਿਤਾ	75%	50%	30%			
4.	ਹਿੰਦੀ ਮਾਧਿਮ ਸੇ ਪ੍ਰਸ਼ਿਕਾਣ ਕਾਰਧਕਮ	70%	60%	30%			
5.	ਹਿੰਦੀ ਟਕਣ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਏਵਾਂ ਆਸ਼ੁਲਿਪਿਕ ਕੀ ਭਰ੍ਹੀ	80%	70%	40%			
6.	ਹਿੰਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਡਿਕਟੇਸ਼ਨ/ਕੀ ਬੋਰ्ड ਪਰ ਸੀਧੇ ਟਕਣ (ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਕਾਰ)	65%	55%	30%			
7.	ਹਿੰਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ਿਕਾਣ (ਭਾਸ਼ਾ, ਟਕਣ, ਆਸ਼ੁਲਿਪਿ)	100%	100%	100%			
8.	ਦ੍ਰਵਿਭਾਸ਼ੀ ਪ੍ਰਸ਼ਿਕਾਣ ਸਾਮਗ੍ਰੀ ਤੈਤਾਰ ਕਰਨਾ	100%	100%	100%			
9.	ਜਨਨਿਲ ਔਰ ਮਾਨਕ ਸੰਦਰਭ ਸੁਸ਼ਕਾਂ ਕੋ ਛੋਡਕਰ ਪੁਸ਼ਟਕਾਲਾਅ ਕੇ ਕੁਲ ਅਨੁਦਾਨ ਮੌਜੂਦਾ ਸੇ ਡਿਜਿਟਲ ਵਸਤੂਆਂ ਅਥਾਤ ਹਿੰਦੀ ਈ-ਪੁਸ਼ਟਕ ਸੀਡੀ/ਡੀਵੀਡੀ, ਐਨਡ੍ਰਾਇਵ ਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਔਰ ਕ੍਷ੇਤ੍ਰੀਂ ਭਾਸ਼ਾਓਂ ਦੀ ਹਿੰਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਪਰ ਵਾਕਿਤ ਗਈ ਰਾਖਿ ਸਹਿਤ ਹਿੰਦੀ ਪੁਸ਼ਟਕਾਂ ਕੀ ਖਰੀਦ ਪਰ ਕਿਯਾ ਗਿਆ ਵਾਕਿਤ।	50%	50%	50%			
10.	ਕਾਂਪਿਊਟਰ ਸਹਿਤ ਸਭੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੇ ਇਲੇਕਟ੍ਰਾਨਿਕ ਉਪਕਰਣਾਂ ਕੀ ਦ੍ਰਵਿਭਾਸ਼ੀ ਰੂਪ ਮੌਜੂਦਾ ਕੀ ਖਰੀਦ।	100%	100%	100%			
11.	ਵੇਬਸਾਈਟ ਦ੍ਰਵਿਭਾਸ਼ੀ ਹੋ	100%	100%	100%			
12.	ਨਾਗਰਿਕ ਚਾਰਟਰ ਤੇ ਜਨ ਸੂਚਨਾ ਬੋਰਡਾਂ ਆਦਿ ਕਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਦ੍ਰਵਿਭਾਸ਼ੀ ਹੋ	100%	100%	100%			
13.	(I) ਮੰਤਰਾਲਾਯਾਂ/ਵਿਭਾਗਾਂ ਔਰ ਕਾਰਧਲਾਯਾਂ ਤੇ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਕੇ ਅਧਿਕਾਰਿਆਂ (ਡ.ਸ./ਨਿਵੇ/ਸ.ਸ.) ਦੀਆਂ ਅਪਨੇ ਮੁਖਾਲਾਅ ਸੇ ਬਾਹਰ ਸਥਿਤ ਕਾਰਧਲਾਯਾਂ ਕੀ ਨਿਰੀਕਾਣ (ਕਾਰਧਲਾਯਾਂ ਕੀ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਾਤ)	25% (ਨ੍ਯੂਨਤਮ)	25% (ਨ੍ਯੂਨਤਮ)	25% (ਨ੍ਯੂਨਤਮ)			
	(II) ਮੁਖਾਲਾਅ ਮੌਜੂਦਾ ਸੇ ਸਥਿਤ ਅਨੁਭਾਗਾਂ ਕੀ ਨਿਰੀਕਾਣ	25% (ਨ੍ਯੂਨਤਮ)	25% (ਨ੍ਯੂਨਤਮ)	25% (ਨ੍ਯੂਨਤਮ)			
14.	ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਸੰਬੰਧੀ ਬੈਠਕਾਂ (ਕ) ਹਿੰਦੀ ਸਲਾਹਕਾਰ ਸਮਿਤਿ (ਖ) ਨਗਰ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਕਾਰਧਾਨਵਾਨ ਸਮਿਤਿ (ਖ) ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਕਾਰਧਾਨਵਾਨ ਸਮਿਤਿ		ਵਰ਷ ਮੌਜੂਦਾ ਸੰਬੰਧੀ ਬੈਠਕਾਂ ਵਰ਷ ਮੌਜੂਦਾ ਬੈਠਕਾਂ (ਪ੍ਰਤਿ ਤਿਵਾਹੀ ਏਕ ਬੈਠਕ) ਵਰ਷ ਮੌਜੂਦਾ ਬੈਠਕਾਂ (ਪ੍ਰਤਿ ਤਿਵਾਹੀ ਏਕ ਬੈਠਕ)				
15.	ਕੋਡ, ਮੈਨੁਅਲ, ਫਾਰਮ, ਪ੍ਰਕਿਧਾ ਔਰ ਸਾਹਿਤਾ ਕੀ ਹਿੰਦੀ ਅਨੁਵਾਦ		100%				

ਸਾਂਜੀਵ ਸ਼੍ਰੀਵਾਸਤਵ

ਕਿਤਨਾ ਸੁਨਦਰ ਦੇਸ਼ ਹਮਾਰਾ
ਹਾਰਿਆਲੀ ਕੋ ਲਿਯੇ ਧਹਾਂ ਪਰ,
ਨਾਚ ਰਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਿਖਾ ਮਨੋਹਰ
ਪਕਥੀ ਕਰਤੇ ਰਹਤੇ ਕਲਰਵ,
ਨੀਰ ਨਦੀ ਕਾ ਬਹਤਾ ਅਵਿਰਲ
ਰਾਮ, ਕ੃ਣ ਕਾ ਮਰ੍ਮ ਧਹਾਂ ਪਰ,
ਵੇਦ ਜਾਨ, ਵਿਜਾਨ ਧਹਾਂ ਪਰ
ਗੈਤਮ ਬੁੜ੍ਹ ਕਾ ਸਮਭਾਵ ਨਿਰਨਤਰ,
ਗੁਰੂਆਂ ਕਾ ਤਾਂਗ ਧਹਾਂ ਪਰ
ਆਓ ਝਨਸੇ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੋਕਰ,
ਚਲੋ ਪਰਸ਼ਪਰ ਪ੍ਰਗਤਿ ਪਥ ਪਰ,
ਵਿਸ਼ਵ ਮੌਂ ਫਿਰ ਪ੍ਰੇਮ ਬਢਾਕਰ,
ਵਸੁਧੈਵ ਕੁਟੁੰਬਕਮ ਕਾ ਭਾਵ ਬਢਾਕਰ
ਭਾਰਤਵਰ्ज ਕੋ ਕਰੋਂ ਚਰਮ ਪਰ ।

ਤੁਪ ਮਹਾਪ੍ਰਬਾਂਧਕ, ਯੋਜਨਾ ਵਿਕਾਸ ਵਿਭਾਗ

ਅਨੰਕੜਾ ਪਾਈਲੀ

ਰਾਜੀਵ ਰਾਧ

ਕਿਆ ਅਜਬ-ਗਜਬ ਹੈ, ਯਹ ਦੁਨਿਆ,
ਜਹਾਂ ਪਥਰਾਂ ਮੌਂ, ਫੂਲ ਖਿਲ ਜਾਤੇ ਹਨੋਂ,
ਕੁਛ ਅਜਨਕੀ ਭੀ ਅਪਨੇ ਬਨ ਜਾਤੇ ਹਨੋਂ।
ਅਪਨੇ ਕੁਛ ਅਜੀਜ, ਜਾਨੀ ਦੁਸ਼ਮਨ ਬਨ ਜਾਤੇ ਹਨੋਂ।

ਯਹ ਸਥ ਸੱਗਤ ਕਾ ਅਸਰ ਹੈ,
ਧਾ ਫਿਰ ਵਿਲੁਪਤ ਹੋਤੇ ਸੱਸਕਾਰਾਂ ਕਾ,
ਇਸ ਮਾਯਾ-ਮੋਹ ਕੀ ਦੁਨਿਆ ਮੌਂ,
ਰਿਖੇ ਤਾਰ-ਤਾਰ ਹੋ ਜਾਤੇ ਹਨੋਂ।

ਇਸ ਕਲਿਯੁਗੀ ਦੁਨਿਆ ਮੌਂ,
ਮੁਦੋਂ ਕੋ ਕਫਨ ਭੀ ਨਸੀਬ ਨਹੀਂ ਹੋਤਾ।
ਔਰ ਕੁਛ ਹਸੀਨਾਓਂ ਕੀ ਕਬੋਂ ਪਰ,
ਧਾਦਗਾਰ ਮੌਂ ਤਾਜਮਹਲ ਭੀ ਬਨਾਏ ਜਾਤੇ ਹਨੋਂ।

ਕਲ ਤਕ ਤੋ ਤੁਮ ਇੱਸਾਨ ਥੇ,
ਆਜ ਇੱਸਾਨਿਧਤ ਕਹਾਂ ਗੱਈ,
ਅਪਨੇ ਪਰ ਬੀਤੀ ਤੋ,
ਤੋ ਹੈਵਾਨਿਧਤ ਕਹਾਂ ਗੱਈ।

ਦੂਸਰਾਂ ਕੇ ਆਸੁਆਂ ਕਾ,
ਤੁਮਨੇ ਬਹੁਤ ਮਜਾਕ ਉਡਾਯਾ,
ਅਪਨੇ ਪਰ ਆਈ ਜਬ ਮੁਸੀਬਤ,
ਕਿਥੋਂ ਜੀਵਨ ਕੋ ਨਰਕ ਬਤਾਯਾ।

ਕਿਥੋਂ ਇੱਸਾਨ ਨਹੀਂ ਸੋਚਤਾ,
ਕਲ ਤਉਕੇ ਅਪਨੇ ਭੀ ਹਿੱਸਾ ਕੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਂਗੇ,
ਖੂਨ-ਖਰਾਬੇ ਕੀ ਇਸ ਦੁਨਿਆ ਮੌਂ,
ਇੱਸਾਨਿਧਤ ਫਿਰ ਤਾਰ-ਤਾਰ ਹੋਗੀ।

ਪ੍ਰ. ਕਾ. ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ

ਅਗਰ ਹਮ ਸੰਕ਷ਣ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀਖਤੇ ਤੋ ਹਮ ਬਿਨ ਪਾਨੀ ਮਛਲੀ ਕੇ ਸਮਾਨ ਹੋ ਜਾਏਂਗੇ ।

ਮਾਂਗ੍ਰਾਸਾ

ਵੈਖਚ ਕੁਮਾਰ ਮਿਸ਼ਨ

ਮਾਂ ਹੈ ਤੋ ਕੋਈ ਖ੍ਯਾਲ ਰਖਾਤਾ ਹੈ,
ਛਿੰਦਗੀ ਕੇ ਸਫਰ ਕਾ ਹਾਲ ਰਖਾਤਾ ਹੈ।

ਮੈਨੇ ਮਾਂ ਸੇ ਕਹਾ, ਬਡਾ ਬੇਚੈਨ ਰਹਤਾ ਹੈ,
ਸੁਨਕਰ ਯੇ ਸੁਵਾਸੇ ਜਧਾਦਾ ਵੀ ਬੇਚੈਨ ਰਹਤੀ ਹੈ।

ਮਾਂ ਕਹਤੀ ਹੈ, ਪਛਲੇ ਤ੍ਰੂ ਖਾਨਾ ਤੋ ਖਾ ਲੇ,
ਫਿਰ ਤੇਰੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਕਾ ਹਾਲ, ਵਸ਼ ਮਿਲ ਕੇ ਨਿਕਾਲੋ।

ਜਾ ਰਹਾ ਹੈ ਮੈਂ, ਮਾਂ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਤੋ ਦੇ ਸੁਡੋ,
ਹਲਦੀ-ਚੁਨੇ ਕਾ ਟੀਕਾ ਲਗਾਕਰ ਕਹਤੀ ਹੈ,
ਜਾ ਬੇਟੇ ਯਹ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਹੈ ਸੇਰਾ ਤੁਡੋ।

ਨਿਕਲਾ ਜਥ ਧਾਰ ਸੇ, ਤੋ ਤੁਸਕੀ ਆਂਖੋ ਰੋ ਰਹੀਆਂ ਥੀਂ,
ਪਲਟ ਕਰ ਦੇਖਾਂ, ਤੋ ਵੀ ਖੁਸ਼ੀ ਸੇ ਆੱਸ੍ਥ ਛਿਪਾ ਰਹੀ ਥੀ।

ਮੈਨੇ ਕਹਾ ਮਾਂ ਤੂ ਕਿਧੋ ਛਿਪਾਤੀ ਹੈ ਆੱਸ੍ਥ,
ਤੂ ਤਥਰ ਛਿਪਾਤੀ ਹੈ, ਤੋ ਮੇਰੇ ਆਂਖਾਂ ਮੌਂ ਭਰ ਆਤੇ ਹੈਂ ਆੱਸ੍ਥ।

ਜਾ ਬੇਟਾ ਤੁਡਾ ਪਰ, ਜੀਵਨ ਕੇ ਦੁਖਾਂ ਕਾ ਸਾਧਾ ਨ ਪਢੋ,
ਤੂ ਜੀਵਨ ਕੀ ਹਾਰ ਮੁਝਕਾਲੋਂ ਕੋ ਬਡੇ। ਸਾਹਸ ਸੇ ਲਡੋ।
ਆ ਗਈ ਕਦਮਾਂ ਮੌਂ ਸ਼ਪੂਰਿਤਾ, ਮਾਂ ਕਾ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਪਾਕਰ,
ਅਥ ਚਾਹੇ ਜੀਵਨ ਕੀ ਕੋਈ ਸਮਸਥਾ ਹੋ, ਮੈਂ ਮਾਨ੍ਗਾ ਤੁਸੇ ਹਰਾਕਰ।

ਮਾਂ ਪ੍ਰੇਤਤੀ ਹੈ ਹਾਲ, ਜਥ ਪਰਦੇਸ਼ ਮੈਂ ਹੋਤਾ ਹੈ,
ਕਿਥਾ ਬਤਾਊ ਤੁਸੇ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਸਕੀ ਧਾਦ ਮੈਂ ਰੋਤਾ ਹੈ।

ਛੱਸਾ ਦੇਤੀ ਹੈ ਵੀ ਸੁਡੋ, ਮੇਰੇ ਬਚਪਨ ਕੇ ਕਿਝੋ ਸੁਨਾਕਰ,
ਮੈਂ ਭੀ ਛੱਸ ਦੇਤਾ ਤਨ ਪਰ ਸਾਰੇ ਗਮਾਂ ਕੋ ਭੁਲਾਕਰ।

ਸੋਤੇ ਹੁਏ ਸਦਿੰਧਿਆਂ ਕੀ ਰਾਤ ਮੈਂ, ਧੂੰ ਦੇ ਕਰ ਸੁਡਾਕੋ ਠਿਕਰਾਤੇ,
ਮਹਸੂਸ ਕਿਧਾ ਮੈਨੇ ਕਿਸੀ ਕੀ, ਮੇਰੇ ਤਨ ਪਰ ਕਬਲ ਲਪੇਟਾਤੇ।

ਮੇਰੇ ਕਿਝੋ, ਮੇਰੀ ਕਹਾਨੀ, ਤੁਸੇ ਜਧਾਦਾ ਕੋਈ ਨ ਜਾਨੇ,
ਸਿਲਤਾ ਹੈ ਪਲ ਦੀ ਪਲ, ਪ੍ਰੁੱਛ ਲੇਤਾ ਹੈ ਜਾਨੇ ਅਨਜਾਨੇ।

ਆਂਚਲਿਕ ਕਾਰਾਲਿਯ, ਬਰੇਲੀ

ਪ੃ਥਕੀ ਪਰ ਜੀਵਨ ਬਚਾਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਪਾਨੀ ਬਚਾਓ।

ਵੀ. ਏਸ. ਮਿਸ਼ਨ

ਇੰਤਖਾਬੀ ਮੌਸਮ, ਖਾਸੀ ਹੈ ਸ਼ੋਰਗੁਲ।

ਗੀਧਿਆਂ ਨੇ ਸਾਜ ਛੇਡੀ ਮੌਸੀਕੀ ਬੁਲਿੰਗੁਲ।।

ਗਾਡੀ ਕੇ ਕਾਫਿਲੇ, ਸ਼ਾਰੀਰ ਸ਼ਰਾਬਾ ਆਂਧੀ।
ਨੁਕਕਙਕ ਕੇ ਮਜਲਿਸਾਂ ਮੌਸਮ, ਕਾਤਿਲ ਬਨੇ ਹੈਂ ਗੱਧੀ।।

ਮੁਕਮਮਲ ਹੁਏ ਨ ਵਾਦੇ, ਕੈਸਾ ਫਿਤੂਰ ਹੈ।

ਵਾਦੀਆਂ ਕਾ ਨਿਆ ਪਿਟਾਰਾ ਹਾਜਿਰ ਹੁਜੂਰ ਹੈ।।

ਜਲਵਾ ਜਨਾਬੇਆਲੀ ਕਾ, ਕੁਛ ਧੁੰ ਹੁਆ ਨੁਮਾਯਾ।
ਪੈਂਦਲ ਹੀ ਚਲ ਰਹੇ ਹੈਂ ਕਦਮਬੋਖੀ ਕਰਾਨੇ ਵਾਲੇ।।

ਤਜੇ ਜਮ੍ਹਾਰਿਧਿਤ ਕੀ, ਕੈਸੀ ਹੈ ਬਾਨਗੀ।
ਅਮੀਰਾਂ ਕੇ ਚਾਂਚਲੇ ਹੈਂ ਗਰੀਬਾਂ ਸੇ ਦਿਲਲਗੀ।।

ਆਂਚਲਿਕ ਕਾਰਾਲਿਯ, ਭੌਪਾਲ

विरासत

“जिस प्रकार खेतों में खरपतवार के नष्ट होने से फसल लहलहा उठती है ठीक उसी तरह बुराइयों के विध्वंस से अँच्छाइयों के बीज स्वपोषित होने लगते हैं।” इसी प्रेरक विवेचना के साथ वर्गावसान हो गया और प्राध्यापक स्टाफ रूम की ओर चल पड़े। “नमस्कार राधेश्याम जी” कक्षा से निकलते ही समाजशास्त्र की प्राध्यापिका ने कहा। ऊँचा कद, पुष्ट शरीर और सिर पर सफेद बाल, मानो प्रकृति ने व्यक्तित्व के अनुसार ही उनकी छवि निर्मित की हो। महाविद्यालय का ऐसा कोई भी प्राध्यापक नहीं था जो उनसे प्रभावित न हो और उनका सम्मान न करता हो। डॉ. राधेश्याम प्रदेश के बेजोड़ प्राध्यापिकों में से एक थे। अध्यापन कला, वकृता और विद्वता का ऐसा संगम जिसमें अवगाहन करने वाला छात्र शैक्षणिक ऊँचाइयों को स्वतः ही स्पर्श कर लेता। उनके पढ़ाए न जाने कितने ही छात्र देश एवं विदेश में उच्चाधिकारी थे और उनके मार्गदर्शन में शोध करने वाले छात्रों ने विभिन्न विश्वविद्यालयों में ख्याति प्राप्त की थी।

डॉ. राधेश्याम की प्रबल इच्छा थी कि उनकी इस शैक्षणिक विरासत को उनका पुत्र कदम आगे बढ़ाए परंतु उनके पुत्र ने पढ़ाई-लिखाई में कभी मन ही नहीं लगाया। पिता के विराट व्यक्तित्व के समक्ष उनकी कोई भी शैक्षणिक योग्यता लघु ही साबित होती और इस कुण्ठा में ज्यों-त्यों उन्होंने स्नातक की परीक्षा तो उत्तीर्ण की लेकिन उनका प्राप्तांक औसत ही रहा। पिता के सम्मान में उसने स्नातकोत्तर की पढ़ाई जारी रखी पर आधे मन से। डॉ. राधेश्याम प्रयास भी करते तो पुत्र के नए-नए बहाने। कुल मिलाकर यही वह मोर्चा था जहाँ वह अपने आप को विवश पाते। नित्य भोजन के समय पिता-पुत्र में मौन संग्राम छिड़ा रहता था।

राधेश्याम जी आज देर से घर पहुंचे। पिता-पुत्र में मतभेद अवश्य था किंतु कदम अब भी पिताजी का खाने पर इंतजार कर रहा था। ठण्ड के मौसम में गर्मागरम कढ़ी पिता-पुत्र दोनों की पसन्द थी। कदम की माता जी ने दोनों के लिए एक साथ खाना परोसा। “एम.ए. के अंतिम वर्ष में जैसी तुम्हारी तैयारी चल रही है मुझे नहीं लगता कि इस बारे का तुम्हारा परीक्षा परिणाम कुछ अलग होगा। ऐसे परीक्षाफल व ज्ञान से जीवन यापन भी निष्क्रिय ही होगा।” पिता जी ने पहला निवाला लेते ही कहा। परीक्षा के अच्छे परिणाम और डिग्री क्या कभी आदर्श जीवन स्तर के आंकलन का आधार हो सकते हैं। स्थानीय लोगों के लिए यह उनकी सोच बन गई है कि ज्ञान के बदले कर्म पर ध्यान केन्द्रीत किया जाए तो समाज का ज्यादा भला होता है क्योंकि ज्ञान बहुधा अकर्मण्यता के लिए आवरण के रूप में ही प्रयुक्त होता है। कदम ने विनम्रता से जवाब दिया। “लेकिन तुम्हारा जो हाल है उसमें

भी कौन सी विशेष बात है जो तुम्हारे उजले भविष्य की ओर इशारा करती है। दिनभर कॉलेज के कैंटीन में बैठे हुए मिलते हो। दूसरे प्राध्यापक के पुत्र भी तो हमारे महाविद्यालय में पढ़ते हैं। क्या तुम्हें उनमें और स्वयं में कोई अंतर नजर नहीं आता। मेरी छत्र-छाया में अध्ययन करने के लिए छात्र तरसते हैं और तुम हो कि मुझे सीखाने चले। लगता है तुम्हें मेरे स्थान पर होना

देवेन्द्र कुमार

चाहिए और मुझे तुम्हारे स्थान पर।” तुकरते हुए डॉ. राधेश्याम ने कहा। पुत्र को बात अच्छी नहीं लगी लेकिन उसे पता था कि उसकी घर में स्थिति क्या है। कुछ दिन पहले ही पास में झुग्गियों के बीच स्थित पुस्तकालय में पुस्तकालयाध्यक्ष पद के लिए इश्तहार आया था। रात भर की व्याकुलता के बाद कदम ने निर्णय लिया कि इस पद के लिए वह आवेदन करेगा। उसने स्थानीय पुस्तकालय में पुस्तकालयाध्यक्ष की नौकरी प्रारम्भ कर दी। पिता बहुत बिगड़े परंतु कदम अपेक्षाकृत भले ही कम शिक्षित हो मन के मालिक थे।

पुस्तकालय में कदम का मन लग गया था। कई दाढ़ी वाले झोलाछाप नेतानुमा लोग वाचनालय में आते और विभिन्न विषयों पर बातें करते जिनमें सामाजिक भेदभाव, अर्थर्होन जनतंत्र, शोषण, गरीबी, सरकार की संवेदनशीलता जैसे कई विषय होते थे। कदम भी इन चर्चाओं में भाग लेता। आज आया हुआ व्यक्ति कुर्ते पर कलम खोंचे हुए, मोटे फ्रेम का चश्मा और बगल में कपड़े का झोला लटकाया हुआ। “क्या आप किसी अखबार के संपादक हैं?” कदम ने जिज्ञासावश पूछा। “जी हाँ दैनिक-अग्निबाण। यही कोई लगभग 10,000/- प्रतियाँ जिले में निकलती हैं। क्या आप अखबार नहीं पढ़ते?” संपादक महोदय ने कदम के बातों का जबाब देते हुए कहा। मैं अखबार पढ़ता हूँ लेकिन जिसके संपादक आप हैं शायद वो नहीं। अखबार के पृष्ठ, अतिरिक्तांक, विज्ञापन से कमाई और अनेक विषयों के बारे में चर्चा शुरू हो गई थी। कदम ने पूछा कि अभी कौन सा ज्वलंत विषय आपके संपादकीय पृष्ठ पर जड़ किए हुए हैं। “भला किसी विकल्प के वर्तमान संसाधन को नष्ट करना कहाँ की समझदारी है? ये तो वही बात हुई कि गाँवों में बिजली के खंभे ही नहीं लगे हैं और वहाँ दीपक जलाने के लिए कैरोसिन की आपूर्ति पर रोक लगा दी गई हो।” बात मेरे समझ से परे है जरा स्पष्ट बताइए। आँखों की हया बता रही थी कि कदम इस मुद्दे से अंजान है। “अरे यही कि जिस झुग्गी में आपका पुस्तकालय है उस बस्ती को उजाड़कर शहरी विकास मंत्री उसके स्थान पर नए पक्के मकान बनवाना चाहते हैं। हाल ही में सरकारी

ਗੋਬਣਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਹਰ ਦੇ ਸੌਨਦਰ੍ਯ ਵਰਧਨ ਕੇ ਲਿਏ ਜ਼ੁਗਗੀ ਝੋਪਡੀ ਤੁਝਾਡੀ ਜਾਏਗੀ। ਇਸੀ ਵਿ਷ਯ ਮੋਂ ਸਥਾਨੀਯ ਲੋਗਾਂ ਦੀ ਰਾਨੀ ਜਾਨਨੇ ਆਇਆ ਥਾ ਜਿਸੇ ਅਖ਼ਬਾਰ ਮੋਂ ਛਾਪ ਸਕੂਂ। ਭਲਾ ਸਥਾਨੀਯ ਲੋਗਾਂ ਦੀ ਰਾਨੀ ਕੋ ਭੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਮੋਂ ਸਥਾਨ ਮਿਲਨਾ ਚਾਹਿਏ ਕਿ ਨਹੀਂ? ਕਿਥੁਹ ਤਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਰਗ ਦੇ ਖਾਸ ਲੋਗ ਅਖ਼ਬਾਰ ਕੋ ਜਕੜੇ ਰਹੇਂਗੇ। ਆਪਕਾ ਪੁਸ਼ਟਕਾਲਿਅਤ ਦੇਖਾ ਸੋ ਯਹਾਂ ਚਲਾ ਆਇਆ, ਥਕਾਨ ਭੀ ਲਗੀ ਥੀ ਔਰ ਯਹ ਵਿਚਾਰ ਭੀ ਥਾ ਕਿਸੀ ਸਜ਼ਜਨ ਦੇ ਮੁਲਾਕਾਤ ਹੋ ਗਿਆ ਤੋ ਉਨਕਾ ਵਿਚਾਰ ਔਰ ਮਿਲ ਜਾਏਗਾ। ਦੇਖਿਏ ਮੇਰਾ ਅੰਦਰ ਸਹੀ ਨਿਕਲਾ ਔਰ ਆਪ ਮਿਲ ਗਏ।” ਦੋਨੋਂ ਹੱਸ ਪਢੇ। ਸ਼ਹਰ ਦੇ ਸੌਨਦਰ੍ਯ ਵਰਧਨ ਅੱਛੀ ਬਾਤ ਹੈ ਕਿਨ੍ਤੁ ਬਿਨਾ ਕਿਸੀ ਵੈਕਲਪਿਕ ਵਿਵਸਥਾ ਦੇ ਲੋਗਾਂ ਦੇ ਤੁਝਾਡਨਾ ਕਿਸੀ ਜਨਤੰਤ ਮੋਂ ਐਚਿਤਰਪੂਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਕਦਮ ਦੀ ਯਹ ਬਾਤ ਬਿਲਕੁਲ ਅੱਛੀ ਨਹੀਂ ਲਗੀ। ਸ਼ਾਂਤਿਕ ਮਹੋਦਾਤ ਦੀ ਥਕਾਨ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਔਰ ਵੇਂ ਆਮ ਲੋਗਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਮੋਂ ਜਗਹ ਦੇਨੇ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਦੀ ਮੂਰਤ ਰੂਪ ਦੇਨੇ ਦੇ ਲਿਏ ਜਾ ਚੁਕੇ ਥੇ। ਕਦਮ ਦੀ ਬਸਤੀ ਮੋਂ ਪਕੜ ਕੁਛ ਅਧਿਕ ਹੀ ਥੀ। ਲੋਗਾਂ ਦੇ ਸਮਝਾਨ ਤੇ ਅੱਛੀ ਤਰਹ ਆਇਆ ਥਾ। ਵਕੂਤ ਵ ਸੰਪ੍ਰੇ਷ਣ ਕਲਾ ਪਿਤਾ ਦੀ ਸਮਾਨ ਤੋ ਨਹੀਂ ਲੇਕਿਨ ਲੋਗਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਤੋਂ ਕਾਰੀ ਸਕਤੀ ਥੀ। ਮਹਾਵਿਦਾਲਿਅਤ ਦੀ ਕੈਂਟਿਨ ਮੋਂ ਬੈਠਕਰ ਸਮਾਜਿਕ ਸਰੋਕਾਰ ਦੀ ਹੋਰੀ ਤੋਂ ਵਿਚਾਰ-ਵਿਰਸ਼ ਹੋਤਾ ਰਹਿੰਦਾ ਥਾ। ਬਸਤੀ ਦੀ ਲੋਗਾਂ ਦੀ ਸਾਥ-ਸਾਥ ਕੁਛ ਸਥਾਨੀਯ ਜਨਪ੍ਰਤਿਨਿਧਿ ਭੀ ਤੁਝਕੇ ਪਕਾਵ ਮੋਂ ਥੇ। ਫੈਸਲਾ ਹੁਆ ਕਿ ਮੰਤ੍ਰੀ ਦੀ ਵਿਰਲ੍ਹਦੂ ਘੇਰਾਵ ਦੀ ਆਧੋਜਨ ਕਰ ਦਬਾਵ ਬਨਾਵਾ ਜਾਏ ਕਿ ਗੋਬਣਾ ਕਿਸੀ ਤਰਹ ਵਾਪਸ ਲਿਆ ਜਾਏ। ਪਹਲੇ ਤੁਝਾਡੇ ਵਾਲੇ ਲੋਗਾਂ ਦੀ ਵੈਕਲਪਿਕ ਆਵਾਸ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕਰਨੇ ਦੇ ਪਸ਼ਚਾਤ ਹੀ ਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਰੰਭ ਹੋ।

ਆਜ ਵਹੀ ਦਿਨ ਥਾ। ਡਾਕਾਂ ਰਾਧੇਸ਼ਯਾਮ ਪ੍ਰਾਤ:ਕਾਲ ਦੇ ਅਨਮੰਨੇ ਥੇ ਕਿ ਕਿਸੀ ਮਹਾਵਿਦਾਲਿਅਤ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਿਸੀ ਕੀ ਦੂਰੀ ਪਰ ਸ਼ਹਰੀ ਵਿਕਾਸ ਮੰਤ੍ਰੀ ਤਾਕੁਰ ਰਖੁਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਘਰ ਪਰ ਉਨਕੇ ਪੁਤ੍ਰ ਕਦਮ ਦੀ ਨੇਤ੍ਰਤ੍ਵ ਮੋਂ ਜ਼ੁਗਗੀ ਝੋਪਡੀ ਵਾਸਿਓਂ ਦੇ ਏਕ ਲਮ्बੇ ਜੁਲੂਸ ਨੇ ਮੰਤ੍ਰੀ ਮਹੋਦਾਤ ਦੀ ਘਰ ਦੀ ਘੇਰਾਵ ਕਿਆ ਥਾ। ਅਭੀ ਤਕ ਸਮਾਚਾਰ ਯਹ ਥਾ ਕਿ ਮੰਤ੍ਰੀ ਜੀ ਪੁਲਿਸ ਵ ਅਪਨੇ ਗੁਰ੍ਗੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਦੇ ਇਸ ਜੁਲੂਸ ਦੀ ਦਮਨ ਕਰਨੇ ਦੇ ਲਿਏ ਤੈਤੀ ਬੈਠੇ ਥੇ। ਡਾਕਾਂ ਰਾਧੇਸ਼ਯਾਮ ਇਸੀ ਕਾਰਣਵਾਸ ਤੁਝਾਗਨ ਥੇ ਕਿਸੀ ਇਸ ਤਰਹ ਦੀ ਘਟਨਾਕਮਾਂ ਦੀ ਪਹਿਲਾਨ ਉਨਸੇ ਛਿਹਾ ਨ ਥਾ। ਹੁਆ ਵਹੀ ਜਿਸਕੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੋਤੇ ਹੋਏ ਭੀ ਉਨਕੇ ਮਨ ਉਸੇ ਮਨਨੇ ਦੇ ਲਿਏ ਤੈਤੀ ਨ ਥਾ। ਜੁਲੂਸ ਮੋਂ ਪੁਲਿਸ ਬਲ ਦੀ ਜ਼ਿਵਾਬੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੀ ਫਲਸ਼ਵਰੂਪ ਅਫਰਾ-ਤਫਰੀ ਮਚ ਗਿਆ। ਨ ਜੁਲੂਸ ਕਾਬੂ ਮੋਂ ਆਇਆ ਥਾ ਔਰ ਨ ਹੀ ਦਮਨ ਰੁਕਾਵਾ ਥਾ। ਇਸੀ ਕ੍ਰਮ ਮੋਂ ਕਦਮ ਦੀ ਗੱਭੀਰ ਚੋਟੇਂ ਆਈ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਚੇਤ ਅਵਸਥਾ ਮੋਂ ਅਸਪਤਾਲ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿਯਾ ਗਿਆ।

ਡਾਕਾਂ ਰਾਧੇਸ਼ਯਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਬਲ ਇੱਛਾ ਹੋ ਰਹੀ ਥੀ ਕਿ ਦੈਡੁਕਰ ਪੁਤ੍ਰ ਦੀ ਕੁਸ਼ਲਕਸ਼ੇਮ ਪ੍ਰਤੀ ਪਰਾਂਤੁ ਮੁਖਧਮੰਤ੍ਰੀ ਆਵਾਸ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਿਸੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਥੀ, ਯੌਂ ਤੋਂ ਸ਼ਹਰ ਮੋਂ ਸਭੀ ਪ੍ਰਤਿ਷ਿਤ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਉਨਕਾ ਸਰੋਕਾਰ ਥਾ। ਪੁਤ੍ਰ ਮੋਹਨ ਨੇ ਵਿਜਿਟ ਪਾਈ ਔਰ ਡਾਕਾਂ ਸਾਹਿਬ ਖੂਨ ਦੇ ਲਥਪਥ ਕਦਮ ਦੀ ਸਿਰਾਹਨੇ

ਬੈਠਕ ਤੇ ਤੁਝਕਾ ਸਹਲਾ ਰਹੇ ਥੇ। ਕਦਮ ਕਿਸੀ ਭੀ ਦੇ ਲਿਏ ਹੋਸਾ ਮੋਂ ਆਇਆ ਔਰ ਪਿਤਾਜੀ ਦੀ ਬੈਠਾ ਦੇਖਕਰ ਹਾਥ ਪਕੜੁਕਰ ਬੋਲਾ ਪਿਤਾਜੀ ਮੈਨੇ ਆਪਦੇ ਸੀਖਾ ਹੈ ਕਿ ਬੁਰਾਈ ਦੀ ਵਿਵਹਿਤ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਅਚਛਾਈ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਤਾ ਹੈ। ਮੈਨੇ ਆਪਦੇ ਵਿਧਿਵਿਜਾਨ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਿਯਾ ਪਰ ਇਸ ਏਕ ਪੱਕਿ ਦੀ ਦੀਕਾ ਜ਼ਰੂਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀ, ਜਿਸਨੇ ਮੁੜਮੋਂ ਸਾਹਸ ਪੈਦਾ ਕਿਯਾ ਕਿ ਮੈਂ ਸਾਮਾਜਿਕ ਸੰਘਰਸ਼ ਮੋਂ ਹੱਸਤੇ-ਹੱਸਤੇ ਪ੍ਰਾਣੋਤਸਰਗ ਦੀ ਲਿਏ ਤੈਤੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਚ ਅਗਰ ਆਪਦੇ ਆਪਕੇ ਜਾਨ ਦੀ ਥੋਡਾ ਸਾ ਅੰਸ਼ ਔਰ ਮਿਲ ਜਾਤਾ ਤੋ ਸ਼ਾਯਦ ਤੁਝਕੇ ਆਧਾਰ ਦੀ ਹੁਨਰਿਆ ਬਦਲਨੇ ਦੇ ਲਿਏ ਸਚੇਟ ਹੋ ਜਾਤਾ। ਮੈਨੇ ਆਪਕੀ ਦੀਕਾ ਦਾ ਆਦਰ ਕਿਯਾ ਹੈ, ਪਰ ਆਪਦੇ ਏਕ ਸਂਕਲਪ ਮਾਂਗਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸੰਘਰਸ਼ ਮੋਂ ਯਦਿ ਮੈਂ ਵੀਰਗਤ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਤਾ ਹੂੰ ਤੋ ਮੇਰੇ ਸਂਕਲਪ ਦੀ ਆਪ ਪੂਰਾ ਕਰੋਗੇ। ਵੈਂਤੇ ਤੋ ਪਿਤਾ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ ਪੁਤ੍ਰ ਦੀ ਸੰਭਾਲਨੀ ਚਾਹਿਏ। ਮੈਨੇ ਆਪਕੀ ਦੀਕਾ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ ਸੰਭਾਲੀ ਔਰ ਸਤਕਰਮ ਦੀ ਆਪ ਅਗ੍ਰਸਰ ਹੁਆ। ਅਥਵਾ ਆਪ ਮੇਰੇ ਸਂਕਲਪ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ ਸੰਭਾਲਿਆ। ਇਤਨਾ ਕਹਿਤੇ-ਕਹਿਤੇ ਕਦਮ ਫਿਰ ਅਚੇਤ ਹੋ ਗਿਆ।

ਡਾਕਾਂ ਰਾਧੇਸ਼ਯਾਮ ਦੀ ਚੇਹਰੇ ਦੇ ਓਜ ਬਾਰਸ ਰਹਿਆ ਥਾ, ਜਿਸ ਪੁਤ੍ਰ ਦੀ ਨਾਕਾਰਾ ਸਮਝਕਰ ਤੁਝਨੋਂ ਤੁਪੇਕਿਤ ਕਿਯਾ ਥਾ ਵਹ ਅਥਵਾ ਉਨਕੇ ਤੁਝ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਅੱਛਾ ਥਾ ਜਿਨ੍ਹਨੋਂ ਤੁਝ ਦੀਆਂ ਦ੍ਰਾਵਾ ਦੇ ਲਿਏ ਜਾਨ ਦੀ ਰੋਜ਼ੀ-ਰੋਟੀ ਤੁਝ ਦੀ ਸੀਮਿਤ ਰਖਾ। ਆਜ ਕਦਮ ਤੁਝ ਰਾਜਾ ਜਨਕ ਜੈਸੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋ ਰਹੇ ਥੇ ਜੋ ਉਨਕੇ ਜੈਸਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਜਾਨ ਦੀ ਨਿਚੋਡ ਦੀ ਅਪਨੇ ਵਿਕਿਤ ਮੋਂ ਸਮਾਹਿਤ ਕਰ ਚੁਕਾ ਥਾ। ਚਿਕਿਤਸਕਾਂ ਦੀ ਜਤਥਾ ਬੋਹੋਸ਼ ਕਦਮ ਦੀ ਗਹਨ ਜਾਂਚ ਦੇ ਲਿਏ ਲੇ ਗਿਆ। ਡਾਕਾਂ ਰਾਧੇਸ਼ਯਾਮ ਬੋਝਿਲ ਮਨ ਦੇ ਮੁਖਧਮੰਤ੍ਰੀ ਆਵਾਸ ਦੀ ਆਪ ਚੱਲ ਪਢੇ। ਯਥੋਚਿਤ ਅਭਿਵਾਦਨ ਦੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਮੁਖਧਮੰਤ੍ਰੀ ਨੇ ਆਗ੍ਰਹ ਕਿਯਾ ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਆਪਕੇ ਸਾਰੀਆਂ ਵਿਦਾਨ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਮੋਂ ਅੰਨ੍ਹ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਆਪਕੀ ਇੱਛਾ ਹੋ ਤੋ ਹਮਾਰੀ ਪਾਰਿਆਂ ਆਪਕੋ ਉਚਚ ਵਿਕਾਸ ਵਿਭਾਗ ਦੀ ਕਿਸੀ ਪ੍ਰਤਿ਷ਿਤ ਪ੍ਰਤੀਤ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕ੃ਪਾ ਅਨੁਗ੍ਰਹ ਸ਼ੀਕਾਰ ਕਰੋਂ ਔਰ ਅਪਨੇ ਪੁਤ੍ਰ ਦੀ ਸਾਥ ਇਸ ਨਵਜੀਵਨ ਮੋਂ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਦੇ ਲਿਏ ਤਤਪਰ ਹੋ। ਬਿਨਾ ਵੈਚਾਰਿਕ ਚਿੰਨ ਦੇ ਲਿਏ ਕਿ ਡਾਕਾਂ ਰਾਧੇਸ਼ਯਾਮ ਦੀ ਤੁਝ ਦੇ ਨਾਕਾਰਾ ਆਦਤ ਨ ਥੀ। “ਅਗਰ ਮੁੜਮੋਂ ਯੇ ਮੈਂ ਪੁਤ੍ਰ ਦੀ ਕਰਤਵ ਵਿਮੁਖ ਕਰਨੇ ਦੇ ਲਿਏ ਯਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਹੈ ਤੋ ਸਵਿਨਿਧ ਨਿਵੇਦਨ ਕਰਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਪ੍ਰਤੀਤ ਦੀ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਆਜ ਹੀ ਮੈਂ ਪੁਤ੍ਰ ਨੇ ਮੈਰੀ ਦੀਕਾ ਦੀ ਕਿਧਾਨਿਤ ਕਿਯਾ ਹੈ ਔਰ ਪ੍ਰਤਿਵੁਤਰ ਮੋਂ ਅਪਨੇ ਸਂਕਲਪ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ ਮੁੜਮੋਂ ਸੌਂਪੀ ਹੈ। ਪੁਤ੍ਰ, ਪਿਤਾ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ ਸੰਭਾਲੇ ਯਹ ਤੋ ਜਗ ਪ੍ਰਤਿਕਾਸ਼ ਹੈ। ਆਜ ਇਸ ਪਿਤਾ ਦੀ ਅਪਨੇ ਪੁਤ੍ਰ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ ਸੰਭਾਲਨਾ ਹੈ।”

ਅਗਲੀ ਸੁਫ਼ਰ ‘ਦੈਨਿਕ-ਅਗਿਨਬਾਣ’ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰ ਸੀਵ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨੇ ਦੇ ਲਿਏ ਕਿਸੀ ਵਿਵਹਿਤ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਅਚਛਾਈ ਦੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਗਰ ਮੁੜਮੋਂ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ ਸੰਭਾਲ ਕਰਨੇ ਦੇ ਲਿਏ ਕਿਸੀ ਵਿਵਹਿਤ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਅਚਛਾਈ ਦੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਗਰ ਮੁੜਮੋਂ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ ਸੰਭਾਲ ਕਰਨੇ ਦੇ ਲਿਏ ਕਿਸੀ ਵਿਵਹਿਤ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਅਚਛਾਈ ਦੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਾਰ੍ਯਾਲਿਅਤ, ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ

उत्तराखण्ड राजनैतिक, सांस्कृतिक और भौगोलिक परिवेश

उत्तराखण्ड राज्य भारत में देवभूमि के नाम से जाना जाता है। यहाँ बद्रीनाथ धाम, केदारनाथ धाम, गंगोत्री और यमुनोत्री धाम बसे हैं। यहाँ पाँच प्रयाग हैं जिन्हें पवित्र नदियों का संगम माना जाता है। ये हैं देवप्रयाग जहाँ अलकनंदा और भागीरथी मिलती हैं, रुद्रप्रयाग जहाँ अलकनंदा और मंदाकिनी नदी मिलती हैं, कर्ण प्रयाग जहाँ अलकनंदा और पिंडर नदी मिलती हैं, नन्द प्रयाग जहाँ मंदाकिनी और अलकनंदा मिलती हैं और विष्णु प्रयाग जहाँ यहाँ अलकनंदा और विष्णु गंगा मिलती है। इसकी सीमाएं तिब्बत, चीन, नेपाल तथा उत्तरप्रदेश से लगी हुई हैं। राज्य की अंतरिम राजधानी देहारादून है जो की राज्य को सम्पूर्ण भारत के रेल तंत्र से जोड़े हुए है।

देहारादून से लगभग 35 किलोमीटर पर राज्य का हवाई अड्डा है जो की जॉली ग्रांट के नाम से जाना जाता है। जॉली ग्रांट हवाई अड्डा राज्य को सम्पूर्ण भारत के हवाई मार्ग से जोड़ने का काम करता है।

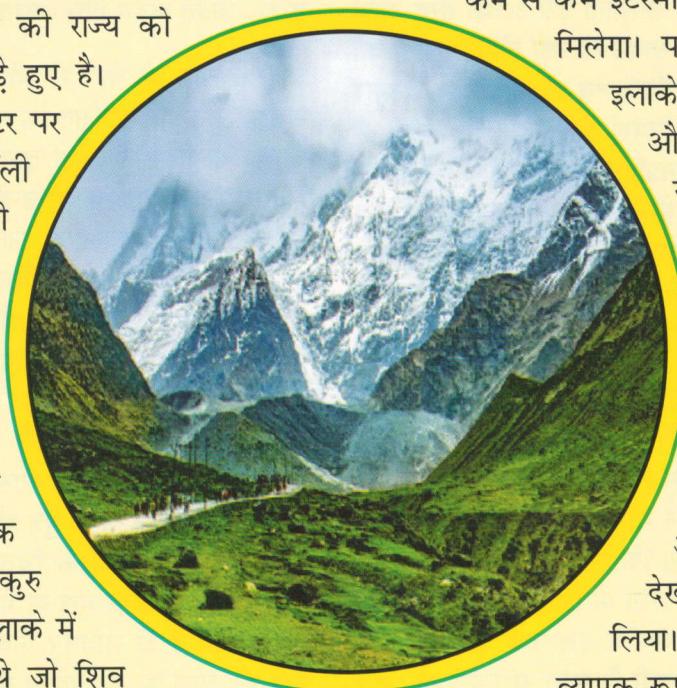
पुरातत्व विश्लेषक इस राज्य में पुरातन से इंसान की मौजूदगी का इशारा करते हैं। कहा जाता है कि वैदिक कल में यह राज्य उत्तर कुरु नाम से जाना जाता था। कुमाऊँ इलाके में दूसरी सदी में कुनिनदास लोग थे जो शिव भक्त थे। कलसी में पाये गए अशोक स्तंभों से प्रतीत होता है कि राज्य में कभी बौद्ध धर्म भी मौजूद था। मध्यकालीन भारत में यहाँ गढ़वाल तथा कुमाऊँ राज्य स्थापित हो चुके थे। आज राज्य के लोगों को या तो उत्तराखण्डी कहा जाता है या गढ़वाली तथा कुमाऊनी कहा जाता है।

स्वतंत्र भारत में लम्बे समय तक यह राज्य उत्तर प्रदेश का भाग रहा। उत्तरप्रदेश की भौगोलिक स्थिति तथा सरंचना में यह एक पहाड़ी हिस्सा बन कर रह गया तथा विकास की किरण

स्वतन्त्रता के बाद इस पहाड़ी क्षेत्र को नहीं छू पायी। राज्य को मिलने वाली वित्तीय सहायता यहाँ तक कभी पहुँच नहीं पाई तथा पूर्ण राज्य बनने तक यह एक पिछड़ा इलाका ही रह गया।

राजनैतिक दृष्टि से यह इलाका स्वतन्त्रता कैप्टन प्रकाश चंद्र के बाद अलग थलग ही रहा। इस इलाके में जो एक क्षेत्र मजबूत रहा वह था यहाँ की शिक्षा व्यवस्था। यहाँ का आम नागरिक कम से कम इंटरमीडियट तथा स्नातक स्तर तक पढ़ा मिलेगा। पाश्चात्य जगत की संस्कृति इस इलाके में अपनी जगह नहीं बना पाई और राज्य अभी तक अपने शिक्षा, संस्कारों, तथा परंपरा से जुड़ा हुआ है।

प्रदेश की भौगोलिक स्थिति तथा राजनैतिक दृष्टि से अनदेखी की वजह से राज्य पिछड़ा रह गया। जनमानस में चेतना जगाने के लिए एक आंदोलन शुरू हुआ और देखते ही देखते आंदोलन ने राजनैतिक रूप ले लिया। 90 के दशक में उठा आंदोलन व्यापक रूप से फैल गया। केन्द्रीय सरकार ने

राज्य सरकार को अलग राज्य की उठती हुई मांग को सख्ती से दबाने के आदेश दे दिये। सरकार और राज्य सरकार के इस निर्देश के बाद आम नागरिकों और प्रशासन के बीच उठे मतभेद ने उग्र रूप ले लिया। छोटी छोटी झड़पे उग्र रूप लेने लगी। प्रशासन की तरफ से पहले लाठी चली और फिर गोलियां। व्यापक हिंसा तथा जन जन के आंदोलन बन जाने के बाद राज्य सरकार ने केंद्र सरकार को उत्तराखण्ड को अलग राज्य के रूप में स्थापित करने का प्रस्ताव भेजा और दिनांक 09 नवम्बर सन् 2000 में केंद्र सरकार ने उत्तराखण्ड को पूर्ण राज्य

ਕਾ ਦਰਜਾ ਦੇ ਦਿਯਾ।

ਉਤਰਾਖਣਡ ਮੇਂ ਮਹਿਲਾਓਂ ਕੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਹਤਵਪੂਰਣ ਭੂਮਿਕਾ ਮਾਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮਹਿਲਾ ਰਾਜਿ ਕੀ ਮੁਖਾਈ ਇਕਾਈ ਵੱਖ ਭਾਸ਼ਾ ਮੇਂ ਕਹਾ ਜਾਏ ਤੋਂ ਮਹਿਲਾਏਂ ਸ਼ਵਧ ਪਹਾੜ ਕਾ ਬੋਝ ਢੋਤੀ ਹੈਂ। ਰਾਜਿ ਕੇ ਪੁਰਖ ਵਰਗ ਕਾਫੀ ਸਮਾਂ ਤਕ ਭਾਰਤੀਯ ਸੇਨਾ ਕੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਅੰਗ ਕੇ ਰੂਪ ਮੇਂ ਮਾਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਗਢ਼ਵਾਲ ਮੇਂ ਲੇਨਸਡਾਉਨ ਨਾਮਕ ਸਥਾਨ ਮੇਂ ਗਢ਼ਵਾਲ ਰਾਇਫਲ ਕਾ ਸੈਂਟਰ ਹੈ। ਗਢ਼ਵਾਲ ਰਾਇਫਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਕੇ ਜਮਾਨੇ ਸੇ ਬਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਲੇਨਸਡਾਉਨ ਮੇਂ ਆਜ ਭੀ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਰਾਜ ਕੇ ਸੈਨ੍ਯ ਅਧਿਕਾਰਿਆਂ ਕੀ ਕਿਵੇਂ ਮੌਜੂਦ ਹੈਂ। ਜਿਨਕਾ ਰਖ ਰਖਾਵ ਸੇਨਾ ਦੀ ਵਾਰਾ ਕਿਯਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਆਜ ਭੀ ਰਾਜਿ ਕੇ ਪੁਰਖ ਵਰਗ ਕੀ ਭਾਰਤੀਯ ਸੇਨਾ ਮੇਂ ਕਾਫੀ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪੁਰਖ ਰਾਜਿ ਸੇ ਬਾਹਰ ਨੌਕਰੀ ਪਰ ਹੈਂ ਤਥਾ ਸਿਤ੍ਰਾਂ ਘਰ ਕੇ ਕਾਰ੍ਯ ਕਲਾਪ ਸੇ ਜੁਡੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈਂ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿ ਕੇ ਅੰਦਰ ਅਭੀ ਤਕ ਰਾਜਿ ਸਰਕਾਰ ਸ਼ਤਰੀਯ ਰੋਜਗਾਰ ਹੈਂ ਯਾ ਫਿਰ ਸਵਰੋਜਗਾਰ ਹੈਂ ਪਰਤੁ ਔਦ੍ਯੋਗਿਕਰਣ ਅਭੀ ਪੂਰ੍ਣ ਰੂਪ ਸੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਪਾਇਆ ਹੈ ਜਿਸਕੀ ਵਜਹ ਸੇ ਪਲਾਇਨ ਕੀ ਸਥਿਤ ਬਨੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਅਲਗ ਰਾਜਿ ਕਾ ਦਰਜਾ ਮਿਲਨੇ ਕੇ ਉਪਰਾਂ ਰਾਜਿ ਕੇ ਲੋਗਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਤਰਕਕੀ ਕੀ ਹੈ ਕਾਰਣਵਸ਼ ਆਜ ਰਾਜਿ ਕੇ ਲੋਗ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਕੇ ਕਈ ਉਚਚ ਪਦਾਂ ਪਰ ਵਿਰਾਜਮਾਨ ਹਨ। ਜਨਰਲ ਵਿਪਿਨ ਰਾਵਤ ਆਜ ਭਾਰਤੀਯ ਸੇਨਾ ਕੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਹਨ। ਅਨਿਲ ਧਸਮਾਨਾ ਜੀ ਰੀਸਰਚ ਏਣਡ ਏਨਾਲਿਸਿਸ ਵਿਂਗ ਕੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਹਨ। ਰਾ਷ਟ੍ਰੀਯ ਸੁਰਕਾ ਸਲਾਹਕਾਰ ਸ਼੍ਰੀ ਅਜਿਤ ਢੋਭਾਲ ਜੀ ਹਨ। ਭਾਰਤੀਯ ਤਟਰਕਕ ਬਲ ਪ੍ਰਮੁਖ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਜੇਂਦ੍ਰ ਸਿੱਹ ਜੀ ਹੈ ਤਥਾ ਸ਼੍ਰੀ ਅਨਿਲ ਭਣ੍ਟ ਜੀ ਭਾਰਤੀਯ ਸੇਨਾ ਮੌਜੂਦਾ ਮੌਜੂਦਾ ਹਨ।

ਰਾਜਿ ਕੇ ਕਈ ਅੰਦਰੂਨੀ ਕ੍ਸੋਤ੍ਰਾਂ ਮੇਂ ਆਜ ਭੀ ਵੱਖ ਵਾਂਗ ਵਿਵਸਥਾ ਵਿਦਿਆਮਨ ਹੈ ਅਤੇ ਆਜ ਭੀ ਪੈਸਾਂ ਕੇ ਜਗਹ ਵਸਤੁ ਵਿਨਿਮਿਤ ਧਾਰਾ ਵਸਤੁ ਕੀ

ਜਗਹ ਵਸਤੁ ਕੀ ਲੇਨ ਦੇਨ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੈ। ਖੇਤੀ ਪਹਾੜੀ ਕ੍ਸੋਤ੍ਰੇ ਹਨੋਨੇ ਕੇ ਕਾਰਣ ਬਹੁਤ ਸੁਖਿਕਲ ਸੇ ਹੋ ਪਾਤੀ ਹੈ। ਪਹਾੜੀ ਮੌਜੂਦੀ ਨੂਮਾ ਖੇਤ ਹੋਤੇ ਹਨ ਇਸਲਿਏ ਜਾਨਵਰਾਂ ਕੀ ਉਪਯੋਗ ਖੇਤੀ ਮੌਜੂਦੀ ਹੋਤਾ ਹੈ। ਪਾਰਾਂਪਰਿਕ ਰੂਪ ਸੇ ਬੈਲਾਂ ਕੇ ਦੀਵਾ ਹਲ ਚਲਾਵਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਥਾ ਬੁਆਈ ਹਾਥਾਂ ਦੀਵਾ ਕੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਹਾੜੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਖੇਤੀ ਕੇ ਲਿਏ ਪਾਰਾਂਪਰਿਕ ਰੂਪ ਸੇ ਪਾਨੀ ਕੇ ਸ਼੍ਰੋਤ ਹਨ। ਰਾਜਿ ਬਨਨੇ ਕੇ ਬਾਦ ਗਾਵਾਂ ਮੌਜੂਦੀ ਕੀ ਵਾਂਗ ਵਿਵਸਥਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸਕਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਟੇਲੀਵਿਜਨ, ਰੇਡਿਓ, ਕਾਂਸ਼ਿਂਗ ਮਸ਼ੀਨ, ਧੋਟੇ ਧੋਰੇ ਤੇ ਉਪਕਰਣਾਂ ਤਕ ਸੀਮਿਤ ਹੈ। ਸੰਚਾਰ ਵਾਂਗ ਵਿਵਸਥਾ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਡਕਾਂ ਕੀ ਵਿਕਾਸ ਹੋ ਰਹਾ ਹੈ। ਗਢ਼ਵਾਲ ਕ੍ਸੋਤ੍ਰੇ ਮੇਂ ਨਦੀਆਂ ਕੀ ਅਧਿਕਤਾ ਕੀ ਵਜਹ ਸੇ ਕਈ ਜਲਵਿਦ੍ਯੁਤ ਯੋਜਨਾਏ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਰਾਜਿ ਮੌਜੂਦੀ ਟਿਹਾਰੀ ਜਲ ਵਿਦ੍ਯੁਤ ਪਰਿਯੋਜਨਾ ਸਾਬਦੇ ਬਡੀ ਹੈ।

ਜਲਵਿਦ੍ਯੁਤ ਪਰਿਯੋਜਨਾ ਹੈ ਜਿਸਕੀ ਬਦੋਲਤ ਆਜ ਰਾਜਿ ਸੀਮਾਵਰਤੀ ਰਾਜਿਆਂ ਕੀ ਬਿਜਲੀ ਬੇਚ ਰਹਾ ਹੈ।

ਰਾਜਿ ਮੌਜੂਦੀ ਚਾਰ ਧਾਮ ਹਨੋਨੇ ਕੇ ਕਾਰਣ ਰਾਜਿ ਮੌਜੂਦੀ ਧਾਰਮਿਕ ਯਾਤਰਿਆਂ ਕੀ ਸਾਂਖਿਆ ਸਾਲਾਨਾ ਦੋ ਸੌ ਤੀਨ ਕਰੋੜ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸਕੇ ਸਾਥ ਹੀ ਕਈ ਸੁਨਦਰ ਪਰਿਵਾਰ ਸ਼ਹਰ ਮਸੂਰੀ, ਨੈਨੀਤਾਲ, ਚਕਗਤਾ, ਦੇਹਰਾਦੂਨ ਅਤੇ ਆਲੀ (ਜੋਸ਼ੀਮਠ) ਵਿਕਸਿਤ ਕਿਏ ਗਏ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਰਾਜਿ ਮੌਜੂਦੀ ਪਰਿਵਾਰ ਉਦ੍ਯੋਗ ਕੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਸ਼੍ਰੋਤ ਹਨ। ਪ੍ਰਧਾਨਮੰਤ੍ਰੀ ਸ਼੍ਰੀ ਨਰੇਨਦ੍ਰ ਮੋਦੀ ਜੀ ਕੇ ਨਿਰੋਸ਼ਾਨੁਸਾਰ ਚਾਰ ਧਾਮਾਂ ਕੇ ਲਿਏ ਆਉਂਦੇ ਵੇਦਰ ਰੋਡ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਆਰਥਿਕ ਕਿਏ ਗਏ ਹਨ।

ਜਥੇ ਯੋ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਪੂਰਾ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ਤੋਂ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਕੀ ਸਾਂਖਿਆ ਮੌਜੂਦੀ ਅਧਿਕਤਾ ਆਏਗੀ ਅਤੇ ਰਾਜਿ ਕੀ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਵਸਥਾ ਅਤੇ ਸੁਦੂਹ ਹੋ ਜਾਏਗੀ। ਨਿਵਾਰਾਂ ਹੋਣੇ ਪਰ ਰਾਜਿ ਕੀ ਅਰਥਵਾਂਵਾਂ ਮੌਜੂਦੀ ਅਭੂਤਪੂਰਵ ਸੁਧਾਰ ਆਏਗਾ। ਭਾਰਤੀਯ ਰੇਲ ਅਭੀ ਤਕ ਋ਥਿਕੇਸ਼ ਤਕ ਵਿਕਸਿਤ ਹੈ ਰੇਲਮਾਰਾਂ ਕੋ ਰੁਦ੍ਰਪ੍ਰਯਾਗ ਤਕ ਲੇ ਜਾਂਦੇ ਕਾਰ੍ਯ ਭੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਿਏ ਗਏ ਹਨ। ਤਮਿੰਦ ਹੈ ਇਨ ਸਭੀ ਵਿਕਾਸਵਰਧਕ ਕਾਰ੍ਯਾਂ ਦੇ ਆਨੇ ਵਾਲੇ ਦਿਨਾਂ ਮੌਜੂਦੀ ਰਾਜਿ ਕੀ ਸਾਰਵਾਂਵਾਂ ਵਿਕਾਸ ਹੋਣਾ ਤਥਾ ਰਾਜਿ ਕੀ ਨਈ ਦਿਸ਼ਾ ਮਿਲੇਗੀ।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਾਰਾਲਿਅ, ਜਨਸੰਪਰਕ ਵਿਭਾਗ

ਇਕਕੀਸਾਰੀ ਸਦੀ ਕੀ ਲੱਡਾਈਆਂ ਪਾਨੀ ਕੀ ਲਿਏ ਲੱਡੀ ਜਾਏਗੀ।

ग्राहक के मुख से.....

महोदय,

एक सामान्य नागरिक के लिए बैंक में खाता खुलवाना बहुत ही कठिन कार्य है किंतु पंजाब एण्ड सिंध बैंक ने इसे बहुत ही सरल कर दिया। बैंक की शाखा राजेन्द्र प्लेस में संपर्क करने पर मेरा खाता तुरंत ही खोल दिया गया और उन्होंने यह सिद्ध कर दिया कि सेवा ही जीवन ध्येय है। मैं शिल्पा टिक्की झारखण्ड की रहने वाली हूँ। काम करने के लिए मैं दिल्ली शहर में आयी और एक जगह काम करने लगी। मेरे कार्यालय ने वेतन खाता खुलवाने का निर्देश दिया। वेतन बैंक खाते में ही जाना था। खाता न होने के कारण मेरा वेतन मुझे नहीं मिल पाएगा। यह सोच सोच कर मैं बहुत ही परेशान थी। मैंने कई बैंकों के चक्कर लगाए, लेकिन कहीं भी मेरा काम नहीं हुआ। फिर एक दिन मैंने शाखा राजेन्द्र प्लेस में कार्यरत सुनीता जी के संपर्क में आयी। उन्होंने मेरा खाता बिना किसी परेशानी के खोल दिया और बैंक के स्लोगन को सही साबित किया। मैं शाखा प्रबंधक अशोक कुमार जी का और सभी स्टाफ का दिल से शुक्रिया करती हूँ।

शिल्पा टिक्की

बैंक द्वारा दी गई अन्य सुविधाओं जैसे एटीएम कार्ड, मोबाइल और नेट बैंकिंग ने मेरी राह आसान कर दी है। मैं घर बैठे ही बैंकिंग और अन्य कार्य ऑन-लाइन सेवाओं से कर सकती हूँ, यही नहीं बैंक ने मेरा पेंशन खाता भी खोल दिया है और मेरे भविष्य को भी संवार दिया है। खाता होने के कारण मेरे लिए पैसे जोड़ना भी सरल हो गया है। अतिरिक्त पैसों को मैं बैंक में जमा करा देती हूँ।

मेरे लिए सारे काम आसान हो गए हैं। बिजली बिल, पानी बिल, टेलिफोन बिल, सब घर बैठे ऑन-लाइन बैंकिंग से संभव है। ऐसे मेरा समय भी बच जाता है। लाइनों में नहीं खड़ा होना पड़ता। घर बैठे ही सब काम हो जाते हैं। मैं तो ऑन-लाइन शॉपिंग भी कर लेती हूँ। खाता होना बहुत ही अनिवार्य है। बिना बैंक खाते के व्यक्ति जैसे अपंग हैं। मैं पंजाब एण्ड सिंध बैंक की अत्यंत आभारी हूँ। मैं आगे भी केवल इसी बैंक से जुड़े रहना चाहूंगी।

शिल्पा टिक्की

ਹਿੰਦੀ/ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਰ੍ਯਸ਼ਾਲਾ

ਆਂਚਲਿਕ ਕਾਰ੍ਯਾਲਿਆਂ, ਪੋਪਾਲ

ਆਂਚਲਿਕ ਕਾਰ੍ਯਾਲਿਆਂ, ਗੁਰੂਗੜਾ

ਆਂਚਲਿਕ ਕਾਰ੍ਯਾਲਿਆਂ, ਜਾਧਪੁਰ

ਆਂਚਲਿਕ ਕਾਰ੍ਯਾਲਿਆਂ, ਬਰੇਲੀ

ਸਹਭਾਗੀ

ਜਲ ਹੈ ਜੀਵਨ ਕੀ ਆਸ..... ਬਚਾ ਰਹੇ ਯੇ ਕਰੋ ਪ੍ਰਯਾਸ ।

ਪਰ्यावਰण ਬਚਾਓ, ਜੀਵਨ ਬਚਾਓ

ਕਲ ਕੀ ਹੀ ਬਾਤ ਹੈ, ਮੈਂ ਟ੍ਰੇਨ ਮੈਂ ਸਫਰ ਕਰ ਰਹਾ ਥਾ ਤੋ ਏਕ ਸਟੇਸ਼ਨ ਪਰ ਮੈਂਨੇ ਸਫਰ ਮੈਂ ਪਢਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਏਕ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਖੁਰੀਦੀ ਜਿਸਮੇ ਬਹੁਤ ਸੇ ਲੇਖ ਮਾਨਵ ਔਰ ਪਰ्यਾਵਰਣ ਸੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਥੇ ਉਨ ਲੇਖਾਂ ਕੋ ਪਢਕਰ ਮਨ ਬਡਾ ਚਿਤਿਤ ਹੋ ਉਠਾ ਕਿਧੋਕਿ ਉਨ ਸਮਸਤ ਲੇਖਾਂ ਕਾ ਯਹੀ ਨਿ਷ਕਾਰ ਥਾ ਕਿ ਪਰ्यਾਵਰਣ ਔਰ ਪ੍ਰਥਮੀ ਕੇ ਭਾਵੀ ਜੀਵਨ ਕੋ ਬਡਾ ਖਤਰਾ ਹੈ ਇਸਕਾ ਮੁਖ ਕਾਰਣ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿਜਾਨ, ਸਾਮਾਜਿਕ ਲਾਪਰਵਾਹੀ, ਮਾਨਵ ਕਾ ਪਰ्यਾਵਰਣ ਕੇ ਪ੍ਰਤਿ ਅਸਥਾਵ ਵਿਵਹਾਰ ਔਰ ਪਰ्यਾਵਰਣ ਕੇ ਵਿ਷ਯ ਕੋ ਅਨਦੇਖਾ ਕਰਨਾ ਜੈਂਸੇ:- ਮੇਰੇ ਸਾਥ ਸਫਰ ਕਰ ਰਹੇ ਏਕ ਯਾਤ੍ਰੀ ਨੇ ਵਹੀ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਮੁੜ੍ਹੇ ਪਢਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਮਾਂਗੀ। ਮੈਂਨੇ ਉਸੇ ਵਹ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਦੀ ਕਿਨ੍ਤੁ ਉਸ ਯਾਤ੍ਰੀ ਕੋ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਕੋ ਪਢਨੇ ਮੈਂ ਕੋਈ ਰੁਚਿ ਨਹੀਂ ਆਈ ਔਰ ਮੁੜ੍ਹੇ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦੀ। ਮੈਂ ਸਮਝ ਗਿਆ ਥਾ ਇਸਮੇ ਕੋਈ ਭੀ ਵਿ਷ਯ ਮਨੋਰੰਜਨ ਸੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਨਹੀਂ ਥਾ ਇਸਲਿਏ ਵਹ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਤੁਸਕੇ ਲਿਏ ਬੇਕਾਰ ਥੀ। ਯਹੀ ਹਮਾਰਾ ਸਥਾਨੇ ਬਡਾ ਦੁਰੱਖਿਗ੍ਰਹਣ ਹੈ ਹਮ ਪਰ्यਾਵਰਣ ਸੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਵਿ਷ਯਾਂ ਕੋ ਜਾਨਨਾ ਭੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹਤੇ ਹੈਂ।

ਦੇਖਿਏ ਨ, ਹਮ ਅਪਨੇ ਦੇਸ਼ ਕੇ ਹੀ ਲੋਗੇ ਕੋ ਦੇਖਤੇ ਹੈਂ ਕਿ ਵਰ਷ਭਰ ਦੇਸ਼ਭਰ ਮੈਂ ਮਨਾਏ ਜਾਨੇ ਵਾਲੇ ਤ੍ਯਾਹਾਰਾਂ, ਖੇਲਕੂਦ, ਚੁਨਾਵਾਂ ਔਰ ਵਾਕਿਗਤ ਮਨੋਰੰਜਨ ਮੈਂ ਹੀ ਜਿਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹੈਂ। ਮੈਂ ਕੇਵਲ ਦੇਸ਼ ਕੇ ਆਮ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਕੋ ਬਾਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹਾ ਹੁੰਦਾ ਬਲਿਕ ਦੇਸ਼ ਕਾ ਨੇਤ੍ਰਤਵ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਉਨ ਸਭੀ ਰਾਜਨੇਤਾਓਂ ਜੋ ਦੇਸ਼ ਕੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਕੀ ਸੁਵਿਧਾ ਕੇ ਲਿਏ ਕਾਰ੍ਯ ਤੋਂ ਕਿਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹੈਂ ਕਿਨ੍ਤੁ ਪਰ्यਾਵਰਣ ਕੀ ਸੁਰਕਾ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਭੀ ਠੋਸ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਉਠਾ ਰਹੇ ਹੈਂ ਜੋ ਕਿ ਜੀਵਨ ਕੇ ਲਿਏ ਸਥਾਨ ਮਹਤਵਪੂਰਣ ਹੈ। ਸਭੀ ਕੋ ਪਰ्यਾਵਰਣ ਬਸ ਏਕ ਮਾਤਰਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਕੇ ਦਿਨ ਹੀ ਯਾਦ ਆਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਮਹਤਵਪੂਰਣ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਕੋ ਭੀ ਮਨਾਨੇ ਕਾ ਵਰਤਮਾਨ ਮੈਂ ਅਲਗ ਹੀ ਪ੍ਰਚਲਨ ਚਲਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਤੀਕ ਵਰ਷ ਇਸ ਦਿਨ

ਵਿਸ਼ਵ ਸ਼ਤਰ ਪਰ ਏਕ ਨਿਯਮ ਬਨਾਯਾ ਜਾਤਾ ਹੈ

ਜੋਕਿ ਏਕ ਥੀਮ ਮਾਤਰ ਹੀ ਰਹਤੀ ਹੈ ਜੈਂਸੇ :- 'ਪਰ्यਾਵਰਣ ਬਚਾਓ' ਅਥ ਮਨ ਮੈਂ ਯਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉਠਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵਾਂ ਇਸ ਥੀਮ ਕੀ ਅਨੁਪਾਲਨ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ? ਕਿਸੀ ਕੋ ਨ ਕੁਛ ਪਤਾ ਹੈ

ਅਸ਼ੋਕ ਕੁਮਾਰ ਸਿੰਘ ਔਰ ਨ ਹੀ ਕੋਈ ਅਸਰ ਪਢਤਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਦਿਵਸ ਕੋ ਮਨਾਨੇ ਕਾ ਵਰਤਮਾਨ ਮੈਂ ਅਲਗ ਹੀ ਪ੍ਰਚਲਨ ਚਲਾ ਹੈ ਵਹ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ; ਕਿਸੀ ਭੀ ਪਰ्यਾਵਰਣ ਕਾਰ੍ਯਕ੍ਰਮ ਮੈਂ ਵਕਾਓਂ ਦੀਆਂ ਪਰਿਵਰਤਨ ਬਚਾਓ ਸੰਬੰਧੀ ਏਕ, ਦੋ ਨਾਰੇ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਤੇ ਹੈਂ ਔਰ ਛੋਟਾ ਸਾ ਪੌਥਾ ਲਗਾਕਰ ਫੋਟੋ ਖੀਚਾ ਜਾਤਾ ਹੈ। ਪੌਥਾਂ ਕੇ ਸਾਥ ਸੇਲਫੀ ਲੀ ਜਾਤੀ ਹੈ ਔਰ ਉਸ ਸੇਲਫੀ ਕੋ ਸੋਸ਼ਲ ਸਾਇਟ ਪਰ ਅਪਲੋਡ ਕਰਕੇ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦਿਵਸ ਮਨਾਯਾ ਜਾਤਾ ਹੈ।

ਕਹਾ ਜਾਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਸ਼ਹਰ ਮੈਂ ਜਹਾਂ ਬਡੀ-ਬਡੀ ਇਮਾਰਤ, ਰੇਲ ਸੁਵਿਧਾ, ਹਵਾਈ ਯਾਤ੍ਰਾ ਸੁਵਿਧਾ, ਵਿਜਾਨ ਏਵਂ ਤਕਨੀਕੀ ਸੁਵਿਧਾ, ਮੇਟ੍ਰੋ ਰੇਲ ਸੁਵਿਧਾ, ਜਗਹ ਜਗਹ ਬਡੀ-ਬਡੀ ਫੈਕਟਰੀਆਂ, ਬਡੀ ਬਡੀ ਸਡਕਾਂ ਕੇ ਪੁਲ ਆਦਿ ਹੋਤੇ ਹੈਂ ਵਹ ਸ਼ਹਰ ਵਿਕਸਿਤ ਕਹਾ ਜਾਤਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਅਨੁਸਾਰ ਐਸਾ ਸ਼ਹਰ ਵਿਨਾਸ਼ ਕੀ ਓਰ ਜਾ ਰਹਾ ਹੈ ਕਿਧੋਕਿ ਐਸੇ ਸ਼ਹਰ ਬਹੁਤ ਸੇ ਹੋਰੇ-ਭਰੇ ਪੇਡ੍ਹਾਂ ਕੋ ਕਾਟਕਰ ਬਨਾਏ ਗਏ ਹਨ, ਉਨ ਸ਼ਹਰਾਂ ਕੀ ਆਬੋਹਵਾ ਕੋ ਦੂਧਿਤ ਕਿਯਾ ਗਿਆ ਹੈ ਔਰ ਕਿਈ ਛਾਟੇ-ਛਾਟੇ ਤਾਲਾਬ ਵ ਨਦਿਆਂ ਕੋ ਪਾਟਕਰ ਬਸਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਐਸੇ ਸ਼ਹਰਾਂ ਮੈਂ ਬਸਨੇ ਵਾਲੇ ਲੋਗੇ ਕੋ ਪੇਡ੍ਹਾਂ ਕੀ ਛਾਂਬ, ਸਵਚ਼ਦ ਵਾਯੁ, ਸਵਚ਼ਦ ਜਲ, ਸ਼ੁੱਦ ਮੌਜਨ, ਯਹਾਂ ਤਕ ਕਿ ਖੁਲਾ ਆਸਮਾਨ ਭੀ ਨਸੀਬ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅਗਰ ਵਿਕਾਸ ਇਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵੱਲ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਤੋ ਮੁੜ੍ਹੇ ਐਸਾ ਵਿਕਾਸ ਨਹੀਂ ਚਾਹਿਏ ਕਿਧੋਕਿ ਇਸ ਵਿਕਾਸ ਮੈਂ ਪਰਿਵਰਤਨ ਕੋ ਬਿਲਕੁਲ ਜਗਹ ਨਹੀਂ ਦੀ ਜਾਤੀ ਹੈ ਜੋਕਿ ਹਮ ਸਥਾਨੇ ਬਚਾਓ ਜੀਵਨ ਹੈ।

ਜਲ ਹੀ ਹੈ ਅਸਲੀ ਸੋਨਾ, ਭੂਲਕਰ ਭੀ ਇਸੇ ਨਾ ਖੋਨਾ।

ਪ੍ਰਤੇਕ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਅਪਨੇ ਬਚੋਂ ਕੋ ਉਨਕੇ ਸੁਖਦ ਜੀਵਨ ਕੇ ਲਿਏ ਕਿਆ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਕਰਤੇ ਹਨ। ਵੇਂ ਅਪਨੇ ਬਚੋਂ ਕੇ ਭਵਿ਷्य ਕੇ ਲਿਏ ਅਧਿਕ ਸੇ ਅਧਿਕ ਆਧ ਸੱਸਾਧਨ, ਪ੍ਰਾਪਟੀ ਜੁਟਾਤੇ ਹਨ ਤਕਿ ਉਨਕੇ ਬਚੋਂ ਕੋ ਭਵਿ਷्य ਮੌਜੂਦੀ, ਕਪਡਾ, ਮਕਾਨ ਕੇ ਲਿਏ ਕੋਈ ਸਮਸ਼ਾ ਨ ਹੋ, ਵੇਂ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਔਰ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਜੀਵਨ ਬਿਤਾਏ। ਮਾਂ-ਬਾਪ ਅਪਨੇ ਬਚੋਂ ਕੇ ਲਿਏ ਐਸੀ ਹੀ ਮਨੋਕਾਮਨਾ ਕਰਤੇ ਹਨ। ਸੋਚਨੇ ਵਾਲੀ ਬਾਤ ਯਹ ਹੈ ਕਿ ਕਿਆ ਹਮ ਅਪਨੀ ਭਾਵੀ ਪੀਛੀ ਕੇ ਲਿਏ ਖੁਲ੍ਹੀ ਹਵਾ, ਸ਼ਵਚਛ ਜਲ, ਸ਼ੁਦ਼ੀ ਭੋਜਨ ਆਦਿ ਦੇ ਪਾਏਂਗੇ ਯਾ ਨਹੀਂ? ਖੁਲ੍ਹੀ ਹਵਾ, ਸ਼ਵਚਛ ਜਲ, ਸ਼ੁਦ਼ੀ ਭੋਜਨ ਯਹ ਤੋ ਆਧ ਸੱਸਾਧਨ, ਪ੍ਰਾਪਟੀ ਔਰ ਸਾਂਸਾਂਕਿ ਭੌਤਿਕਤਾ ਸੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਹਤਵਪੂਰ੍ਣ ਹਨ।

ਜਾਂ ਸੋਚਿਏ ਜਵਾਬ ਹਮਾਰਾ ਪਰਿਵਰਣ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ਤੋਂ ਹਮਾਰੇ ਲਿਏ ਤ੍ਯੌਹਾਰ, ਖੇਲਕੂਦ, ਚੁਨਾਵ ਔਰ ਵਾਡਿਗਤ ਮਨੋਰੰਜਨ ਤੋਂ ਦੂਰ ਕੀ ਬਾਤ ਹਮ ਤੋਂ ਖੁਲ੍ਹੀ ਹਵਾ, ਪਾਨੀ ਕੇ ਲਿਏ ਤੱਤ ਤਰਸਤੇ ਘੂਮੋਂਗੇ। ਯਦਿ ਸਮਝ ਰਹਤੇ ਹਮ ਪਰਿਵਰਣ ਕੋ ਬਚਾ ਨਹੀਂ ਪਾਏ ਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਦਿਨ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਜਵਾਬ ਦੇ ਸਕਦੇ। ਇਸਲਿਏ ਹਮੇਂ ਪਰਿਵਰਣ ਕੇ ਪ੍ਰਤਿ ਜਾਗਰੂਕ ਹੋਨਾ ਅਤਿਅਨਿਵਾਰ੍ਯ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਯਦਿ ਜੀਵਨ ਨਹੀਂ ਤੋਂ ਕੁਛ ਨਹੀਂ।

ਆਇਏ ਹਮ ਏਕ ਆਮ ਨਾਗਰਿਕ ਕੇ ਰੂਪ ਮੌਜੂਦਾ ਪਰਿਵਰਣ ਕੇ ਸੁਰਕਿਤ ਰਖਨੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕੈਂਕ ਦੇ ਸਕਤੇ ਹਨ।

- ਇਸਕੇ ਲਿਏ ਹਮ ਅਪਨੇ ਆਸਪਾਸ ਕੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਕੋ ਸ਼ਵਚਛ ਰੱਖੋਂ।
- ਸਡਕ ਪਰ ਕੂਡਾ ਨਾ ਫੌਕੇ ਔਰ ਨ ਹੀ ਕੂਡੇ ਮੌਜੂਦਾ ਆਗ ਲਗਾਏ।
- ਕੂਡਾ ਰਿਸਾਇਕਲ ਕੇ ਲਿਏ ਭੇਜੋਂ।
- ਪਲਾਸਟਿਕ, ਪੇਪਰ, ਈ-ਕਚਰੇ ਕੇ ਲਿਏ ਬਨੇ ਅਲਗ-ਅਲਗ ਕੂਡੇਦਾਨ ਮੌਜੂਦਾ ਢਾਲੋ ਤਕਿ ਵਹ ਆਸਾਨੀ ਸੇ ਰਿਸਾਇਕਲ ਕੇ ਲਿਏ ਜਾ ਸਕੋ।
- ਵਾਹਨ ਚਾਲਕ ਨਿਜੀ ਵਾਹਨ ਕੀ ਬਚਾਵ ਕਾਰ-ਪੂਲਿੰਗ, ਗਾਡਿਆਂ, ਬਸ ਯਾ ਟ੍ਰੇਨ ਕਾ ਉਪਯੋਗ ਕਰੋ।
- ਕਮ ਦੂਰੀ ਕੇ ਲਿਏ ਸਾਇਕਿਲ ਚਲਾਨਾ ਪਰਿਵਰਣ ਔਰ ਸੇਹਤ ਕੇ ਲਿਹਾਜ ਸੇ ਬੇਹਤਰ ਹੈ।

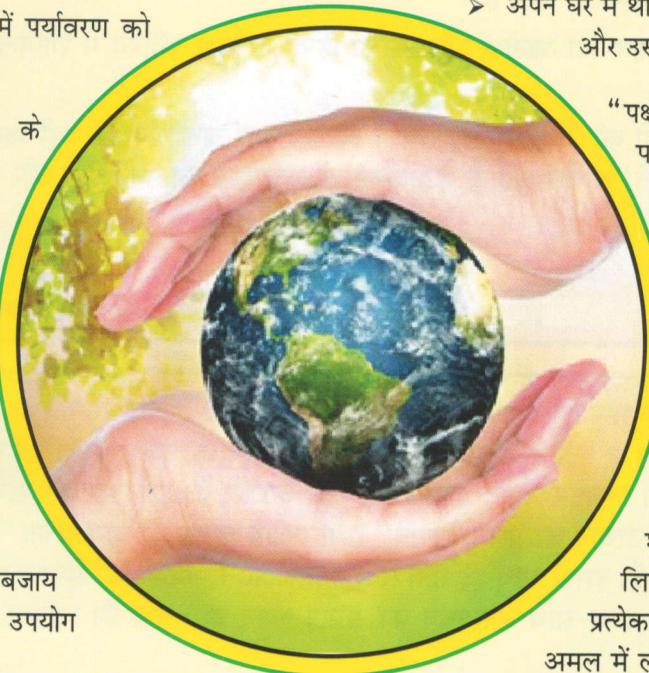

➤ ਪਾਨੀ ਬਚਾਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਘਰ ਮੌਜੂਦਾ ਲੋ-ਫਲਸ਼ਿੰਗ ਸਿਸਟਮ ਲਗਵਾਏ, ਜਿਸਦੇ ਵਿਚ ਪਾਨੀ ਕਮ ਖਰ੍ਚ ਹੈ।

- ਸ਼ੱਵਰ ਸੇ ਨਹਾਨੇ ਕੀ ਬਚਾਵ ਬਾਲ੍ਟੀ ਸੇ ਨਹਾਏ।
- ਬ੍ਰਾਸ ਕਰਨੇ ਸਮਝ ਪਾਨੀ ਕਾ ਨਲ ਬੰਦ ਰਖੋ। ਹਾਥ ਧੋਨੇ ਮੌਜੂਦਾ ਪਾਨੀ ਧੀਰੇ ਚਲਾਏ।
- ਗਮਲਾਂ ਮੌਜੂਦਾ ਪਾਨੀ ਪੈਂਧਾਂ ਕੋ ਬੱਲ੍ਟੀ-ਮਾਗੇ ਸੇ ਪਾਨੀ ਦੇਂ।
- ਨਲ ਮੌਜੂਦਾ ਲੋਲ ਲੀਕੇਜ ਹੋ ਤੋ ਤਉ ਪਲਾਂਬਾਰ ਸੇ ਤੁਰਾਂ ਠੀਕ ਕਰਵਾਏ ਤਕਿ ਪਾਨੀ ਟਪਕਨੇ ਸੇ ਬਰਵਾਦ ਨ ਹੋ।
- ਨਦੀ, ਤਾਲਾਬ ਜੈਸੇ ਜਲ ਸ਼ਤ੍ਰੋਤਾਂ ਕੇ ਪਾਸ ਕੂਡਾ ਨਾ ਢਾਲੋ। ਯਹ ਕੂਡਾ ਨਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਜਾਕਰ ਪਾਨੀ ਕੋ ਗੰਦਾ ਕਰਤਾ ਹੈ।

➤ ਘਰ ਕੀ ਛਤ ਪਰ ਯਾ ਬਾਹਰ ਆਂਗਨ ਮੌਜੂਦਾ ਟਬ ਰਖਕਰ ਬਾਰਿਸ਼ ਕਾ ਪਾਨੀ ਜਮਾ ਕਰੋ, ਇਸੇ ਫਿਲਟਰ ਕਰਕੇ ਫਿਰ ਸੇ ਇਸ਼ਤੇਮਾਲ ਕਰ ਸਕਤੇ ਹਨ।

- ਅਪਨੇ ਘਰ ਮੌਜੂਦਾ ਥੋੜੀ ਸੀ ਜਗਹ ਏਕ ਪੇਡੇ ਕੇ ਲਿਏ ਭੀ ਰਖ ਲੋ ਔਰ ਉਸ ਪੇਡੇ ਕੋ ਅਪਨੇ ਘਰ ਕਾ ਸਦਸ਼ ਬਨਾਏ।

“ਪਕੀ ਪਰਿਵਰਣ ਕੇ ਸਕੇਤਕ ਹੋਤੇ ਹਨ। ਅਗਰ ਵੋ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਮੌਜੂਦਾ ਹੈ, ਤੋ ਹਮ ਜਾਨਤੇ ਹੈਂ ਕਿ ਹਮ ਲੋਗ ਜਲਦੀ ਹੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਮੌਜੂਦਾ ਹੋਣੇ ‘ਰੋਜ਼ ਟੋਰੀ ਪੀਟਰਸ਼ਨ’ ਦੀਆਂ ਕਾਨੂੰਨ ਬਿਲਕੁਲ ਸਤਿ ਹੈ। ਜਾਂ ਯਾਦ ਕੀਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਆਪਨੇ ਗੈਰੈਂਡੀ ਕਾਬ ਦੇਖੀ ਥੀ ਸ਼ਾਯਦ ਬਹੁਤ ਦਿਨਾਂ ਪਹਲੇ ਲੇਕਿਨ ਅਥ ਵਾਧੂ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਕੇ ਚਲਾਂਦੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ।”

ਪਰਿਵਰਣ ਕੋ ਬਚਾਨੇ ਕੀ ਸੁਹਿਮ ਕੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਹਮ ਔਰ ਆਪਸੇ ਹੀ ਹੋਣੀ ਇਸਦੇ ਲਿਏ ਕੋਈ ਭਗਵਾਨ ਅਵਤਰਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਂਗੇ। ਪ੍ਰਤੇਕ ਦੇਸ਼ ਕੀ ਸਰਕਾਰ ਕੋ ਇਸ ਵਿ਷ਯ ਕੋ ਅਮਲ ਮੌਜੂਦਾ ਲਾਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤੋਂ ਨ ਰਹੇਗੀ ਧਰਤੀ ਔਰ ਨ ਹੀ ਬਚੇਗਾ ਜੀਵਨ।

ਆਂਚਲਿਕ ਕਾਰਾਲਿਅਤ, ਬਰੇਲੀ

ਬਚੇ, ਕੂਡੇ ਔਰ ਜਵਾਨ, ਪਾਨੀ ਬਚਾਨਾ ਸਾਫਕਾ ਕਾਮ।

ਆਪਕੀ ਕਲਾਮ ਸੇ

ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਅੰਕੁਰ ਕਾ ਸਤਰ ਪਹਲੇ ਸੇ ਬੇਹਤਰ ਲਗਾ। ਸਭੀ ਲੇਖ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਨੀਯ ਹਨ। ਡੋਨੀਰੂ ਪਾਠਕ ਕਾ ਲੇਖ ਉਗਾਦਿ ਬਹੁਤ ਹੀ ਰੋਚਕ ਏਵਂ ਜਾਨਵਰਥਕ ਲਗਾ। ਮੈਂ ਸ਼੍ਰੀ ਗੋਪਾਲ ਕੂਣ ਜੀ ਕੇ ਮਹਿਲਾ ਸ਼ਸ਼ਕਿਤਕਰਣ ਸਾਮਾਜਿਕ ਉਤ्थਾਨ ਲੇਖ ਪਰ ਬਧਾਈ ਦੇਤਾ ਹੈ। ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਕੇ ਉਤਕ੃਷ਟ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਕੇ ਲਿਏ ਸੰਪਾਦਕ ਮੰਡਲ ਕੋ ਬਧਾਈ। ਆਗਾਮੀ ਅੰਕਾਂ ਕੇ ਲਿਏ ਸ਼ੁਭਕਾਨਾਏ।

ਸ਼੍ਰੀ ਪੰਕਜ ਦ੍ਰਿਵੇਦੀ,
ਉਪ ਮਹਾਪ੍ਰਬੰਧਕ (ਅਗਿਰਮ)

ਮਹੋਦਯ,

ਹਮੇਂ ਆਪਕੇ ਕਾਰਧਿਲਾਇ ਸੇ ਤਿਮਾਹੀ ਹਿੰਦੀ ਪਤ੍ਰਿਕਾ 'ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਅੰਕੁਰ' ਕੇ ਜਨਵਰੀ-ਮਾਰਚ, 2019 ਅੰਕ ਕੀ ਪ੍ਰਤਿਯਾਁ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਈ ਹੈ। ਹਮੇਂ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ੀ ਹੁੰਈ ਹੈ ਕਿ ਅੰਕੁਰ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਮੌਜੂਦ ਤੇਲੁਗੁ ਭਾਸ਼ਾ ਕੀ ਰੱਚਨਾ, ਉਸਕੇ ਹਿੰਦੀ ਪ੍ਰਾਰੂਪ ਸਹਿਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀ ਗਈ ਹੈ, ਯਹ ਬਹੁਤ ਸ਼ਾਹੀ ਬਾਤ ਹੈ। ਇਸਕੇ ਲਿਏ ਹਮਾਰੇ ਕਾਰਧਿਲਾਇ ਕੀ ਓਰ ਸੇ ਇਸ ਅੰਕ ਵੇਲੇ ਆਪਕੋ ਬਹੁਤ-ਬਹੁਤ ਬਧਾਈ। ਇਸ ਅੰਕ ਕੀ ਸਾਜ-ਸਜ਼ਾ ਏਵਂ ਜਗਹ-ਜਗਹ ਸੇ ਸੰਗਠਿਤ ਕਿਏ ਹੁਏ ਫਾਟੋ ਭੀ ਅਤਿ ਸੁਦੰਦਰ ਹੈ, ਵਿਸ਼ੇ਷ ਕਰ ਖੇਲ ਦਿਵਸ ਕੀ।

ਗੋਪਾਲ ਕੂਣ
ਆਂਚਲਿਕ ਪ੍ਰਬੰਧਕ, ਦਿੱਲੀ-11

ਆਦਰਣੀਅ ਮਹੋਦਯ,

ਆਪਕੇ ਪਤ੍ਰਾਂ ਰਾ. ਅੰਕੁਰ/2018-19/3480 ਦਿਨਾਂਕਿਤ 03 ਜੂਨ, 2019 ਕੇ ਸਾਥ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਅੰਕੁਰ ਮਿਲੀ। ਸਾਬਦੇ ਪਹਲੇ ਆਪਕੋ ਇਸ ਸਾਰਗਭਿਤ ਅੰਕ ਔਰ ਬੈਂਕਿੰਗ ਸੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਜਾਨਕਾਰੀਪ੍ਰਦ ਉਤਕ੃਷ਟ ਆਲੋਖਿਕ ਕੇ ਸੰਕਲਨ, ਸੰਪਾਦਨ ਔਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਕੇ ਲਿਏ ਬਧਾਈ। ਹਰ ਪ੍ਰਤਿ ਪਰ ਭਾਰਤ ਕੀ ਸ਼ਸ਼ਕਤ ਮਹਿਲਾਓਂ ਕੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਔਰ ਉਨਕੇ ਵਿਚਾਰ ਬਤਾਤੇ ਹੈਂ ਕਿ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਕੀ ਅੰਤਰਾ਷ਟੀਅ ਮਹਿਲਾ ਦਿਵਸ ਕੇ ਉਪਲਕਥ ਮੌਜੂਦ ਮਹਿਲਾ ਸ਼ਸ਼ਕਿਤਕਰਣ ਕੀ ਥੀਮ ਮੌਜੂਦ ਬਾਂਧਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਯੇ ਵਾਕਿਆਂ ਔਰ ਤਥਾ ਵਸਤੂਤ: ਅਪਨੇ ਆਪ ਮੌਜੂਦ ਏਕ ਪੂਰੀ ਦਾਸ਼ਤਾਨ ਬਧਾਈ ਕਰਾਉਂ ਕਰਾਉਂ ਹੈ। ਇਸਕੇ ਲਿਏ ਅਲਗ ਸੇ ਕਹੀਂ ਕੁਛ ਕਹਨੇ ਕੀ ਆਵਖਕਤਾ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਭਾਖਿਕ ਏਕਤਾ ਕੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਸੇ ਤੇਲੁਗੁ ਭਾਸ਼ਾ ਕੀ ਆਲੋਖ ਔਰ ਉਸਕਾ ਹਿੰਦੀ ਅਨੁਵਾਦ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਮੌਜੂਦ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰਨਾ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਅੰਕੁਰ ਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਹੀ ਅਤੇ ਅਨੁਕਰਣੀਅ ਪਹਲ ਹੈ।

ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਮੌਜੂਦ ਬੈਂਕਿੰਗ ਔਰ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਹਿੰਦੀ ਕੀ ਵਿਕਾਸ ਯਾਤਰਾ ਸੰਬੰਧੀ ਆਲੋਖ ਜਹਾਂ ਜਾਨਵਰਥਕ ਹੈਂ, ਵਹੀਂ ਤ੍ਰਿਤੁਰਾਜ ਕੀ ਆਗਮਨ ਕੋ ਪਢਕਰ ਤੋ ਜੈਸੇ ਮਨ ਮੌਜੂਦ ਬਸਤ ਖਿਲ ਉਤਤਾ ਹੈ। 'ਅਕੇਲੀ' ਸ਼ੀਰ਷ਕ ਕਹਾਨੀ ਵ੍ਰਦਾਵਸਥਾ ਕੇ ਅਕੇਲੇਪਨ ਕੋ ਉਕੇਰੀ ਹੈ ਔਰ ਆਂਖੋਂ ਨਮ ਕਰ ਦੇਤੀ ਹੈ। ਕੁਲ ਮਿਲਾਕਰ ਅੰਕ ਸੰਗ੍ਰਹਣੀਅ ਬਨ ਪਢਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਿਯਾਂਸ਼ੁ ਤਿਵਾਰੀ
ਮੁਖ੍ਯ ਪ੍ਰਬੰਧਕ, ਭਾਰਤੀਅ ਨਿਰਧਾਰ-ਆਧਾਰ ਬੈਂਕ

ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਅੰਕੁਰ ਕੀ ਮਾਰਚ-2018 ਕੇ ਅੰਕ ਮਿਲਾ ਇਸਕੇ ਲਿਏ ਬਹੁਤ-ਬਹੁਤ ਧਨਵਾਦ। ਵਰ਷ੀਂ ਸੇ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਕੀ ਨਿਯਮਿਤ ਪਾਠਕ ਹੋਨੇ ਕੇ ਕਾਰਣ ਮੈਂ ਇਸਕੇ ਪ੍ਰਤਿ ਅੰਕ ਪਰਿ਷ਕੂਤ ਹੋਤੇ ਸ਼ਵਰੂਪ ਸੇ ਭਲੀਭਾਉਂਤ ਪਰਿਚਿਤ ਹੈਂ। ਸਾਹਿਤਿ, ਸੰਸਕ੃ਤਿ, ਸ਼ਵਾਸਥਿ, ਬੈਂਕਿੰਗ ਏਵਂ ਬੈਂਕ ਕੇ ਵਿਭਿਨਨ ਕ੍ਰਿਯਾਕਲਾਪਿਂਕੀ ਕੀ ਸੂਚਨਾ ਜੈਸੇ ਵਿ਷ਯਾਂ ਸੇ ਸਜੀ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਲਗਾਤਾਰ ਅਪਨੇ ਉਤਕਰਥ ਕੀ ਓਰ ਅਗ੍ਰਸਰ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰ ਕੀ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਮੌਜੂਦ ਗੋਪਾਲ ਕੂਣ ਜੀ ਦਾ ਰਚਿਤ "ਮਹਿਲਾ ਸ਼ਸ਼ਕਿਤਕਰਣ: ਸਾਮਾਜਿਕ ਉਤਥਾਨ ਕੀ ਪ੍ਰਥਮ ਸੋਪਾਨ" ਤਥਾ ਰਾਜੇਨਦਰ ਕੁਮਾਰ ਜੀ ਦਾ ਰਚਿਤ "ਏਕ ਯਾਤਰਾ ਜ਼ਬਦੀਪ ਸੇ ਭਾਰਤ ਤਕ" ਲੇਖ ਬੇਹਤ ਜਾਨਵਰਥਕ ਏਵਂ ਪ੍ਰਾਸਾੰਗਿਕ ਹੈ। ਇਸਕੇ ਸਾਥ ਹੀ ਭਾਵਪਰਕ ਕਵਿਤਾਓਂ ਨੇ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਕੀ ਸੁਨਦਰਤਾ ਮੌਜੂਦ ਕਰ ਦਿਏ ਹੈਂ। ਵਿਸ਼ੇ਷ ਤਥਾ ਯਹ ਹੈ ਕਿ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਮੌਜੂਦ ਮਨੋਰੰਜਨ ਕੇ ਸਾਥ-ਸਾਥ ਜਾਨਵਰਥਨ ਕੀ ਸਮਾਨ ਧਿਆਨ ਰਖਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਭਵਿ਷ਾਂ ਮੌਜੂਦ ਵਿ਷ਯਾਂ ਸੇ ਸੁਸ਼ੱਜਿਤ "ਅੰਕੁਰ" ਕੀ ਪ੍ਰਤੀਕਿਸ਼ਾ ਰਹੇਗੀ।

ਕਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ
ਆਂਚਲਿਕ ਪ੍ਰਬੰਧਕ, ਹੋਸ਼ਿਆਰਪੁਰ

छपते-छपते

ਬੈਂਕ ਕੇ ਸਂਸਥਾਪਕ

ਹਮਾਰੇ ਸਂਸਥਾਪਕ
OUR FOUNDERS

ਸਰਦਾਰ ਤਰਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ
SARDAR TARLOCHAN SINGH

ਸਰ ਸੁਨਦਰ ਸਿੰਘ ਮਜ਼ਿਠਿਆ ਜੀ
SIR SUNDER SINGH MAJITHIA

ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ
BHAI VEER SINGH JI

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ

ਪੰਜਾਬ ਏਣਡ ਸਿੰਘ ਬੈਂਕ

(ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਕਾ ਉਪਕ੍ਰਮ)

Punjab & Sind Bank
(A Govt. of India Undertaking)

ਜਹਾਂ ਸੇਵਾ ਹੀ ਜੀਵਨ-ਥ੍ਰੋਧ ਹੈ

ਆਪਕੇ ਹਰ ਸਾਪਨੇ ਕੋ ਪੂਰਾ ਕਰਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਹਮਾਰੇ ਪਾਸ **ਅਟੋ** ਹਨ

ਪੀਏਸਬੀ ਅਪਨਾ ਘਰ

- ਆਕਾਰੀਕ ਬਾਜ਼ ਦਰੋਂ ਪਰ ਘਰ ਕੇ ਨਿਰ্মਾਣ ਯਾ ਘਰ / ਫਲੈਟ / ਪਲੌਟ ਕੀ ਖੀਚੀ ਦੇ ਲਿਏ ਜ਼ਰੂਰਤ ਆਧਾਰਿਤ ਵਿਤ
- 40 ਵਰ्ष ਤਕ ਦੀਰਘਕਾਲਿਕ ਪੁਨਰ੍ਮੁਗਤਾਨ ਅਵਧਿ
- ਕੋਈ ਪੂਰੀ—ਮੁਗਤਾਨ ਪ੍ਰਮਾਣ ਨਹੀਂ

ਪੀਏਸਬੀ ਬੰਧਕ ਅਣ

- ਸਾਮਾਨਿਕ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਹੇਠੁ ਕ੍ਰੋਡਿਟ ਸੁਵਿਧਾ
- ₹ 10 ਕਰੋੜ ਤਕ ਅਧਿਕਤਮ ਕ੍ਰੋਡਿਟ
- 10 ਵਰ्ष ਤਕ ਪੁਨਰ੍ਮੁਗਤਾਨ ਅਵਧਿ

ਪੀਏਸਬੀ ਅਪਨਾ ਕਾਹਨ

- ਆਕਾਰੀਕ ਬਾਜ਼ ਦਰੋਂ ਪਰ ਜ਼ਰੂਰਤ ਆਧਾਰਿਤ ਵਿਤ
- ਡਾਂਡਾਟ—ਮੁਕਤ ਕ੍ਰਾਨ ਅਨੁਮੋਦਨ
- 7 ਵਰ्ष ਤਕ ਪੁਨਰ੍ਮੁਗਤਾਨ ਅਵਧਿ

ਪੀਏਸਬੀ ਕਾਵਾਪਾਰ ਅਣ

- ਆਕਾਰੀਕ ਸਾਤੀ ਦਰ ਕਾਵਾਪਾਰ ਅਣ
- ₹ 10 ਕਰੋੜ ਲਾਕ ਅਧਿਕਤਮ ਕ੍ਰੋਡਿਟ ਸੁਵਿਧਾ
- ਮਿਗਾਦੀ ਕ੍ਰਾਨ ਏਂਡ ਓਵਰਡ੍ਰਾਫਟ ਸੁਵਿਧਾ
- 10 ਵਰ्ष ਤਕ ਪੁਨਰ੍ਮੁਗਤਾਨ ਅਵਧਿ

ਪੀਏਸਬੀ ਕੋਲਟ੍ਰੋਕਟਰ ਏਲਸ

- ਠੋਕੇਦਾਰੋਂ ਦੇ ਲਿਏ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕ੍ਰੋਡਿਟ ਸੁਵਿਧਾ
(ਨਿਵਿਪੋਵਿਤ ਏਂਡ ਵੈਰ—ਨਿਵਿਪੋਵਿਤ ਦੋਨੋਂ)
- ਸਮਝਤਿ ਦੇ ਵਾਸਤੀ ਗੋਗਾ ਮੂਲ੍ਹ ਕੇ 80 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਤਕ ਵਿਤ
- ਪੂਰੀ—ਅਨੁਮੋਦਿਤ ਮਿਗਾਦੀ ਕ੍ਰਾਨ ਦੇ ਸਾਥ ਜੁਗਾ ਹੁਆ

ਪੀਏਸਬੀ ਗੋਲਡ ਲੋਨ

- ਆਮ੍ਰਿਣ / ਰਤਨ ਦੇ ਮੂਲ੍ਹ ਕੇ 75 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਤਕ ਵਿਤ
- ਨੂਰਤ ਅਣ ਅਨੁਮੋਦਨ
- ਆਕਾਰੀਕ ਬਾਜ਼ ਦਰ

ਵਿਦੇਸ਼ ਲੋੜਕਾਰੀ ਦੇ ਲਿਏ ਅਧਿਕੀ ਜ਼ਰੀਵੇ ਹਾਲਾਂ ਵੱਡੇ ਤਥਾਂ ਵਿੱਚ 1800 419 8300 (ਐਲ ਈਡਿਯਾ ਟੋਲ ਫ੍ਰੀ) ਫੋਨ ਕਰੋ ਯਾ ਪੇਕਾਇ www.psbindia.com ਲੋਣ।